SKRIFTER AF UPPFOSTRINGSKONSTENS STORMÄN UTGIFNA AF OTTO SALOMON

VIII.

Huru Gertrud undervisar sina barn

Ett försök att gifva mödrarna ledning att självfva undervisa sina barn, i bref af **HENRIK PESTALOZZI**

Öfversättning från tyska originalets andra upplaga af **—e E—**

Med förord af **OTTO SALOMON**

GOTEBORG WETTERGREN & KERBER

GÖTEBORG WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI 1896

Förord till den elektroniska utgåvan

Redan i romanen *Lienhard und Gertrud* (4 delar, 1781–1787, svensk förkortad översättning 1863, ny översättning 1890), som gjorde författaren Pestalozzi berömd, förekom huvudfiguren i denna bok, vars original *Wie Gertrud ihre Kinder lehrt* utkom 1801. Här utvecklar han sina pedagogiska idéer. Den svenska översättningen, som utgår från andra tyska upplagan från 1820, tycks ha utkommit första gången 1895, men det är upplagan från 1896 som har digitaliserats. Ett exemplar, som har tillhört folkskoleseminariet i Linköping och numera finns i Linköpings universitetsbibliotek, avfotograferades i november 2016.

För en översikt av kapitlens innehåll, se i förordet sidorna **xii** och **xiii**.

Till Läsaren.

Den 12 Januari 1896 är en bemärkelsedag för den pedagogiska världen, och den kommer antagligen att inom densamma så uppfattas och högtidlighållas. Etthundrade och femtio år hafva nämligen då förflutit, sedan *Johan Henrik Pestalozzi*, en af de ypperste, om icke rent af den ypperste på uppfostringskonstens område, föddes, eller — för att använda hans eget uttryck — erhöll sin första undervisning. Vid ett sådant högtidlighållande vill ju gärna hvar och en för sak och person intresserad draga strå till gemensam stack. Mitt strå har emellertid icke blifvit det, jag egentligen sökte få fatt på. Min ursprungliga afsikt var nämligen att sammanskrifva en jämförelsevis mera omfattande skildring af den store pedagogens lif och betydelse, med uppmärksamheten särskildt riktad på hans inflytande på folkundervisningen i Sverige. Några förarbeten hafva visserligen blifvit gjorda, men bristande tid och säkerligen äfven bristande förmåga hafva trädt hindrande i vägen för planens verkliggörande. Min tröst får emellertid vara, att den pedagogiska litteraturen härigenom antagligen har ett underhaltigt arbete mindre.

Alldeles tomhändt har jag emellertid icke velat komma på Pestalozzis dag, och jag har därföre gått i författning om att till modersmålet få öfverflyttad den berömda pedagogiska källskrift, uti hvilken Fader Pestalozzi nedlagt, eller måhända riktigare uttryckt, nedkastat sina viktigaste uppfostringsgrundsatser. Den göres härigenom tillgänglig för de svenska lärare, som icke äga förutsättningar att kunna läsa den på originalspråket. Om

dennabok, hvars fullständiga titel är »*Wie Gertrud ihre Kinder lehrt. Ein Versuch, den Müttern Anleitung zu geben, ihre Kinder selbst zu unterrichten*», skrifver *Morf*, vår tids måhända främste Pestalozzikännare och Pestalozzibeundrare, följande:

»Den är väl den viktigaste och djupsinnigaste af alla hans pedagogiska skrifter. Den är af ofantlig betydelse icke allenast för ifrågavarande tid utan för all framtid. Pestalozzi står ännu icke under någon annans inflytande, och därföre talar i denna bok hans snille ännu rent och på sitt säregna sätt. Måhända afspeglar denna bok trognast den ädle mannens bild; man finner där *hans* tankar uttryckta med *hans* ord. Man drifves med af fullheten i de ingifvelser, jag skulle nästan vilja säga uppenbarelser, till hvilkas bärare han af Försynen hade blifvit kallad. Man läser boken från början till slut med spändt intresse och med det lifligaste deltagande uti hvad den behandlar, dock icke utan att känna sig uppfordrad till motsägelser här och där, då det handlar om tillämpningsformer (icke om grundsatser och regler). Detta emellertid under tacksamt erkännande, att, om i dessa punkter erfarenheten lärt oss något bättre, så har denna kunskap blifvit förvärfvad endast på den rationella väg han visat oss. Boken är och förblifver en hörnsten för folkundervisningen, men de skatter den innehåller äro ännu icke alla på långt när praktiskt utmyntade, och de, som sysselsätta sig med uppfostran och undervisning, kunna icke tillräckligt ofta få sin uppmärksamhet riktad på densamma.» Fullgod anledning att söka göra denna märkliga bok lättare tillgänglig äfven för svenska läsare felas sålunda icke. Betänkligheter hafva dock förefunnits, och till dem skall jag inom kort återkomma.

Ehuruväl antagligen hvar och en, som läser denna bok, känner något till dess författare, synes det mig dock riktigt att för fullständighetens skull — och då boken ju kan falla i händerna på personer, för hvilka Pestalozzis namn är ett stort obekant X — här inpassa några biografiska uppgifter. De skola dock blifva ytterst kortfattade; den, som önskar inhämta något mera om Pestalozzis lefnadsöden, vill jag hänvisa bland annat till den lilla skildring, som finnes bifogad den svenska öfversättningen af *Lienhard och Gertrud*, tillhörande detta samlingsverk.

***

Såsom yngste son af ögonläkaren *Johan Baptist Pestalozzi* och hans maka *Susanna Hotz* föddes *Henrik Pestalozzi* den 12 Januari 1746. Födelseorten var Zürich, där fadren praktiserade som läkare. Knappast mer än fem år gammal blef den lille Henrik faderlös. Modern, en varmhjärtad och dugande qvinna, höll dock ihop hushållet samt kämpade tappert mot fattigdom och andra svårigheter. Sina tre barn, två gossar och en flicka, gaf hon, »den bästa bland mödrar», efter förmåga en i verklig mening god uppfostran. Dock redan tidigt fick den unge Henrik göra bekantskap äfven med lifvets bekymmer och svårigheter. I skolan gick det för honom dåligt att följa med undervisningen, och, fastän han ofta gaf prof på skarpsinnighet, misslyckades han för det mesta. Särskildt hvad rätt- och välskrifning beträffar, voro framstegen synnerligen små, så att flera af lärarne ansågo honom nära nog omöjlig. Antagligen uraktläto de heller icke att låta gossen få del af denna sin mening, något som kanhända vittnar godt om lärarnes uppriktighet, men med all säkerhet icke om deras pedagogiska takt. Bland kamraterna gällde Henrik Pestalozzi för att vara en enstöring, och, ehuru han var afhållen på grund af sin tjänstaktighet och sitt trofasta sinnelag, blef han dock rätt mycket utsatt för, — jag begagnar mig här af ett vanligt skolpojksuttryck — »skoj» från kamraternas sida.

Sedan han fyllt nio år, tillbragte Henrik alltid någon del af sommaren hos sin farfar, som var pastor i en landsförsamling helt nära Zürich. Han lärde här känna natur och folk samt fick en djupt rotad kärlek till båda. Den välgörenhet och det milda sinnelag, som kännetecknade farfadren, gjorde för öfrigt ett mäktigt intryck på den vekhjärtade gossen. Den blifvande folkuppfostraren samlade redan som barn materialier för sin stora lifsgärning.

Efter afslutad skolkurs inskrefs den då omkring 15-årige Pestalozzi som student vid *Collegium humanitatis* i Zürich. I likhet med de flesta af sina medlärjungar vid denna högskola ägnade han sig åt teologiska studier. Det var hans ursprungliga afsikt att såsom farfadren blifva präst, men ett missöde vid det första predikoförsöket och

måhända äfven de åsikter i religiösa frågor, hvilka hyllades inom den närmaste kamratkretsen, förändrade detta beslut. Han öfvergick därföre till juridiken medtanken särskildt riktad på, att han såsom embetsman skulle kunna vara den förtryckta landtbefolkningen till hjälp mot den orättvisa behandling, som bönderna vanligen fingo röna från de maktägandes sida. Dock äfven denna tilltänkta bana stängdes snart för den unge studenten. Han hade nämligen såsom verksam medlem af en inom det unga Zürich bildad förening »patrioterna» ådragit sig dessa makthafvandes missnöje, och slutligen såg han sig nödsakad att, på grund af en kamrats obetänksamhet, hvaraf man gjorde ett långt större nummer, än hvad hela saken förtjänade, lämna universitetet.

Den 21-årige Pestalozzi beslöt nu att blifva jordbrukare. Han trodde sig härigenom komma i tillfälle få ägna sig åt det naturenliga lefnadssätt, för hvilket ungdomen, påverkad af Rousseau, vid denna tid svärmade. Men detta val hade äfven en annan mera praktisk grund. Pestalozzi var nämligen hemligt förlofvad med *Anna Schulthess*, dotter till en ansedd och rik borgare, och det var honom därföre angeläget att så snart som möjligt söka erhålla en ekonomiskt betryggad ställning. Jordbruket lockade jämväl i detta hänseende, och efter vederbörlig lärotid, som dock ej utsträcktes längre än ett år, inköpte Pestalozzi en icke så obetydlig jordareal i kantonen Aargau. Han uppförde här byggnader och gaf egendomen namnet *Neuhof*, ett namn, som sålunda gjorts väl bekant i pedagogikens historia. Med honom inflyttade i det nya hemmet hans maka, som sedan under nära ett halft århundrade uppmuntrande och hjälpande stod vid hans sida.

Jordbruket på Neuhof visade sig emellertid icke på långt när så gifvande, som Pestalozzi och hans vänner beräknat. Därtill kom, att hans förläggare vid egendomens inköpande, ett bankirhus i Zürich, drog sina penningar ur affären, och Pestalozzi var nu hänvisad till sina egna små tillgångar. Visserligen sträfvade han och hans trofasta maka oförtröttadt för att hålla egendomen tillsamman, men skulderna hopade sig, och 1775 måste han med förtviflan i hjärtat erkänna, att det under så stora förhoppningar påbörjade företaget nästan fullständigt misslyckats.

I det närmaste ruinerad tog Pestalozzi nu ett för en person i hans ställning synnerligen märkvärdigt steg, i det han gjorde sitt hus till en tillflyktsort för fattiga barn. Det var hans för denlidande mänskligheten så varmt klappande hjärta, som härvid gjorde sig gällande. Hans plan var att söka gifva de fattiga och vårdslösade barnen en sådan uppfostran, att de med Guds hjälp genom egen kraft skulle blifva i stånd bidraga till icke allenast sin egen utan äfven sin familjs och fäderneslandets lycka. Försöket började vintern 1774. Tjugu barn, dels från grannbyarne, dels landstrykare, upptogos på Neuhof. De erhöllo kläder, föda och undervisning, men skulle till gengäld arbeta dels vid jordbruket, dels med bomullsspinning. Till lektioner i vanlig mening togs ringa tid, utan barnen fingo undervisning samtidigt med att de arbetade. Pestalozzi ville nämligen lära dem tala, innan han lärde dem läsa och skrifva. De öfvades därföre träget med samtal öfver ämnen, tagna från deras hvardagslif. Företaget lyckades till en början utmärkt. Barnen trifdes godt, blefvo duktiga och starka samt gjorde beaktansvärda framsteg. Snart nog visade sig emellertid mindre tillfredsställande resultat. Pestalozzi hade icke rygg att hålla sitt barnhem ekonomiskt tillsamman. Barnantalet hade så småningom blifvit ökadt till åttio, men flera omständigheter samverkade att undergräfva anstaltens bestånd, och 1780 måste den ädle människovännen uppgifva äfven detta företag med förlust icke allenast af den lilla återstoden af sin förmögenhet utan äfven af sina medborgares förtroende. Han betraktades nu såsom oduglig till framgångsrikt arbete och ansågs dömd att sluta sina dagar på fattighuset.

Nu följa 18 år, måhända de svåraste i hans lif, under hvilka Pestalozzi icke hade någon bestämd sysselsättning. De voro dock långt ifrån utan frukter, ty det var under denna tid, som flera af hans mest berömda skrifter sågo dagen, skrifter, hvilka gjorde hans namn kändt och aktadt inom hela den bildade världen. De voro: *En eremits aftonstunder, Lienhard och Gertrud, Christoph och Else, Om lagstiftning och barnamord, Ett Schweizerblad, Figurer till min ABC-bok*, samt *Efterforskningar om naturens gång i människosläktets utveckling*. Bland dessa arbeten blef särskildt *Lienhard och Gertrud* läst och beundrad i vida kretsar, hvarigenom dess författare icke allenast erhöll anseende och beröm utan äfven blef i tillfälle att knyta förbindelser med framstående personer inom olika områden. Pestalozzi kände sig dock icke tillfredsställd; han längtade efteratt få omsätta sina idéer i

lifvet, att i barnens midt åter få taga i tu med praktisk uppfostringsverksamhet.

Det var i början af 1799 Pestalozzi sattes i tillfälle få denna önskan uppfylld. Schweiz hade under föregående år blifvit påtvingad en författning, efterbildad den dåvarande franska republikens. En af de katolska kantonerna — Unterwalden — nekade att aflägga ed på denna nya författning, hvilket hade till följd, att en fransk här trängde in i kantonen och besegrade de motspänstiga. Många familjeförsörjare stupade och månget hem föröddes. Regeringen beslöt att till lindrandet af eländet upprätta ett barnhem i kantonens hufvudort Stanz och anmodade Pestalozzi att taga hand därom. Utan ringaste tvekan skyndade den nu 52-årige mannen till den post, som sålunda blifvit honom anförtrodd, och visade under de fem månader, anstalten var i gång, rent af öfvermänskliga prof på kärleksfullhet, själfförsakelse och uthållighet. Nära nog ensam ledare af ett åttiotal missvårdade, ja, i åtskilliga fall rent af förvildade barn, var han för dem samtidigt fader, moder, lärare, vän och tjänare. Oaktadt den katolska befolkningens ställning gent emot protestanten Pestalozzi var allt annat än välvillig, lyckades hans arbete med barnen långt öfver förväntan. Dessvärre måste anstalten stängas redan i Juni 1799, men den korta tid, Pestalozzi verkat som lärare inom densamma, hade dock varit tillräcklig för att gifva honom viktiga uppslag, hvilka han snart skulle vidare tillgodogöra.

»Jag vill blifva skollärare.» Med detta fast rotade beslut lämnade Pestalozzi nu Stanz. Han satte det äfven i verkställighet, dock till en början under allt annat än gynnsamma omständigheter. I Burgdorf, kantonen Bern, blef han andre lärare vid en skola för fattiga barn, hvars förste lärare var en hedervärd skomakare. Denne tyckte emellertid, att kamratens undervisning alltför mycket afvek från hvad sed var, och då han dessutom fruktade för sin egen ställning, gaf han sig ingen ro, innan Pestalozzi blifvit aflägsnad från skolan. Denne fick nu öfverflytta sin samhällsfarliga verksamhet till Jungfru Stählis småbarnsskola i samma stad, där han erhöll mera fria händer för att tillämpa sina nya undervisningsmetoder, och detta med sådan framgång, att han efter åtta månaders undervisning kunde framlägga resultat, hvilkaväckte beundran hos Burgdorfs skolkommission och förskaffade honom ett offentligt erkännande från dess sida. Pestalozzis trofaste gynnare Stapfer, minister för konster och vetenskaper, utverkade nu af regeringen dels ett penningeunderstöd, dels att slottet i Burgdorf uppläts till honom för inrättandet af en själfständig läroanstalt. I slutet af Juli 1800 skedde öfverflyttningen; dessförinnan hade han öfverenskommit med *Hermann Krüsi*, en ung folkskollärare, som kommit till Burgdorf i egenskap af ledare för en transport fader- och moderlösa barn från andra kantoner, att blifva hans medlärare. Om honom, såväl som om Pestalozzis båda öfriga medlärare under institutets första skede, *Tobler* och *Buss*, lämnar denna bok några närmare upplysningar.

Pestalozzis institut på slottet i Burgdorf började så småningom att väcka allt större och större uppmärksamhet. Tidningarne, och bland dessa äfven utländska sådana, sysselsatte sig med den där tillämpade nya metoden, dock voro naturligtvis meningarne mycket delade om densamma och om Pestalozzis åtgöranden i allmänhet. På grund af den stora tillströmningen af lärjungar måste anstalten utvidgas, hvartill regeringen äfven lämnade ökadt understöd. Icke allenast från olika delar af Schweiz utan äfven från främmande länder kommo lärare för att taga reda på, hvad som försiggick i Burgdorf. På grund af ändrade förhållanden måste emellertid det numera vidt berömda institutet flyttas först — i Juni 1804 — till en gammal klosterbyggnad i *Münchenbuchsee*, i närheten af Bern, och sedan efter några få månader till slottet Yverdon (på tyska Ifferten) i kantonen Vaud (på tyska Waadt). Här vistades och verkade Pestalozzi nu under något mer än 20 år, en tidrymd, som omfattar hans mest lysande och måhända äfven hans lyckligaste period, men dessvärre också den period, under hvilken han fick göra de mest smärtsamma erfarenheter och se det synbara, i hvad han betraktade som sitt lifsverk, störta samman.

Under de första åren i Yverdon tillväxte institutet oafbrutet såväl i storlek som anseende. 1805 hade lärjungeantalet stigit till omkring 150 och naturligtvis antalet lärarekrafter i proportion. Många främlingar kommo därjämte dit på längre eller kortarebesök för att studera den Pestalozziska metoden.Äfven svenskar gästade Pestalozzi såväl i Burgdorf som Yverdon. Genom den bekante Friherre Rutger Macleans försorg utsändes, antagligen båda 1803, kongl. sekreteraren Samuel Rosenstein och Magister Karl Fredrik Viereck. Uti ett bref af 30 Mars 1804 från en dansk lärare Ström till Krüsi, skrifver den förre: »Ni frågar om Viereck i

Sverige. Jag hade för några veckor sedan ett bref från honom, och då stodo sakerna på följande sätt. Hos Herr Chacklean (Macklean?), enligt tidningarne är han nu död, skall Rosenstein, som annars icke är gynnsamt stämd för metoden, redan under flera veckor hafva bildat lärare för två till tre (skolor?). Viereck skulle nu börja — märkvärdigt hvarföre så sent? — och detta uti en ny därför inrättad skola. När han där utbildat en lärare, ville han flytta till Stockholm för att upprätta en ny anstalt. Öfversättningen till svenskan af elementarböckerna skall redan vara hos boktryckaren.» — Under den resa, som den framstående svenske skolmannen Carl Ulric Broocman »på konungens frikostiga nåd» företog i Tyskland och Schweiz, besökte han 1805 Pestalozzi i Yverdon. Samma år var äfven Grefve H. G. Trolle-Wachtmeister en dag i Yverdon. Anstalten och undervisningssättet intresserade honom på det lifligaste. Om Pestalozzi har han i sin dagbok bland annat skrifvit: »Jag visste, att man ej fick döma den hedersmannen efter ytan och väntade mig honom således ej bättre, än han var. Det förundrade mig ej, att man i Luzern, dit han en gång kom till fots från Zürich, anhöll honom som kringstrykare. Det var ett nöje att se det nit, som eldar den mannen för sin inrättning, hvilken är i högsta flor. Ehuru det var söndag, lät han hopkalla eleverna för att ge oss något begrepp om sin metod.» Lärjungarne, hvilka voro i en ålder från 6 till 16 år, strömmade från olika länder till den nu världsberömda läroanstalten, och många af dem tillhörde högt ansedda familjer. Tänkare och statsmän, ja, äfven statsöfverhufvuden vallfärdade till den lilla schweizerstaden för att personligen lära känna det arbete, som där försiggick och utbyta tankar med den store människovännen. Dock snart, allt för snart bär det åter nedför. Tvedrägtens anda smyger sig in bland institutets lärare. Pestalozzis främste medhjälpare under denna tid, *Niederer* och *Schmid*, råka i öppen strid med hvarandra, en strid, som slutligen åstadkommer brytning och uppenbara skandaler. Pestalozzi, den kärleksfulle och fridsamme åldringen, kan icke hålla oroselementen i tygeln, och det blir han, som till sist blir den mest lidande. Djupt nedbruten måste han bevittna, huru hans eget och institutets anseende sjunker i den allmänna meningen och därmed äfven möjligheten för honom att kunna fullfölja sitt verk. Institutet, som börjat under så glänsande förhållanden, gick med snabba steg sin undergång till mötes.Lärjungeantalet aftog, och i Mars 1825 lämnade den gamle mannen platsen för sina triumfer och sorger samt gick att söka en fristad på sitt kära Neuhof, som då innehades af hans sonson. Här i det gamla hemmet afled han stilla och fridfullt den 17 Februari 1827. Han begrofs på kyrkogården i Birr, helt nära skolhuset. Lärare och skolbarn sjöngo vid grafven.

***

Den afhandling, som här framlägges för svenska läsare, offentliggjordes för första gången i oktober 1801, ihedan Pestalozzi öfvade sin verksamhet i Burgdorf. En andra upplaga — och det är denna, som lagts till grund för öfversättningen — utkom 1820. Uti sitt förord till denna senare upplaga säger visserligen Pestalozzi själf, att han lämnat boken nästan alldeles oförändrad, men detta är dock strängt taget icke fallet. Vid jämförelse mellan båda upplagorna finner man nämligen, att såväl förkortningar som tillägg blifvit gjorda i den ursprungliga texten, hvarjämte på några ställen noter bifogats. Bokens titel, *Huru Gertrud undervisar sina barn*, är så till vida fullständigt vilseledande, som arbetet ju handlar hvarken om Gertrud, den driftiga och älskliga familjemodern, hjältinnan uti den stora pedagogens förut till svenska öfversatta bok, eller om hennes barn och sålunda icke gärna kan utgöra en framställning om, huru de senare undervisas af den förra. Men oafsedt detta leder titeln oss in i tankegången, att vi här hafva att göra med en slags berättelse, en s. k. »rolig bok». Icke heller detta är emellertid fallet. För pedagogiskt intresserade personer är *Hur Gertrud undervisar sina barn* visserligen ur en synpunkt roande nog, en bok, som man gärna läser och läser om igen, men lämplig att tillgripa som ett angenämt tidsfördrif är den visserligen icke. Antagandet, att en bokförläggarefint drifvit sitt spel vid bestämmandet af titeln, ligger därföre ganska nära. Allmänheten hade i *Lienhard och Gertrud* lärt känna Pestalozzi som en intressant skildrare af schweizerfolkets lif, och man kunde därföre hoppas, att ett likartadt arbete af författaren skulle kunna påräkna läsare.Något fullt sammanhängande helt är boken ifråga för öfrigt icke. Såsom synes består den af fjorton bref,I Seyffarths samlingsverk af Pestalozzis skrifter är antalet bref *femton*. Sjunde brefvet har nämligen blifvit deladt i tvänne, det ena afhandlande *ljudet*, det andra *formen*. ställda till Pestalozzis gode vän, bokhandlaren *Henrik Gessner* i Zürich. En kort sammanfattning af delarnas innehåll torde för öfverskådlighetens skull icke vara alldeles ur vägen.

I. Pestalozzi gör en återblick på sitt lifs sträfvanden och lämnar en framställning om arbetet på Neuhof, i Stanz och Burgdorf. Han uppvisar grundfelet i hittillsvarande undervisningsmetoder och anför slutligen ett bref af Fischer.Af de i detta bref omnämnda personerna är: *Lavater* — Pestalozzis vän under studietiden — känd framför allt såsom grundläggare af den s. k. fysiognomiken, hvarmed menas konsten att af yttre drag hos människor sluta sig till deras själsegenskaper, tillstånd eller anlag; *Zimmermann*, bekant schweizisk läkare och filosof; *Legrand*, en af de fem män, som styrde den schweiziska republiken under den tid 1798—1803, som direktorialförfattningen där ägde bestånd; och *Fischer*, en förutvarande prestman, på denna tid sekreterare i ministeriet för vetenskaper och konster.

II. Berättelse om sammanträffandet med *Krüsi*. Redogörelse för dennes föregående lif samt de slutsatser han gör på grund af Pestalozzis pedagogiska erfarenheter. Framställning af *Tobler* och hans åsikter om Pestalozzis företag.

III. *Buss*, dennes lefnadshistoria och förening med Pestalozzi. Den Pestalozziska metodens tillämpning på ritundervisningen. Något om åskådningens abc.

IV. Det eländiga tillstånd, hvari folkets undervisning befinner sig. Densamma måste göras naturenlig och åskådlig samt fortskrida gradvis.

V. Den trefaldiga källan till en psykologiskt riktig undervisningsmetod.

VI. *Ljud, form* och *antal* äro undervisningens elementarmedel.

VII. Om ljudet med dess underafdelningar *tonlära, ordlära, språklära* och *formen* med underafdelningarne *mätkonst, teckningskonst* och *skrifkonst*.

VIII. Om *antalet* och *räknekonsten*.IX. Om *åskådningen* såsom all kunskaps absoluta grund.

X. Vidare om åskådningen och om gången vid utvecklandet af den mänskliga språkkonsten.

XI. Pestalozzi kastar en blick tillbaka på olyckorna under sitt lif och bekänner sin bristfälliga förmåga. Han säger sig hafva påvisat, att eviga lagar finnas för undervisningen, men vill därföre ingalunda påstå, att han fullt känner dem. Han böjer sitt hjärta i tacksamhet till Gud för att hans lifsverk blifvit uppehållet.

XII. Om språkets storhet och makt, samt huru detsamma missbrukas. Individen och massan. En framställning af huru färdigheterna bildas och af satsen, att tillämpningen måste gå före regeln.

XIII och XIV. Om bildandet af de *moraliska* och *religiösa* känslorna.

»Vän!» — skrifver Pestalozzi i nionde brefvet — »När jag nu skådar tillbaka och frågar mig: Hvad har jag egentligen gjort för den mänskliga undervisningens väsen, finner jag, att jag har framställt den högsta, öfversta grundsatsen för undervisningen i erkännandet af *åskådning* såsom varande all undervisnings absoluta grund.» Det synes mig, som om vi just i dessa ord hafva att söka och finna en sammanfattning af hvad Pestalozzi vill i här föreliggande arbete framlägga. Genomläser man noga och med eftertanke — ty sådan behöfves visserligen — de fjorton brefven, så skall man ovillkorligen lägga märke till, att Pestalozzi uti dem om och om igen drager i kamp mot den ordkunskap utan åskådningens bakgrund, som var så kännetecknande för forna tiders undervisning, och som dessvärre går igen här och hvar äfven i våra dagar. Redan *Rousseau* har på det kraftigaste betonat skillnaden mellan ordkunskap och sakkunskap samt därvid häfdat, att blott den senare har verkligt värde och bör af uppfostraren tillgodoses. Pestalozzi går, som man torde lägga märke till, samma väg. Han är outtröttlig i att söka utfinna mer eller mindre välljudande, mer eller mindre betecknande uttryck för det ordsvammel, hvaruti han fruktar, att mänskligheten slutligen skall fullständigt drunkna. För att hindra en dylik moralisk och intellektuell undergång utkastar den store människovännen sin fordran på åskådningen såsom en säker räddningsplanka. Åskådning i undervisning villnämligen först och främst säga att låta de yttre sinnena, i hvilkas begagnande kulturmänniskan står så långt tillbaka för vilden, blifva tillbörligt öfvade, det vill vidare säga att

bygga barnets utveckling på den enda möjliga, på självverksamhetens, grund, och det betyder slutligen, så tror åtminstone Pestalozzi, att leda människorna till att *öfva* dygden i stället för att blott *tala* därom. Åskådningen, hvarmed Pestalozzi egentligen menar, att det intryck, ett ting eller en företeelse gör på någon eller några af de yttre sinnena, bringas till medvetande i själen — kan vara förvirrad och dunkel. Det är nu *konsten, metoden* eller hvad man vill kalla det, som skall träda till och af dessa dunkla åskådningar frammana först *bestämda* och *tydliga* sådana samt sedan med språkets tillhjälp ur dessa härleda *klara begrepp*. Den af Pestalozzi upptäckta eller åtminstone af honom starkt framhållna *fulländningens lag*, d. v. s. att hvarje steg på kunskapens eller färdighetens väg skall vara djupt inprägladt, innan det nästa får tagas, är äfven härvidlag af den största betydelse. Den i tolfte brefvet framträdande tanken, att färdigheternas bildningsform går från fulländade färdigheter till igenkännandet af regeln, visar oss dessutom, att Pestalozzi såväl som hans store efterföljare Fröbel insåg *verksamhetens, utförandets* betydelse för ernåendet af en klar uppfattning. Det är från *erfarenheten*, icke från de långa ordramsorna, som barnet skall ledas till klara föreställningar om, huru något skall utföras; detta är en oafvislig konsekvens af den pestalozziska uppfattningen.De, hvilka önska något djupare tränga in i den ledande tankegången i här föreliggande bok, ber jag få hänvisa till *Om »åskådningen» hos Pestalozzi*, akademisk afhandling af Gustaf F. Lönnbeck, Helsingfors 1886. Denna om grundlig kännedom i och stor kärlek till ämnet vittnande förträffliga lilla skrift kan så mycket varmare rekommenderas, som den har en egenskap, just icke kännetecknande för alla akademiska afhandlingar, nämligen att vara lätt begriplig.

Ett fullt konsekvent fasthållande af en ledande grundsats torde man emellertid förgäfves söka vare sig i denna bok eller hos Pestalozzi i allmänhet; såsom pedagog är Pestalozzi mera en kärlekens och de profetiska ingifvelsernas än en det logiska tänkandets man. På icke så få ställen skall man nämligen, och detta säkerligen till sin förundran, finna, att författaren icke alltidhåller sin fordran på åskådlighet såsom all undervisnings yttersta grund skarpt för ögonen. Så exempelvis, när han låter barnen mekaniskt inlära orden i den s. k. namnlistan eller till inlärda substantiver sätta inlärda adjektiver, hvilka de förra lika litet som de senare varit föremål för någon åskådning. Denna inkonsekvens framträder för öfrigt måhända icke minst i de olika termer, Pestalozzi använder för att beteckna de intellektuella, moraliska och fysiska sidorna af människans väsen och bildning. *Hufvud, förstånd, själ, tanke, tänkande, hjärta, känsla, sedlighet, hand, kropp, konst, sinnen, lemmar* o. s. v. förekomma om hvarandra utan bestämd plan och tydlig begreppsafrundning. Fullkomligt oriktig är naturligtvis uppställandet af *antal, form* och *språk* (Zahl, Form und Sprache) såsom åskådningskunskapens element. Det finnes ju en mångfald af åskådningar, som hvarken kunna räknas eller hafva bestämd form. Man kan lika litet tala om antalet, då det gäller doften från en lilja som om formen, då det gäller att beskrifva, hur ättika smakar; vidare är *namnet* ingalunda något sinnligt förnimbart hos tinget eller företeelsen, och slutligen kan man mycket väl medelst de yttre sinnena uppfatta sådant, som ännu icke blifvit benämdt. Ett nyupptäckt djur eller kemiskt element är ju fullt uppfattbart, långt innan något namn eller någon beteckning blifvit dem tillagda. Att Pestalozzi gör dessa och andra felaktiga indelningar bör emellertid för den tänkande läsaren icke få undanskymma det beståndande värdet i hans pedagogiska idéer. Detta lika litet som man har rätt att frånkänna honom all betydelse såsom metodiker därföre, att han ger anvisningar sådana som till exempel, att barnen först böra få skrifva med griffel, innan pennan sättes i deras hand — anvisningar, hvilka nu med skäl betraktas som föråldrade. Det är icke såsom en lärobok i speciell metodik utan som en af pedagogikens källskrifter *Huru Gertrud undervisar sina barn* bör studeras och bedömas. Om än hvarje utbildad lärare i våra dagar utan svårighet bör vara i stånd att »kugga» dess författare på metodiska frågor, må dock detta icke förleda honom att betrakta sig som en styfvare pedagog än Fader Pestalozzi.

Ytterligare en bemärkning. Hvarje läsare, som icke särskildt noga känner rätta förhållandet, måste helt naturligt antaga, att då Pestalozzi tidt och ofta hänvisar till »*Mödrarnas bok*» eller»*Boken för mödrar*» (Buch der Mütter), en sådan af P. författad bok verkligen finnes utgifven. Detta är emellertid ingalunda fallet. Vid den tidpunkt, då *Huru Gertrud undervisar sina barn* utkom, hade Pestalozzi visserligen uppgjort planen till denna *Mödrarnas bok*, men ännu icke förverkligat densamma. Den förblef äfven oskrifven, något, som tydligt framgår icke minst af

noten till sid. 112. Den *Buch der Mütter*, som verkligen utkom 1803 är nämligen af Krüsi och icke af Pestalozzi, som blott skrifvit förordet och varit författaren till hjälp vid utfinnandet af en del exempel. En förväxling mellan den af Pestalozzi åberopade och den af hans medhjälpare skrifna boken med samma namn visar sig emellertid ofta inom den pedagogiska litteraturen, och Pestalozzi har därföre mer än en gång oskyldigt fått bära skulden för åsikter, hvilka rätteligen icke kunna tillskrifvas honom personligen. Jag har velat framhålla detta och samtidigt betona, att likasom man kan vara mera konungsk än konungen, söker nog mången att vara mera pestalozzisk än Pestalozzi själf.

***

Under den tid jag varit sysselsatt med utgifvandet, särskildt med korrekturläsningen af denna öfversättning, har många gånger tanken kommit på mig, att det skulle vara bra mycket behagligare få skrifva en grundlig kritik öfver försvenskningen af *Wie Gertrud ihre kinder lehrt* än att stå i ansvar för denna försvenskning. Huru lätt vore det icke att påpeka och medelst exempel styrka, att språket i här föreliggande öfversättning är tungt och otympligt, att många uttryck äro osvenska, tvetydiga och oklara, att uppenbara missförstånd äro tillfinnandes o. m. d. Ja, jag föreställer mig lifligt, att en kritiker knappast skulle kunna önska sig en mera tacksam uppgift än detta att få grundligt nedgöra, hvad som här bjudes svenska läsare. Men — skulle man nu med skäl kunna fråga — hvarför i all rimlighets namn har Ni utgifvit arbetet utan att taga nödig hänsyn till den kritik, Ni själf skulle kunna rikta mot detsamma? Jag erkänner villigt, att en sådan anmärkning förefaller fullt befogad och vill därföre här gifva några ord till förklaring på mitt åtgörande, en förklaring, som visserligen tillfredsställer mig utan att måhända därföre behöfva tillfredsställa andra.Vid öfverflyttandet af ett arbete från ett språk till ett annat kan man följa hufvudsakligen två olika vägar. Den ena att göra en trogen, ordagrann öfversättning, den andra att så fullständigt och klart som möjligt söka återgifva arbetets innehåll och tankar, samtidigt med att desamma iklädas den säregna form och de säregna uttryckssätt, som karaktären af det språk, hvartill öfverflyttningen sker, strängt taget kan anses fordra. Båda dessa tillvägagåenden hafva, såsom allt annat här i världen, sina fördelar och nackdelar. På dessa vill jag emellertid icke nu närmare ingå utan blott bemärka, att det synes mig som om hvarje särskildt fall bör undersökas för sig, och därvid nödig hänsyn tagas till såväl bokens innehåll och skaplynne som äfven till hvad syfte öfversättningen egentligen skall hafva. Så äfven här.

Frågar jag mig då, hvarföre *Wie Gertrud ihre Kinder lehrt* bör införlifvas äfven med den svenska litteraturen, så är svaret gifvet. Gällde det nämligen endast att göra Pestalozzis pedagogiska grundsatser kända, så vore det säkerligen alldeles onödigt att underkasta sig besväret med att öfversatta och trycka en hel bok, då en sammanställning af dessa grundsatser, åtminstone af de viktigare bland dem, torde kunna få rum på en enda sida. Hvarje pedagogiskt bildad lärare äfven i vårt land har nog för öfrigt redan fått anledning att under en eller annan form göra bekantskap med Pestalozzis grundsatser, men hvad däremot den svenske lärare, som blott läser böcker på modersmålet, icke lärt känna, det är den form, uti hvilken Pestalozzi själf framställt sina epokgörande tankar i pedagogiska frågor. Det synes mig dock, att det blott är på åskådningens väg åskådningens man framträder i rätt belysning, och jag har därföre funnit det riktigt att låta *Huru Gertrud undervisar sina barn* vara iklädd i det närmaste samma tunga, oviga rustning som *Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*. Det finnes väl egentligen ingen anledning, hvarföre svenska lärare icke borde underkasta sig samma möda att själfva utvaska guldkornen som de tyska och schweiziska nu under snart ett århundrade haft. En kritisk bemärkning, att »sanningsamfibier» och »götiskt-munklika» icke äro svenska uttryck skulle jag därföre vilja bemöta med, att de enligt min uppfattning äro ungefär lika mycket svenska som de motsvarande »Wahrheitsamphibien» och »gothisch-mönchisch» äro tyska.Ehuru Pestalozzis ofta sidlånga invecklade meningar och satsfogningar i allmänhet vid öfversättningen blifvit afdelade i flera meningar, torde någon anmärkning, att svenskan i denna bok icke är tillräckligt tung och ovig, knappast vara att förvänta. Däremot är jag fullt beredd på kritiska bemärkningar rörande dålig svenska och felaktig öfversättning, det senare på grund af att originalets ord icke blifvit rätt uppfattade.I tvifvelaktiga fall har jämförelse blifvit gjord med den franska öfversättningen »*Comment Gertrude instruit ses enfants*» af Dr. Eugène Darin. Dessvärre blir jag nog nödsakad erkänna det berättigade i dylika anmärkningar och kan till försvar endast

anföra, att icke bristande god vilja eller sparad möda utan helt enkelt min egen oförmåga är vållande till dessa fel, hvilkas befintlighet jag anar. Offentligt eller enskildt påpekande af dessa skulle göra mig mycket förbunden. Måhända en ny upplaga af denna öfversättning kommer att utgifvas, och ingen önskar högre än jag, att den äfven må blifva en *förbättrad.*

Nääs i November 1895.

O. S. ***Burgdorf,*** *nyårsdagen 1801.*

I.

Min dyre Gessner!

Du säger, att det är på tid, att jag en gång offentligen uttalar mina åsikter rörande folkundervisningen. Nåväl, jag vill göra det, och såsom Lavater en gång för Zimmermann i en följd af bref meddelade sin syn på evigheten, vill jag försöka klargöra för dig, så vidt det är mig möjligt, min syn eller rättare sagdt dessa mina åsikter.

Jag såg folkundervisningen som en omätlig sump för mina ögon och vadade tungt i dess dy, ända tills jag lärde känna dess vattenkällor, fick reda på orsaken till deras tilltäppning och gjorde mig förtrogen med de ståndpunkter, som borde iakttagas för att möjligen förhindra eländet.

Jag vill nu själf föra dig omkring i de irrgångar, från hvilka jag, mera genom en tillfällighet än genom eget skarpsinne och egen skicklighet, lyckades leta mig fram.

Redan länge, ack, ända sedan mina späda ungdomsår, uppfylles mitt hjärta af en våldsam längtan efter att tilltäppa de eländets källor, i hvilka jag rundt omkring mig såg folket nedsänkas. Iselins efemerider intyga, att jag ej nu har mer vidtutsväfvande drömmar rörande denna min önskan än de, jag redan då sökt förverkliga. Men jag var ung, förstod hvarken hvad min dröm kräfde ej heller den omsorg, som dess inledande fordrade, eller de krafter dess utförande togo i anspråk och förutsatte. Idealet för min dröm omfattade åkerbruk, industri och handel. Jag hade i alla tre facken en slags hög, enligt min tanke ofelbar takt för det väsentliga i min plan, och sant är, att i trots af all min senare lefnadserfarenhet, jag ej ändrat mycket i min uppfattning af det väsentligt grundläggande i min plan.

Min förtröstan på sanningen af dessa grundvalar och på säkerheten af min takt utgjorde emellertid min olycka. Mina åsikters sanning var sanning i luften, och tron på min takt vid bedömandet af mitt måls grundval var en sofvandes tro på sanningen af sin dröm. Jag var i alla de tre fack, från hvilka mina försök skulleutgå, ett oerfaret barn. Det fattades mig fullständigt färdighet i detaljerna, från hvilkas sorgfälliga, ihärdiga och vana behandling endast och allenast det välsignade resultat jag åtrådde kunde framgå. Följderna af denna positiva oduglighet för mitt ändamål visade sig snart. De ekonomiska medlen för vinnandet af mitt mål gingo snart upp i rök, och detta så mycket snarare, som jag från början försummade att förse mig med en tillräcklig hjälppersonal. Då jag lifligt började inse nödvändigheten af en dylik hjälp af personer, hvilka tillbörligt kunde utfylla, hvad som felades mig, hade jag redan förlorat de ekonomiska krafterna och det ekonomiska förtroendet, hvilka anställningen af en dylik personal hade kunnat möjliggöra. Snart inträdde också en sådan förvirring i mitt läge, att mitt föresatta mål ovillkorligen strandade.

Min olycka var afgjord, och kampen mot mitt öde var nu endast den redan underkufvade vanmaktens kamp mot en alltjämt starkare vorden fiende. Alla försök att afvända min olycka tjänade numera till intet. Emellertid hade jag under dessa försöks otaliga ansträngningar lärt otaliga sanningar och gjort otaliga erfarenheter, och öfvertygelsen om riktigheten af grundvalen i min åskådning och mina sträfvanden var aldrig större än under den tidpunkt, då de till det yttre ledo skeppsbrott.

Mitt hjärta åtrådde alltjämt samma mål, och jag fann mig nu med förtviflan i ett läge, där jag å ena sidan insåg och kunde gripa med händerna det oafvisliga behofvet att förverkliga mitt mål och å andra sidan lika klart insåg,

hur den mig omgifvande världen af olika stånd och i olika förhållanden tänkte och handlade gent emot föremålet för mina sträfvanden.

Om mitt öfverilade försök verkligen lyckats, hade jag aldrig till den grad kunnat förstå sanningen af dessa åsikter, så till sägandes kunnat gripa dem med händerna. Jag säger det nu med innerlig glädje och med tack mot försynen, som styrde allt för mig. Själf eländig, lärde jag känna folkets elände och källorna därtill allt djupare, såsom ingen lycklig kan känna dem. Jag led, hvad folket led, och folket visade sig för mig som det var, och som det ej visade sig för någon annan. Jag satt under åratal bland detta folk, såsom ugglan bland de andra fåglarne. Men midt under hånskrattet af denna människohop, som förkastade mig, midt under dess högljudda rop: du stackare, du är långt mindre än den sämste daglönare i stånd att hjälpa dig själf, och du inbillar dig, att du kan hjälpa folket; midt under detta hånande skrän, som jag läste på allas läppar, upphörde ej mitt hjärta att sträfva efter målet, nämligen målet att söka tilltäppa eländets källa, i hvilken jag såg folket omkring mig vara försänkt. På ett sätt stärktes min kraft alltmer. Min olycka lärde mig allt flera sanningar för mitt ändamål. Det, somej narrade någon, narrade alltid mig, men det, som narrade alla, narrade ej mer mig.

Jag kände folket så, som ingen omkring mig kände det. Jublet öfver dess förtjänst på bomullsspinneriet, dess stigande välmåga, dess hvitmenade hus, dess präktiga skördar, till och med åtskilliga af dess lärares sokratiserande och läsecirkeln, som underfogdesönerna och barberarna stiftat, narrade mig ej. Jag såg folkets elände, men jag gick vilse bland all den mängd isolerade källor till detta elände och ryckte, praktiskt taladt, ej mycket framåt i min föresats att afhjälpa eländet, i den mån min insikt om de verkliga orsakerna till detta elände allt mer utvidgades. Till och med den bok, som jag, i medvetande om detta läge, i min oskuld författade, själfva Lienhard och Gertrud, var ett verk af denna min opraktiskhet och kvarstod bland min samtida som en sten, som talar lif och dock är död. Många människor kastade en blick på den, men funno sig så föga tillrätta med mig och mina planer, som jag fann mig tillrätta i alla de detaljer, den kraft och den insikt, som fordrades för deras utförande.

Jag försummade mina egna angelägenheter och förlorade mig i en hvirfvel af våldsam trängtan efter yttre resultat, hvilkas inre fundament jag ej nog djupt genomarbetat inom mig själf.

Hade jag gjort detta senare, till hvilken inre höjd hade jag ej i och för mitt ändamål kunnat höja mig! Hur fort hade jag ej kunnat nå mitt mål, som jag aldrig fann, därför att jag ej var värdig det, i det jag endast sökte det ytligt. Kärleken till sanning och rätt hade blifvit en passion hos mig, hvilken dref mig omkring som ett lösryckt rö på lifvets haf. Mina af vattnet öfverspolade rötter hindrade mig att slå rot i säker mark och finna den näring, som jag så väsentligt behöfde för uppnåendet af mitt mål. Det fanns endast föga hopp, att en annan skulle rycka detta rö undan vågorna och plantera det i marken, då jag försummade att göra det.

Dyre vän! Den, som blott har en droppe af mitt blod, den vet nu, hur jag måste sjunka! Och du, min Gessner, innan du läser vidare, ägna mitt öde en tår!

Djup misstämning grep mig, den eviga sanningen och den eviga rättvisan omgestaltade sig i min lidenskap till luftslott. Med sinnlig förhärdelse hängde jag upp mig vid ord och toner, som ej inom mig hade någon fast grund och sjönk så med hvarje dag allt djupare ned till dyrkan af banala fraser och till utbasunerande af de charlatanrecept, med hvilka den nyare tiden vill försöka hjälpa människosläktet.

Dock, man skall ej tro, det jag icke själf märkte, hur jag sjönk, ej tro, att jag icke sökte sträfva emot. Jag skref under loppet af tre år med otrolig möda på *Efterforskningar öfver naturensgång i människosläktets utveckling*, hufvudsakligen i afsikt att bli enig med mig själf rörande utvecklingen af mina älsklingsidéer och bringa mina naturliga känslor i harmoni med mina föreställningar om borgerlig rätt och sedlighet. Men också detta verk är för mig själf endast ett nytt bevis på min inre opraktiskhet — endast en lek af mina forskningsgåfvor, ensidigt, utan förhållsmässig kraft till mig själf och blottadt på tillräckliga sträfvanden efter den praktiska kraft, som så nödvändigt tarfvades för mitt ändamål. Missförhållandet mellan min kraft och min insikt stegrades allt mer och mer och gjorde luckorna inom mig allt större, dessa luckor, som jag till uppnåendet af mitt mål borde fylla, och som jag allt mindre förmådde fylla.

Också skördade jag ej mer än jag sådde. Verkan af min bok på min omgifning var som verkan af allt mitt görande. Ingen förstod den, och jag fann i min närhet icke två personer, som ej till hälften läto mig förstå, att de ansågo hela boken för gallimatias. Och alldeles nyligen uttalade en man, som verkligen håller af mig, med schweizisk trohjärtenhet denna uppfattning: »Ej sant. Pestalozzi, ni inser väl nu själf, att ni, när ni skref denna bok, icke rätt visste, hvad ni ville?» Dock, det var mitt öde att bli misskänd och lida orätt, jag borde ha dragit nytta däraf, men jag gjorde det ej. Jag mötte min olycka med inre hån och människoförakt och skadade därigenom mitt mål i dess inre grundval, den, som det skulle haft inom mig själf, oändligt mycket mer än alla människor, som i detta tillstånd misskände och hånade mig, hade kunnat skada mig. Men i trots häraf vek jag ej från mitt mål, men det hade blifvit förstenadt inom mig och lefde i en sjuklig inbillning och i ett misslynt hjärta. Jag envisades med att nära den mänskliga välfärdens heliga planta på ett ohelgadt ställe.

Gessner! Jag, som alldeles nyss, under mina efterforskningar om anspråken för borgerliga rättigheter, förklarade dessa såsom varande anspråk endast af min djuriska natur och som det väsentliga hindret för det enda, som har något värde för människonaturen, nämligen den sedliga renheten, jag förnedrade mig därhän under trycket af yttre våld och inre lidenskap att hoppas på en god verkan på mina samtida genom detta tomma upprepande af sanning och rättsbegrepp, denna samtid, som, på få undantag när, endast lefde i uppblåst inbilskhet, öfvade våld, och hvars högsta sträfvan går ut på ett väl besatt bord. Jag var med mina grå hår ännu ett barn, men ett förvirradt barn, jag sträfvade också under denna tids stormar mot min lefnads mål, men ensidigt och vacklande som aldrig förr. Jag sökte nu vägen till detta mål i ett allmänt uppgräfvande af de gamla källorna till borgerlig orättvisa, i lidelsefulla framställningar af den borgerliga rätten och dess grand och under vädjan till den upprörda sinnesstämningen, grundad på vissa af folkets lidanden. Men mina yngre dagars bästa meningar voro för människor,som lefde omkring mig, endast tomma ljud och ord, och hur mycket mer skulle ej min nuvarande syn på tingen vara dem en dårskap. De doppade som vanligt också denna slags sanning ned i gyttjan, de förblefvo det de förut voro och handlade mot mig, som jag hade kunnat förutse, och som jag ej förutsåg, under det jag i mina önskningar och drömmar sväfvade i luften. Ingen själfviskhet öppnade mina ögon för dessa människors rätta värde. Jag bedrog mig ej allenast på de sluge utan också på narrarne och trodde, att hvar och en, som stod framför mig och talade ett godt ord med mig, också hade en god mening. Och icke desto mindre kände jag folket och källorna till dess förvildning och ovärdighet, kanske bättre än någon annan. Men jag ville ingenting, alldeles ingenting annat än att tilltäppa dessa källor och att detta onda skulle upphöra. Helvetiens nya människor (novis homines), som icke ville något så obetydligt, och som ej kände folket, funno helt naturligt, att jag ej passade för dem. Det var samma människor, hvilka i sin nya ställning (liknande kvinnor, hvilka hålla på att drunkna) anse hvart halmstrå för en mast, medels hvilken republiken kan segla till en säker hamn, dessa samma människor, säger jag, höllo mig, mig allenast, för ett halmstrå, vid hvilket ej en gång en katt kunde klamra sig fast. De visste det ej, och de ville det icke, men de gjorde mig godt, de gjorde mig mer godt än människor någonsin gjort mig. De återgåfvo mig till mig själf och lämnade mig under den stilla förvåningen öfver arbetet med skeppsförbättrandet midt under skeppsbrottet ej något mer öfrigt än det ord, jag under de första dagarne af deras förvirring utropade: *jag vill bli skollärare*. Härtill fick jag förtroende. Jag blef det och kämpar sedan denna tid en kamp, som också mot min vilja tvingar mig att utfylla luckorna i min inre tafatthet, hvilken i annat fall skulle stå i vägen för mitt ändamål.

Vän! Jag vill öppet för dig omtala allt mitt görande och låtande sedan denna tid. Jag hade under det första direktoriet genom Legrand fått förtroende för folkbildningens sak och stod i begrepp att öppna en utvidgad undervisningsanstalt i Aargau, då Stanz brände och Legrand bad mig att en gång för alla välja denna olycksplats till min tillkommande uppehållsort. Jag begaf mig dit. Jag skulle varit i stånd till att begifva mig in i bergens djupaste klyfta för att kunna närma mig mitt mål, och jag närmade mig det verkligen. Men tänk dig min belägenhet, jag ensam, alldeles beröfvad all uppfostrans hjälpmedel, jag ensam, öfveruppsyningsman, räknemästare, dräng och nästan tjänstekvinna i ett förfallet hus, med okunnighet, sjukdom och nyheter af alla slag! Barnen voro i det närmaste åttio, alla af olika ålder, några med stora anspråk, andra fullständiga tiggarebarn,6

alla med få undantag ganska okunniga. Hvilken uppgift att bilda dem, hvilken uppgift att utveckla dylika barn!

Jag vågade lösa den, jag ställde mig i deras midt, före-stafvade dem ljud och lät dem eftersäga dessa. Personer, som sågo detta, häpnade öfver resultatet. Det var i sanning en meteor, som visade sig i luften för att åter försvinna. Ingen kände dess väsen. Jag kände det ej själf. Det var resultatet af en enkel psykologisk id.é, som låg i min känsla, men som jag ej själf på ett tydligt sätt var medveten om.

På detta sätt kände jag den metod jag sökte på pulsen, ett oerhördt sätt, en seende hade säkerligen ej vågat det, jag var lyckligtvis blind, i annat fall hade jag ej heller vågat det. Jag. visste alldeles bestämdt ej, hvad jag gjorde, men jag visste, hvad jag ville, och det var döden eller genomförandet af mitt 'mål.

Men de medel jag använde för att nå detsamma voro obetingadt endast nödtvångsåtgärder, medels hvilka jag sökte hjälpa mig fram i mitt förtviflade läge.

Jag vet ej själf och kan knappt förstå, hur jag kom igenom. Jag lekte på visst sätt med nöden, trotsade dess svårigheter, som stodo som berg inför mig, satte emot det till utseendet fysiskt omöjliga en kraftig viljas makt, som ej i nästa ögonblick frågade efter eller såg, hvad som förestod den utan gick helt upp i det närvarande, som om det allena fanns, och som om lif och död berodde därpå.

Så arbetade jag i Stanz, tills Österrikarne närmade sig, lade sig i vägen för mitt arbete och kväfde det. Den känsla, som numera tryckte mig, försvagade min fysiska kraft och bragte mig till den punkt jag var, då jag lämnade Stanz. Till denna punkt var jag ej enig med mig själf rörande grunderna för mitt framåtskridande, men då jag försökte det omöjliga, fann jag det möjligt, som jag ej anade, och då jag sökte intränga i obanade snår, som ingen under århundraden beträdt, fann jag bakom snåren fotspår, hvilka förde mig till hufvudvägarne, som ej heller någon under århundraden beträdt. _

Jag vill litet omständligare uppehålla mig härvid.

Då jag såg mig tvungen att ensam och utan all hjälp undervisa barnen, lärde jag mig konsten att undervisa många samtidigt, och då jag inga medel hade annat än att högt säga före, utvecklade sig helt naturligt tanken på, att under denna undervisning lära dem teckna, skrifva och arbeta. Den förvirring, som uppstod därigenom, att en sådan mängd talade efter mig, lärde mig att använda takten, och takten förhöjde intrycket af lärdomen. Min fullkomliga okunnighet i allt lät mig länge kvarstå vid utgångspunkterna. Detta förde mig till erfarenhet af, hvilken ökad inre kraft uppnås, när utgångspunkternas fulländning uppnås. Vidare lärde jag inse följderna7

af denna fulländning och fullkomlighet också vid de nedersta trappstegen. Jag anade, såsom aldrig förr, i hvarje ämne utgångspunkternas sammanhang med ämnet i hela dess utsträckning. Jag kände, såsom aldrig förr, de omätliga luckor, som genom oredan eller bristen på fulländning vid dessa begynnelsepunkters lärande, ovillkorligen måste uppstå vid hvarje följande kunskapssteg.

Följden af att min uppmärksamhet var riktad på denna fulländning öfverträffade mina förväntningar. Hos barnen utvecklades snart ett medvetande om krafter, som de ej kände, och isynnerhet en allmän skönhets- och ordningskänsla. De hade själfva medvetande härom och slappheten, den vanliga skolstämningen, försvann som ett töcken ur mina klassrum. De ville, kunde, härdade ut, fulländade och skrattade. Deras stämning var ej de undervisades stämning, det var en stämning som hos okunniga barn, hvilka väckts upp ur sömnen, en själ- och hjärtstyrkande känsla af hvarthän dessa krafter kunde föra dem och skulle föra dem.

Barn undervisade barn. De försökte sätta i verket, det jag sade, att de skulle göra, och de funno som oftast själfva på medlet för utförandet. Denna på mångfaldigt sätt utvecklade självverk-samhet i undervisningens början verkade kraftigt på stärkandet och upplifvandet af min öfvertygelse om, att all sann, all bildande undervisning. måste lockas fram ur barnen själfva och uppstå hos dem själfva. Också härtill förde mig företrädesvis nöden. Då jag ej hade någon medlärare, satte jag det begåfvade barnet mellan tvenne mindre begåfvade, det fattade sina bägge grannars händer, berättade hvad det kunde och lärde dem eftersäga, hvad de ej kunde. De sutto i innerlig kärlek bredvid hvarandra. Glädje och deltagande uppfyllde deras inre, och deras ömsesidigt uppväckta inre lif förde dem alla framåt, såsom de endast genom detta förenade själsupp-lifvande kunde föras framåt.

Dyre vänl Du har hört detta samläsandets glädtigà sorl och sett det mod och den glädje, det medför! Säg själf, hvad tänkte du, när du såg det? Jag såg dina tårar, och mitt hjärta svällde af raseri mot människor, som ännu djärfdes säga: »folkets förädling är endast en dröm».

Nej, det är icke någon dröm, jag vill lägga dess konst i modrens hand, i barnets, i oskuldens hand, och den illasinnade skall förstummas och ej mer säga: det är en dröm.

Gud! Hur tacksam är jag ej mot dig för min nöd. Utan den uttalade jag icke dessa ord och bragte ej de illasinnade till tystnad.

Min öfvertygelse var stadgad. Det dröjde länge, innan den blef det. Men jag hade i Stanz också barn, hvilkas krafter, ej förlamade genom tröttheten af en psykologisk hem- och skoltukt, snabbare kommo till utveckling.Det var ett annat släkte; till och med de fattige bland dem voro andra människor än städernas fattiga och de svaga uslingarne frän våra vin- och sädestrakter. Jag såg människonaturens krafter och egenheter på mångsidigt sätt uppenbara sig. Dess fördärf var den sunda naturens fördärf, och det är en omätlig skillnad mellan den och fördärfvets hopplösa förslappning samt den fullkomliga förkrympning, som är en följd af skoldålighet och konstdålighet.

Jag såg i denna blandning af oförskyld okunnighet en kraft i åskådning och ett fast medvetande af det sedda och förstådda, om hvilket våra abc-dockor ej hafva ett begrepp.

Jag lärde af dem (jag skulle hafva varit blind, om jag icke lärt det) känna det naturförhållande, i hvilket realkunskaper måste stå gentemot bokstafskunskaper. Jag lärde af dem, hur den ensidiga bokstafskunskapen och det utan bakgrund lämnade förtroendet till ord, som blott äro läten och ljud, kan verka till nackdel på åskådningens verkliga kraft och det fasta medvetandet, rörande de oss omgifna föremålen.

Så långt hade jag bragt det i Stanz. Jag beslöt mig för att framlägga min erfarenhet öfver möjligheten att grunda folkundervisningen på en psykologisk grundval, att lägga verkligt åskådningsmaterial som grund härtill samt visa tomheten af det ytliga ord-prålet och rycka masken från dess anlete.. - Jag visste, att jag kunde lösa detta problem inför den djupsinnige och klarseende mannen, men att undervisa den förvirrade massa människor, som likna gässen däri, att de, sedan de kommit ur ägget och blifvit gödda i stall och kök, förlora sin flyg- och simkunnighet; att, säger jag, undervisa denna förvirrade hop, det skulle ej lyckas mig, det visste jag nog.

Det var Burgdorf förbehållet att härvidlag taga mig i skola. Men tänk dig, du, som känner mig, med hvilka känslor jag lämnade Stanz. Jag var som en skeppsbruten, hvilken efter trötta, sömnlösa nätter, ändtligen ser land. Han känner åter lifshoppet vakna. Strax därpå ser han sig af ett olyckligt vindkast utslungad i det omätliga hafvet. Tusen gånger ur djupet af sin skälfvande själ utropar han: hvarför kan jag icke få dö! Och ban kastar sig ändå ej i afgrunden. Han slår upp sina trötta ögon. Åter söker han en strand, och när han ser den, anstränger han till det yttersta sina lemmar för att nå den. Så kände jag det.

Gessner! Tänk dig allt detta, tänk dig mitt hjärta ocb miu vilja, mitt arbete och mitt misslyckande, min olycka och mina förstörda nervers skälfning. Tänk dig, att jag var bragt till tystnad! Sådan var jag, vän, i den tidpunkt, då jag lämnade Stanz och ankom till Bern.

Fischer gjorde mig där bekant med Zehender från Gurnigel, och jag framlefde på denna plats, genom den senares välvilja, lyckliga dagar.9

Jag behöfde dem väl. Det är underbart, att jag ännu lefver Men det var ej min strand, det var en klippa i hafvet, där jag hvilade ut för att simma vidare.

Zehender! Jag förgäter aldrig dessa dagar, så länge jag lefver, de räddade mig! Men jag kunde ej lefva utan mitt verk, till och med i det ögonblick, då jag på Gurnigels höjder såg nedanför mina fötter den sköna, omätliga dalen — jag hade aldrig förr sett en så vidsträckt utsikt — tänkte jag mer på det dåligt undervisade folket än på utsiktens skönhet. Jag kunde och ville ej lefva utan mitt verk.

Min afresa från Stanz, som, oaktadt jag var döden nära, ej var en följd af mitt fria beslut utan af militära

förhållningsorder, och en åtminstone för tillfället fullständig omöjlighet att fortsätta min plan, gaf ny fart åt det gamla pratet om min obrukbarhet och fullständiga olämplighet att uthärda vid något företag. »Ja, kanske under fem månader», sade till och med mina vänner, »är det möjligt för honom att bära sig åt, som om han kunde arbeta, men den sjette går det icke längre. Man borde ha vetat det förut. Han kan ej något ordentligt och duger ej till något verkligt, möjligen till en romanhjälte, men också härvidlag har han öfverlefvat sig själf.» Man sade mig rakt i ansiktet: »Det är en dårskap att tro, att en människa, därför att hon vid trettio års ålder skrifvit något förnuftigt, vid femtio också skall kunna uträtta något förnuftigt». Man sade högt, att det högsta, man knnde säga till min fördel var, att jag rufvade öfver en skön dröm, och, liksom andra narrar, hvilka rufva öfver något, här och där har en ljus tanke rörande min dröm och käpphäst. Det faller af sig själft, att ingen förhörde sig hos mig. Man var emellertid enstämmig i sin dom, nämligen, att jag blifvit led på mitt arbete i Stanz, och man gjorde verkligen sitt till för att bibringa mig afsmak därför.

F.....omtalade för mig, i anledning af detta, ett egendomligt samtal mellan mina vänner. Det^ ägde rum offentligen, men jag ingår ej på några detaljer. Den förste sade:

Har du sett, hur förfärlig haa ser ut?

• Den andre. Det gör mig ondt om den stackars narren.

Den förste. Också mig, men man kan icke hjälpa honom. Ögonblicket efter det, då en ljusstråle uppgått för honom, och man tror, att han verkligen duger till något, blir det åter strax mörkt, och när man skärskådar saken närmare, har han endast bränt sig själf.

Den andre. Om han bara en gång gjorde det med besked. Han står ej till att hjälpa, förr än han blifvit förvandlad till aska.

Den förste. För hans egen skull bör man önska honom, att det måtte ske snart!

Det var lönen för mitt arbete i Stanz, ett arbete, hvilket möjligen ingen dödlig förut försökt sig på i dylikt omfång och under10

dylika omständigheter, och hvars inre framgång till stor del bragt mig till den punkt, där jag nu står.

Man förvånade sig, när jag kom ned från Gurnigel med min gamla vilja och mitt förra mål och ej ville eller sökte något annat än, att i hvilken afkrok af världen som hälst, och utan någon biaf-sikt, återknyta tråden, där jag släppt den.

Rengger och Stapfer gladde sig, öfverdomaren Schnell rådde mig att fara till Burgdorf. Inom ett par dagar var jag där och fann i ståthållaren Schnell och i doktor Grimm män, hvilka kände till, på hvilken lös sand våra gamla, murkna skolhus stå och ej höllo det för omöjligt att under flygsanden kunde finnas fast mark. Jag är dem tack skyldig. De skänkte uppmärksamhet åt mina bemödanden och hjälpte mig verksamt och välvilligt att grunda den lifsgärning, jag sökte.

Också här funnos svårigheter. Till all lycka aktade man mig i början ungefär som hvarje annan skolmästare, som sökte sitt bröd genom att löpa land och rike ikring. Några förmögna personer hälsade vänligt på mig, några andliga önskade mig mycket höfligt, fast jag måste erkänna utan förtroende Guds välsignelse till mitt förehafvande. Några kloka människor trodde, att deras barn möjligen kunde hafva någon nytta af mitt förehafvande, men alla tycktes helt ordentligt vilja vänta, tills det skulle visa sig, hur saken tedde sig.

Men skolmästaren i fattigskolan i nedra staden, till hvilkens rum jag egentligen var anvisad, ingrep något djupare i saken. Jag tror, att han anade, att sista syftemålet för mitt abc-kraxande var slut, och att jag funderade på att sticka hans plats med hull och hår ned i min påse. En gång utbredde sig till och med i gator och gränder ryktet om, att Heidelberger-katekesen var i fara. Men denna är i Schweiz' reformerta städer ännu alltjämt den spis, hvilken man så länge som möjligt räckte småttingarne och fattighjonens barn, i likhet med de mest vanvårdade bondtölpar i byarne, och du vet, att man låter dessa nöjas med denna spis, till dess de »gå och bedja Herren», d. v. s. tills de afgifva sina äktenskapslöften.

Men Heidelbergaren var ej den ende. Man hviskade till hvarandra på gator och gränder, att jag själf icke kunde skrifva, icke räkna, icke en gång läsa rätt.

Nå, min vän, det är ej städse allt osanning, hvarom man sladdrar i gränderna, jag kunde verkligen hvarken skrifva eller läsa eller räkna rätt. Men man drager alltid för många slutsatser af dylika gatusanningar. Du såg i Stanz, att jag kunde undervisa i skrifning utan att* själf kunna skrifva rätt. Säkerligen voro mina bristande kunskaper i dessa ämnen en nödvändig betingelse för, att jag skulle kunna framkomma med den högsta enkelhet i lärometoden och bringa det därhän, att jag kunde finna medel, genom hvilka11

äfven den mest oöfvade och okunnige förmådde med sina barn nå målet.

Emellertid kunde man ej tilltro fattighushjonen i Burgdorf, att de skulle antaga allt detta, ännu mindre tro på det. Det gjorde de heller icke. De beslöto vid ett sammanträde, att de ej ville, att man skulle pröfva det nya undervisningssättet på deras barn; borgarne kunde låta anställa försök med sina egna. Detta skedde också. Gynnare och vänner bragte med all den konst, som på en sådan plats och för ett sådant ändamål är nödvändig, det ändtligen därhän, att jag erhöll tillträde till de lägre skolorna i den öfra staden.

Jag skattade mig lycklig. Dock, i början var jag liksom förskrämd. Jag fruktade alltjämt, att man än en gång skulle köra bort mig från mitt skolrum. Denna oro gjorde mig verkligen oskickligare än jag annars är, och när jag tänker på det lif och den glöd, medels hvilka jag de första timmarne i Stanz åt mig uppbyggde ett fépalats och jämför detta med det handtvärksmässiga sätt, på hvilket jag i Burgdorf kröp in i skoloket, så förstår jag nästan ej, att samma människa kunnat göra det ena och det andra.

Här var det skolordning, en prägel af ansvar, litet pedanteri och anspråksfullhet. Detta allt var mig främmande. Jag hade aldrig i mitt lif tålt något dylikt, men jag hade mig ett mål föresatt, och jag tålde det nu, kraxade dagligen från morgon till afton åter mitt abc och fortfor planlöst i de empiriska gångar, jag i Stanz varit nödsakad afbryta. Jag satte. outtröttligt tillsammans stafvelserader. Jag full-skref hela böcker med serier af tal och sökte på allt sätt att bringa begynnelsepunkterna för stafning och räkning till den allra högsta enkelhet och till former, hvilka med den högsta psykologiska konst så småningom skulle föra barnet från första steget till det andra, men sedan utan luckor och på grundvalen af det fullständigt för^ stådda andra, fast och säkert till det tredje och fjärde. Men i stället för bokstäfver, som jag lärt barnen i Stanz rita med griffeln, lät jag dem nu teckna vinklar, kvadrater, linier och cirklar. Vid detta arbete utvecklade sig så småningom tanken på möjligheten af ett åskådningens abc, som nu är mig så viktigt, och med hvilkets utförande hela omfånget af en allmän undervisningsmetod stod för mig i hela sin utsträckning, visserligen ännu i dunkla drag. Det dröjde länge, innan den blef mig klarare. Men det är verkligen sant, jag hade alla utgångspunkter för tillbakaförandet af medlen för undervisningen till på dess första element grundade försök redan sedan månader bearbetade. Jag gjorde allt för att bringa det till den största enkelhet. Det oaktadt hade jag ej reda på sammanhanget eller hade detta åtminstone ej klart för mig. Dock kände jag med hvar timme mer, att jag ryckte framåt, och det med stora steg.

Man hade redan, när jag var barn predikat för mig, att det är en helig sak att tjäna sig upp nedifrån. Men jag har nu erfarit,12

för att göra underverk måste man med grå här tjäna sig upp nedifrån. Jag vill icke göra några underverk och är på intet sätt hvarken skapad eller inrättad, därför. Jag vill hvarken i verkligheten uppnå dylika hö]der eller på något sätt låta mina händer röra vid charlataneriets sken. Om jag också ville det, så kunde jag det icke. Jag känner till hvilken grad mina krafter aftagit. Men om män, som vid min ålder ännu hade goda hufvuden och starka nerver, om sådana män ville eller måste tjäna sig upp nedifrån i en sak sådan som min, skulle de komma dit på båda vägarne. Dock nej, dylika män i min ålder söka som rätt och billigt är upp sina länstolar. Med mig är det icke så ställdt. Jag måste därtill ännu på mina gamla dagar vara glad öfver, att man låter mig tjäna mig upp nedifrån. Jag gör det gärna, men på mitt eget sätt. Jag söker med all makt att slå in på stora landsvägen, hvilkens fördelar bestå däri, att dess raka riktning och dess öppna bana fullkomligt borttaga all den tjusning, som smygvägar hafva för människorna, och på hvilka de nå fram till ära och underverk. När jag kan gifva det yttersta, efter hvilket jag sträfvar, så behöfver jag endast uttala det, och den enfaldigaste gör det efter. Men i trots af min tydliga

förnimmelse af, att jag hvarken bringar det till ära eller underverk, räknar jag dock för min lefnads kronå, att nu, på mina gamla dagar, under åratal, hafva i detta kall tjänat mig upp nedifrån. Fördelarne häraf blifva mig för hvarje dag tydligare. I det jag sålunda icke åtnöjde , mig med att på ett ytligt sätt taga hand om alla detaljerna af de dammiga skolplikterna, utan från klockan åtta på morgonen till klockan sju på aftonen med få timmars afbrott arbetade, stötte jag naturligtvis hvarje minut på fakta, hvilka klart belyste tillvaron af fysiskt-mekaniska lagar, enligt hvilka vår själ lättare eller svårare upptager och kvarhåller alla yttre intryck. Jag anordnade också dagligen allt mer och mer min undervisning på tillvaron af dylika regler, men jag var i sanning så länge omedveten om dess grund, tills regeringsrådet Glayre, för hvilken jag en gång förra sommaren sökte förklara min verksamhets beskaffenhet, sàde till mig, vous voulez mécaniser Véducation. Jag förstod ännu då mycket litet franska. Jag tänkte, att han med detta ord ville säga, att jag sökte bringa uppfostrings- och undervisningsmedlen i psykologisk ordnad följd, och när man tar det på detta sätt, träffade han verkligen hufvudet på spiken och lade, efter mitt förmenande, i min mun det ord, hvilket betecknade mitt måls innebörd och alla dess medel. Jag hade troligen ej på länge af mig själf funnit på detta, emedan jag under min gång ej själf gjorde mig räkenskap för något utan öfverlämnade mig åt dunkla, fast lefvande känslor, hvilka visserligen räknade min gång, men dock ej lärde mig känna den. • Jag kunde ej göra annorlunda. Jag har sedan trettio år tillbaka ej mer läst någon bok och kunde ej heller läsa någon. Jag hade ej längre något13

, språk för abstrakta begrepp och lefde endast i öfvertygelser, hvilka voro resultat af omätliga, men för det mesta förgätna åskådningar.

Så började jag nu utan att vara medveten om de grundsatser, från hvilka jag utgick, att hvad angår de föremål, jag förklarade för barnen, hålla mig nära den utgångspunkt, då dessa föremål beröra deras sinnen. I det jag följde undervisningens utgångsmedel till dess första punkter, sökte jag också att utforska tiden, då barnet först blir undervisadt och blef snart öfvertygad om, att barnets första undervisningsstund inträder i det ögonblick det födes. Från och med det ögonblick, barnens sinnen blifva mottagliga för naturens intryck, från detta ögonblick undervisar naturen dem. Lifvet självt är intet annat än den uppvaknande förmågan att emottaga dessa intryck, ej något annat än uppvaknandet af det fulländade fysiska frö, hvilket nu med alla sina krafter och alla sina drifter sträfvar att nå sin utveckling och sin självbildning. Det är ej något annat än uppvaknandet af det nu fullfärdiga djuret, som vill vara människa och skall vara människa. •>

All barnaundervisning är således ej något annat än konsten att lärnnSC""dëtta naturens sträfvande efter utveckling "en handräckning, och denna konst beror väsentligt därpå att hålla de hos barnet inpräglade intrycken i jämvikt och harmoni med den bestäriKta" graden af dess utvecklade krafter. Det måste sålunda finnas en bestämd ordningsföljd i de intryck, som genom undervisningen bibringas barnen. Dessa intrycks början och fortsättning måste hålla jämna steg med början och fortsättningen af barnets krafter, som äro stadda i utveckling. Jag insåg snart, att utforskandet af denna ordningsföljd i hela omfattningen af det mänskliga begreppet och isynnerhet i deras grundpunkter, från hvilka utgå människoandens utveckling, var den enkla och enda väg att kunna anskaffa för vår natur och vårt behof tillfredsställande skol- och undervisningsböcker. Jag insåg ock snart, att vid författandet af dessa böcker det väsentligen kommer an på att noga särskilja beståndsdelarne af undervisningen efter graden af barnets ökade krafter, och att i alla undervisningsgrenar med den största noggrannhet bestämma, hvilket som bäst passar hvarje ålder, så att man å ena sidan ej förhåller barnet det, för hvilket det befinnes moget, å andra sidan ej belastar eller förvirrar det med något, för hvilket det ej kan vara alldeles moget.

Ett blef mig klart: man måste föra barnet till en hög grad af åskådnings- och språkkunskaper, innan det är förnuftigt att lära det läsa eller åtminstone stafva. Med detta klart för mig, förstod jag också, att barnet från dess tidigaste år behöfver en psykologisk ledning till ett förnuftigt åskådande af föremålen. Då emellertid én dylik ledning på den ståndpunkt, på hvilken människan nu står, ej är tänkbar och ej kan väntas utan konstens tillhjälp, så måste jag38

helt naturligt falla tillbaka till behofvet af åskådningsböcker, hvilka skola gå före abc-böckerna, och medels

åskådning klargöra för barnet de begrepp, man medels språket vill bibringa det. Detta skulle ske genom väl valda realföremål, hvilka antingen själfva eller ock i form af välarbetade modeller och teckningar, skola framläggas för att göra åskådningen klar för barnen. En lycklig erfarenhet bekräftade mitt i detta fall omogna omdöme på ett påfallande sätt, naturligtvis oafsedt all oriktighet och ensidighet vid utförandet af mitt försök. Eu öm moder anförtrodde mig sin treårige son till privatundervisning. Jag såg honom under en tid dagligen en timme och började med honom på sätt och vis känna min metod på pulsen, jag försökte med bokstäfver, figurer och allt, som förts mig i händerna, att lära honom — och genom alla dessa medel uppväcka hos honom bestämda begrepp och uttryck. Jag lät honom bestämdt benämna, hvad han borde ha reda på vid hvar sak, såsom färg, leder, ställning, form och antal. Jag måste snart lägga bort barnens pina, de eländiga bokstäfverna. Han ville endast ha bilder och saker och uttryckte sig snart på ett bestämdt sätt om föremål, hvilka lågo inom hans begreppssfär. Han fann på gatorna, i trädgården och i rummen en mängd tillskott till sina kunskaper och bragte det snart därhän, att han förmådde riktigt uttala äfven de svåraste namn på plantor och djur och jämföra alldeles okända föremål med för honom bekanta samt af sig själf komma till riktig åskådning däraf. Fast dessa försök väsentligt förde på afvägar och verkade till fördel för det främmande och fjärrliggande, till men för det närvarande och närliggande, så belyste det på flerfaldigt sätt de medel man har till sitt förfogande för att upplifva barnets anlag, och låta det skönja den tjusning, som ligger i självverksamheten vid underhållandet af sina krafter. A andra sidan var detta försök med hänseende till det, jag egentligen sökte ej heller tillfredsställande, emedan gossen redan hade tre obegagnade år bakom sig, och jag är öfvertygad om, att naturen äfven till denna tid för barnet till bestämdt medvetande om otaliga föremål. Det behöfves endast, att vi med psykologiskt konstspråk sammanbinda detta medvetande, föra det till en hög grad af klarhet, därigenom sätta barnen i stånd både att sammanbinda fundamentet af mångsidig konst och mångsidig sanning med det naturen själf lärt dem och därjämte använda det naturen själf lärt dem som hjälpmedel till all grundläggning af den konst och sanning, man vill bibringa dem. Båda delarne, deras kraft och deras erfarenhet, äro i denna ålder redan stora, men våra opsykologiska skolor äro väsentligen ej något annat än konstlade kväfningsanstalter för alla resultat af den kraft och erfarenhet, som naturen själf väcker till lif hos barnet.

Du vet det, min vän! Men föreställ dig endast ett ögonblick fasan af detta mord! Man lämnar barnet till dess femte år i fullt15

åtnjutande af naturen, man låter hvarje hennes intryck verka på barnet. Det känner sin kraft, det har redan hunnit långt i sinnlig njutning af sin tvånglöshet och alla dess behag. Det fria naturlifvet, som den i sinnligt afseende lycklige vilden i sin utveckling får följa, har redan hos barnet tagit sin bestämda riktning. Och sedan barnet således under fem hela år njutit detta# det sinnliga lifvets salighet, låter man på en gång hela naturen omkring det försvinna från dess ögon, bringar dess tvånglöshets och frihets förtjusande lopp till ett tyranniskt stillastående, för det tillsammans med andra barn såsom fåren i en hjord, stänger det inne i ett illaluktande rum, kedjar det utan misskund timmar, dagar, veckor, månader, år vid betraktandet af eländiga, ointressanta och enformiga bokstäfver och vid ett med dess förra tillvaro ända till vansinne olika lefnadssätt.

Jag slutar min beskrifning, i annat fall skulle jag förledas att teckna en bild af flertalet skollärare, af hvilka tusen i våra dagar, till följd af deras oskicklighet att på något annat sätt finna sin ärliga utkomst, underkasta sig detta stånds besvärligheter, hvarvid de likaväl, också i öfverensstämmelse med deras oduglighet till något bättre, på flera ställen få en så ringa betalning, att den nätt och jämt räddar dem från hungersnöden. Hur omätligt måste ej barnen under dessa omständigheter lida eller åtminstone vanskötas!

Vän! Säg mig, kan det svärdshugg, som går genom halsen och bringar förbrytaren från lif till död, göra på hans kropp en större verkan än en sådan öfvergång, från det länge njutna sköna naturlifvet till den ömkligaste skolgång, gör på barnets själ?

Skola människorna för evigt förblifva blinda, skola de i evighet aldrig kunna höja sig till de första källorna, från hvilka vår själs förvirring, vår oskulds förstörelse, vår krafts ruin med alla sina följder härleda sig. Dessa följder, som föra oss till ett otillfredsställande lif och tusen af oss till en död i hospitalen och till rasande varelser i band

och kedjor.

Käre Gessner! Hur lugnt skulle jag ej hvila i min graf, om jag i någon mån bidragit till att göra dessa källor kända! Hur lugnt skulle jag ej känna det i min graf, om jag bragt det därhän att så innerligt förena natur och konst i folkundervisningen, som de nu däri äro våldsamt skilda åt. Ack, hur upprör det ej mitt innersta! Natur och konst äro där ej allenast skilda åt, de äro af onda människor ända till vansinne söndrade!

Det är, som om en ond ande hade funderat ut att skänka vårt århundrade och vår värld denna helvetiska skilsmässa för att i filosoflens tidehvarf göra oss kraftlösare och eländigare, än hitintills människosläktets inbilskhet och själf bedrägeri i någon världsdel och någon tidrymd gjort. Hur gärna glömmer jag en värld, i hvilken det ser så ut, för att vid min lille Ludvigs sida, hvars egensinnighet ännu tar makten från mig, tränga än djupare ned i andan af begyn-16

nelseböcker för de späda. Ja, min vän, dessa böcker skola gifva det egentliga utslaget mot undervisningsgalenskapen i vår tid. Deras innebörd blir mig alltmer klar. De måste utgå från de mänskliga begreppens allra enklaste beståndsdelar, de måste hos barnen djupt inprägla de väsentligaste former af alla föremål, de måste tidigt och tydligt utveckla hos dem det första medvetandet af tal- och måttförhållanden. De måste gifva brd och språk åt hela omfånget af barnets 'medvetande och erfarenhet. De måste öfverallt på ett omfattande sätt ordna de första graderna på kunskapsstegen, till hvilken naturen själf med all konst för oss.

Hwlken lucka ittgör ej bristen på dessa böcker! De felas oss icke blott så, som vi själfva skulle kunna gifva oss dem med vår konst utan ock så, som yi ej skulle kunna gifva oss dem. Också den ande, med hvars lif hela naturen, utan vårt eget åtgörande, själf omgifver oss, också denna ande fattas oss, och vi öfva själfva våld på oss, i det vi genom våra eländiga folkskolor och genom deras onödiga bokstafslärdom utplåna de sista spåren af den eld-griffelskrift, naturen vill prägla in i vårt bröst.

Dock, jag fortsätter på min väg.

I det jag således å ena sidan letade efter den första begynnelsepunkten för det praktiska medel, som på ett psykologiskt sätt kunde utveckla de mänskliga krafterna och anlagen, sådana som de från vaggan äro utförbara och användbara för barnens bildning, å andra sidan åter hade att undervisa barn, hvilka hittilldags blifvit bildade alldeles utanför kretsen af dessa åsikter och medel, kom jag naturligtvis under mitt görande och låtande i olika hänseenden till att motsäga mig själf och grep till mått och steg, och måste göra det, hvilka tycktes vara stick och stäf motsatta mina grundsatser och förnämligast den psykologiska ordningen i sak- och språkkunskap, medels' hvilken barnens begrepp skulle utvecklas., Jag kunde ej göra annorledes. Jag måste, så vidt möjligt var, i hlindo söka hos barnen utforska den kraft, jag ej hos dem kunde grundlägga. Jag gjorde ock på det sätt, som var mig möjligt och fann öfverallt också, midt under den värsta vanvårds grus, denna kraft intensivt bragt- längre, än jag med min obegripliga brist på all konsterfarenhet och den kraft denna medför kunde anse möjlig. Så långt människors inflytande sträckte sig, fann jag namnlös förslappning, men bakom denna förslappning var naturen ändå icke dödad. Jag har nu erfarit och kan säga det, det vill mycket till, innan människosläktets misstag alldeles förkväfva naturen i'ett barns själ och i "ett barns hjärta^ Det är en Gud, som lagt en motvikt i vårt bröst mot det våld vi bruka emot oss själfva. Lifvet och hela naturens sanning, som omger vår tillvaro, understödjer denna motvikt, och den evige Skaparens nåd, som icke vill, att det heliga i vår natur i vår svaghet och oskuld gå förlorade, utan att alla människobarn med säker-17

het skola kanna komma till erkännandet af sanning och rätt, tills de själfva gjort sig dem förlustiga genom egen skuld och med fullt medvetande kastat sig i villfarelsens labyrinter ocb i lasters afgrund. Men de flesta människor i vår tid veta knappt mer, hvad Gud gör för dem och lägga ingen vikt vid det omätliga inflytande naturen har på vår bildning. De göra däremot den allra största affär af den minsta småsak, som de dumt och klumpigt foga till naturens görande och låtande, som om deras konst gjorde allt och naturen intet för människosläktet, och dock gör naturen oss allena godt, hon allena för oss omutligt och oförskräckt till sanning och vishet. Ju mer* jag följde hennes spår, sökte knyta mitt görande och låtande fast vid hennes, ansträngde mina krafter att försöka hålla skridt med henne, desto mer föreföllo mig dessa steg omätliga, men äfven omätlig

barnets kraft att följa dem. Jag fann ingenstädes svaghet utan i konsten att nyttja det som finnes och i mig själf, när jag ville leda, hvad som icke är att leda, utan där det endast gäller att pålassa en vagn, som Har rörelsekraften inom sig. Eller, rättare sagdt, att ur barnets inre upphämta det, som ligger hos det själft, hvad som rört sig inom det, och som ej kan ^stoppas in i det. Jag betänkte mig tre gånger, innan jag tänkte, att barnen ej kunde göra det och tio gånger, innan jag sade, att något är omöjligt för barnen. De gjorde saker, som för deras ålder tycktes mig själf omöjliga. Jag lät barn på tre år stafva den orimligaste gallimatias, endast emedan det var vansinnigt svårt. Du har hört barn på ännu icke fyllda fyra år utantill stafva de längsta och svåraste satser. Skulle du • trott det vara möjligt, om du icke hört det? Likaledes lärde jag dem hela geografiska böcker, hvilka voro skrifna med de starkaste förkortningar, och dé allra mest okända, endast med ett par bokstäfver betecknade ord, och detta under en tid, då de knappt kunde stafva det tryckta ordet. Du har själf kunnat bedöma den fullkomliga riktighet, med hvilken de läste dessa böcker, och den otroliga lätthet, med hvilken de lärde sig dem utantill.

Jag sökte till och med så småningom att göra de mest invecklade och för barnen alldeles obegripliga satser ur naturläran njutbara för de äldre af dem. De lärde satserna medels föresägning och läsning fullkomligt utantill, så också de dessa satser upplösande frågor. Det var i början såsom all katekesering ett blott och bart pape-gojartadt eftersägande af dunkla, oförstådda ord. Endast den skarpa afsöndringen af vissa enskilda begrepp, den bestämda ordningen i denna afsöndring och det ända till omöjlighet att glömma inpräglad,bj djupa medvetandet af detta dunkla, men midt v sitt dunkel af en skugga af ljus och uppklarnande strålande ord, bragte dem så småningom allt mer till en känsla af sanning och insikt om det föreliggande föremålet, som liksom solen ur den tjockaste dimma, tid eftèr annan frambröt.Genom dessa i det dunkla och förvirrade tagna mått och steg, blandade med de klaraste åsikter om mitt slutliga mål, till hvilket dessa började försök skulle föra, utvecklade sig det oaktadt bestämda grundsatser inom mig själf öfver mitt förehafvande, i det jag med hvarje dag fick allt klarare för mig, att man under barnens späda år ej bör resonnera med dem utan inskränka sina bemödanden till att utveckla deras själsförmögenheter. För det första genom

1) att allt mer utveckla kretsen af deras åskådning;

2) att bestämdt, säkert och oförvirradt i deras medvetande inprägla det de åskådat;

3) att för allt, som konst och natur fört inom deras medvetande eller skall föra dit, gifva dem en omfattande språkkännedom.

I det för hvarje dag dessa tre synpunkter blefvo allt bestämdare för mig, utvecklade sig så småningom hos mig en fast öfvertygelse om:

1) behofvet af åskådningsböcker för den spädaste barndomen;

2) om nödvändigheten af ett fast och bestämdt förklaringssätt af dessa böcker;

3) om behofvet af en, på dessa böcker och deras förklaringssätt grundad ledning till namn- och ordkännedom, som barnen skola kunna flytande, till och med innan stafningsperioden börjat för dem.

Fördelen af en tidig och flytande tillägnan af ett stort ordförråd är oskattbar för barnen. Det fasta intrycket af namnet gör, att de omöjligen kunna glömma själfva saken, så snart den inträngt i deras medvetande. Det på sanning och tillförlitlighet grundade ordnandet af namnen utvecklar och underhåller hos barnet medvetandet om föremålens verkliga samhörighet. Fördelen häraf är progressiv. Man måste endast afhålla sig ifrån att tänka, att om barnet icke förstår allt, det därför nödvändigtvis ej skall förstå något. Säkert är, att när barnet med och före abc-läsningen har tillägnat sig ett vetenskapligt ordförråd, har det därigenom åtminstone samma fördel som ett barn, hvilket från vaggan dagligen vistats i ett stort handelshus, nämligen, att det har sig bekant namnen på talrika föremål.

Den människovänlige Fischer, som hade föresatt sig samma mål som jag, såg mitt förfarande från början och lät det vederfaras rättvisa, så vidt han kunde göra det från sin synpunkt och sitt tillvägagående. Det bref, som han skref till Sternmüller öfver mitt försök, är i hänseende till åsikterna härom under denna tid särdeles märkligt.

»Vid bedömandet af Pestalozzis pedagogiska åsikter kommer allt an på, att man känner den psykologiska basis, på hvilken hans byggnad hvilar. Denna är utan tvifvel bärig, om också yttersidorna af byggnaden visa åtskilliga ojämnheter och oproportionerliga förhållanden. Många af dessa brister förklaras af dess upphofsmansempiriskt-psykologiska förfaringssätt, af hans yttre förhållanden, öden, försök och erfarenhet. Det är nästan otroligt, hur outtröttligt han experimenterar, och då han, undantagandes en eller annan ledande idé, mera filosoferar efter än före densamma, så händer det ju, att han upprepar sig, men resultaten vinna därigenom också i säkerhet. För att emellertid införa dessa resultat i lifvet, d. v. s. lämpa dem efter människornas förutsättningar, förhållanden och fordringar, därtill behöfver han antingen frisinnade, med honom eniga personer, hvilka hjälpa honom att utprägla formerna eller ock en mycket rymlig tid för att själf så småningom upptäcka dem och därigenom också gifva en kropp åt den själ, som lifvar dem.

De grundsatser, på hvilka han stöder sin metod, äro ungefär:Styckena inom parentes äro Pestalozzis egna anmärkningar angående Fischers uttalanden.

(Dessa nu följande fem speciella synpunkter, som han kallar: *min metods grundsatser*, äro ej annat än enstaka försök i och för uppnåendet af mitt mål; som grundsatser äro de underordnade de fundamentalsynpunkter, hvilka gåfvo mig impulsen till dem.

Här fattas emellertid de första synpunkterna för mitt mål — det från hvilket jag utgår. Jag vill nämligen afhjälpa bristerna i den vanliga skolbildningen, isynnerhet i de lägre skolorna och söka former för undervisningen, hvilka ej hafva dessa brister.)

1. Han vill intensivt höja andens krafter och ej blott rikta den extensivt med föreställningar.

Detta hoppas han uppnå på mångfaldigt sätt. I det han högt och ofta föresäger barnen ord, förklaringar, satser och längre perioder samt låter barnen eftersäga dem, vill han därigenom, jämte det bestämda enskilda ändamål, som hvart och ett af dessa steg har, bilda barnens organ, öfva deras uppmärksamhet och minne. Af samma grund låter han dem, medan han öfvar eftersägandet, med griffeln på taflan fritt teckna eller måla bokstäfver.

(Jag lät dem redan då företrädesvis, teckna linier, vinklar och bågar, lärde dem definitionerna utantill och utgick från den erfarenhet, hvilken jag försökte vid skrifundervisningen, att barnen flera år förr kunna lära sig proportionerna och att föra griffeln, än de kunna lära sig att sköta pennan och skrifva små bokstäfver.)

För detta ändamål utdelar han bland sina lärjungar små tunna blad af genomskinligt horn. På dessa taflor äro streck och bokstäfver inristade, och lärjungarne begagna sig desto lättare af desamma till modeller, då de lägga dem på de redan tecknade figurerna, och, tack vare genomskinligheten, kunna anställa den behöriga jämförelsen. En dubbel sysselsättning på samma tid är en förberedelsetill något, som inträffar tusen gånger i lifvet, nämligen att människor måste dela sin uppmärksamhet utan att låta förströ sig. Arbetsskolorna t. ex. grunda sig fullkomligt på denna färdighet. (Jag hade härvidlag redan vid mitt försök för trettio år sedan erhållit det mest afgörande resultat. Jag bragte redan då barn, sysselsatta med spinning, till en färdighet i räkning, hvilken jag själf utan att ha papperet framför mig ej kunde uppnå. Det berodde emellertid uteslutande på läroformens psykologi. Barnet måste fullkomligt kunna behärska det handarbete det drifver samtidigt med inlärandet, och det pensum, som det lär tillika med arbetet måste i hvarje fall endast utgöra ett lätt tillägg till det, det redan kan.)

2. Han anknyter sina lärdomar fullkomligt till språket.

(Egentligen skulle detta så uttryckas: han anser att jämte ett verkligt åskådande af naturen är språket vårt släktes förnämsta kunskapsmedel. Jag utgick från den grundsatsen: Barnet måste lära tala, innan det förnuftsenligt kan föras till läsning. Jag länkade emellertid konsten att lära läsa samman med åskådningsbegreppet, som naturen lär dem och med det begrepp, som jag genom konst skulle bibringa dem.)

I språket är i själfva verket nedlagdt resultatet af alla mänskliga framsteg, det kommer endast an på att psykologiskt följa det på dess väg.

(Trådarna till denna psykologiska utveckling måste sökas i språkutvecklingens egen natur. Vilden benämner först föremålet, sedan betecknar han det, slutligen förbinder han det, men högst enkelt och kommer först senare därhän att beteckna den växlande beskaffenheten efter tid och förhållande genom ordens ändelser och förbindelser. Efter dessa synpunkter är det som jag försöker tillfredsställa Fischers fordringar genom att psykologiskt följa språkets utveckling, något som jag närmare skall utveckla under rubriken: »språk».)

Han vill ej resonnera med barnen, förr än han gifvit dem ett förråd af ord och talesätt, hvilka de anbringat efter sina föreställningar, lära sammansätta och upplösa. Härigenom riktar han deras minne med enkla förklaringar af sinnliga föremål och lär sålunda barnet att beskrifva det, med hvilket det kommer i beröring. Han lär det att göra sig reda för sina föreställningar och därigenom behärska dem, så att det, som länge slumrat inom barnet, blir det klart.

(Min mening härom är denna. För att bringa barnet till förnuft och till ett själfständigt tänkande, måste man så vidt möjligt är hindra, att det pladdrar bredvid mun och vänja det af med attyttra sig öfver saker, det endast ytligt känner till. Jag tror, att tidpunkten för inlärandet ej är tidpunkten för fällandet af omdömen, och att omdömets tid inträder, när lärdomen är fulländad, den inträder, när man behärskar orsakerna, af hvilka man dömer eller får döma, och jag tror att hvarje omdöme, som hos individen, hvilken uttalar det, skall hafva inre sanning, måste utfalla moget och fulländadt efter en omfattande kunskap af alla bidragande orsaker, så som den mogna kärnan fulländad, fri och tvånglös, själf faller ur skalet.)

Mekanisk färdighet och en viss takt i talet bibringar han barnen, i det han företager öfningar med lätta böjningar.

(Dessa öfningar inskränka sig till en beskrifning af sinnliga, för barnen förut bekanta föremål.)

Barnens frimodighet vinner uteslutande härpå, och när de i olika exempel lärt känna och använda dessa former af beskrifningar, föra de i framtiden tusentals exempel, som själfmant erbjuda sig, in i dessa former och trycka på sina förklaringar och beskrifningar prägeln af en sinnlig bestämdhet.

(Nu söker jag i tal, mått och språk de allmänna och första grunderna för detta ändamål.)

3. Han försöker i alla företag att lämna anden antingen data eller rubriker eller ledande idéer.

(Det borde heta: han söker i konstens och naturens hela område de fundamentalpunkter, de synpunkter, de fakta, hvilka genom sin bestämdhet och allmängiltighet kunna begagnas som ett fruktbart medel till underlättandet af kännedomen och bedömandet af flera dem underordnade och till dem sig anslutande föremål. Han gifver barnen data, hvilka göra dem uppmärksamma på liknande föremål, han rubricerar för dem en rad af liknande begrepp, genom hvilkas bestämmelser hela raden af föremål afsöndras och särskiljas efter olikheten i deras väsen.)

Data, så skilda de också förekomma, äro beräknade för hvarandra. De äro föreställningar, af hvilka den ena hänvisar på den andra, och hvilka just ingjuta ett forskningsbegär genom behofvet att utveckla den så mycket underlättande sammanställningen af det enskilda. Rubrikerna leda till klassifikation af de föreställningar, som skola upptagas, och de bringa ordning i deras kaotiska massa. Detta gäller om geografien, naturhistorien, teknologien och andra dylika ämnen. Härtill kommer att analogien, som råder i urvalet af föremålen, betydligt underlättar minnet. De ledande idéerna ligga i vissa uppgifter, hvilka i och för sig äro eller kunna vara föremål för hela vetenskapen. När dessa uppgifter, upplösta till sina beståndsdelar, på ett förståndigt sätt föreläggas barnen,dessa uppgifter, som äro beräknade på data, hvilka barnen redan lärt eller lätt kunna finna, och på iakttagelseöfningar, så föra de därhän, att barnasinnet oupphörligt arbetar på deras lösning. Den enkla frågan: hvad kan människan för sin beklädnad begagna ur de tre naturrikena? gifver ett exempel på detta förlopp. Barnet kommer härvidlag att upptaga och pröfva mycket, om hvilket det anar, att det kan lämna ett bidrag till lösning af

denna teknologiska uppgift. På detta sätt konstruerar barnet självt den vetenskap, som det skall lära. Självfallet måste alla nödiga materialier lämnas det. Till de ledande idéerna höra också satser, hvilka som praktiska maximer först hinna enbart anförtros åt minnet, men så småningom erhålla kraft, användning och betydelse och just härigenom djupare inpräglas och bättre bestyrkas.

4. Han vill förenkla undervisningen och inlärandets mekanism.

Hvad han upptager i sina läroböcker, och hvad han ur dessa vill bibringa barnen skall vara så enkelt, att hvarje moder och senare hvarje lärare med ett minimum af förmåga kan i och för undervisning föresäga, förklara och sammanställa detsamma. Isynnerhet önskar han, att för mödrarna genom en lättad språk- och läsundervisning göra barnens första undervisning angenäm och intressant och härigenom, som han uttryckte sig, så småningom upphäfva behofvet af elementarskolor och genom en förbättrad huslig uppfostran utveckla densamma. Han vill också för vinnandet af detta ändamål anställa försök med mödrarna, så snart hans läroböcker äro tryckta, och det är att hoppas, att regeringen genom små premier skall medverka härtill.

(Jag känner till svårigheterna för dessa synpunkter. Man skriker allmänt, att mödrarna ej komma att låta öfvertala sig att, jämte sitt dammande och tvättande, sin söm och stickning och alla andra besvärliga plikter samt alla förströelser, som medfölja deras lefnadssätt, pålägga sig ett nytt arbete, och jag må svara, hur jag vill, det är intet arbete, det är en lek, den kommer icke att beröfva dem någon tid, tvärtom, den kommer snarare att utfylla tomheten af tusen tryckande ögonblick. Man har ej sinne härför och svarar mig alltjämt: de komma ej att vilja. Pater Bonifacius, som år 1519 sade till den gode Zwingli: »det går ej, mödrarna komma i evighet aldrig att läsa med sina barn i bibeln, de komma aldrig i evighet att hvarje morgon och afton läsa deras böner med dem», fann dock 1522, att de gjorde det och sade då själf: »jag hade icke trott det». Jag är säker på mina medel, och jag vet och hoppas åtminstone, att, innan jag är död och begrafven, skall här och där en ny pater Bonifacius tala i dessa angelägenheter, som under år 1522 den gamle gjorde. Jag kan väDta, patern kommer nog.)

Med denna grundsats hänger den femte tillsammans:23

Han vill popularisera vetenskapen.

(Det vill säga. Han vill söka uppnå den punkt af inrikt och tankekraft, som alla människor behöfva för ett självständigt oeh vist lefverne. Icke för att göra vetenskaperna, som sådana, till bedrägligt lekverk för den bröd tarfvande fattigdomen, utan tvärtom genom de första grunderna af sanning och vishet befria den bröd tarfvande fattigdomen från faran att vara en lekboll för egen okunnighet och andras slughet.)

Detta skall uppnås medels läroböckernas anläggning, hvilka redan innehålla vetenskapens hufvudbeståndsdelar i väl valda ord och satser och likaledes skola lämna de oerhörda stenar, af hvilka sedermera hvalfven lätt kunna sammanfogas.

(Jag vill hellre härvidlag uttrycka mig sålunda: Man skall företrädesvis söka uppnå detta genom förenklandet af begynnelse- ^ punkterna i undervisningen och genom ett utan luckor skeende ' framåtskridande till det, hvarmed indivjdualkunskapeu hos hvarje .' människa kan riktas. Läroböckerna själfva skola ej vara något annat än en konstgjord anslutning till undervisningen i alla ämnen, till det, som naturen gör för utvecklandet af människan i alla förhållanden och alla lägen. De skola ej vara något annat än en konstgjord förberedelse af de krafter, som människan behöfver för att säkert tillgodogöra sig det, som naturen i alla ämnen själf gör för hennes utveckling.)

Vidare skall detta ske genom utdelning och billig försäljning af läroböckerna. Kort och fullständigt skola de i en gifven följd sluta sig til,l hvarandra och utgöra ett helt, hvarvid dock hvarje bok kan bestå för sig själf och utdelas en och en. För samma behof kommer han att låta medels träsnitt mångfaldiga kartor, geometriska figurer o. s. v., hvilka skola afyttras till särdeles låga pris. Vinsten af dessa skrifter, sedan kostnaderna frånräknats, bestämmer han till fullkomnandet af sitt företag, nämligen till dess praktiska utöfning i ett institut, som han tänker anlägga, ten skola eller inrättning för fader- och moderlösa barn.

(Detta är för mycket sagdt. Jag är icke i stånd att lämna vinsten af skrifter, hvilka ärt) resultat af hela mitt lifsarbete, af alla ekonomiska uppoffringar, som jag i detta hänseende gjort, helt och hållet, endast med afdrag af tryckomkostnaderna, som skänk åt publiken. Men oafsedt alla mångfaldiga uppoffringar, som jag redan gjort för denna min sak, vill jag, i den mån regeringen eller enskilda möjliggöra för mig upprättandet af en uppfostringsanstalt efter mina grundsatser för föräldralösa barn, fortfara att så länge jag lefver, jämte den fullkomliga uppoffringen af min tid och mina krafter, också gifva största delen af vinsten utaf mina skolarbeten till detta ändamål.)24

För skolundervisningen i synnerhet skall vinnas, att läraren, med ett antaget minimum af kraft, ej allenast icke skadar utan till och med på ett ändamålsenligt sätt kan skrida framåt.

(Detta är nödvändigt. Jag tror ej, att det är värdt att tänka på att komma ett steg vidare med folkundervisningen, så länge man icke funnit undervisningsformer, hvilka göra läraren, åtminstone till dess elementarkunskaperna äro bibragta, till ett blott och bart mekaniskt värktyg för en metod, hvars resultat genom naturen af dess former och ej genom den dem ledande mannens konst måste framträda. Jag antar bestämdt, att en skolbok endast så till vida är god, när en olärd skolmästare kan använda den lika så bra som en lärd och talangfull eller åtminstone till nödtorft kan bruka den. Den måste väsentligt vara så inrättad, att den olärde mannen och till och med modren kunna i den finna ledtrådar, medels hvilka de kunna bringa det därhän, att de i den progressiva konstutvecklingen, till hvilken de skola föra barnet, alltid måste befinna sig ett steg före barnet självt. Mer behöfves ej och mer kommer ej, åtminstone ej under århundraden, massan af skollärare att kunna gifva. Men man bygger luftslott och bröstar sig med idéer om förnuft och själfständighet, som endast finnas på papperet, och som fattas mer i självfva skolrummen än till och med i skräddare- och väfvarestolarna. Dock, man räknar vid detta handtvärk mer än vid något annat på prat och fraser, och när man beräknar,, huru länge man uppehållit sig vid detta, är sammanhanget med denna villfarelse och de orsaker, på hvilka de stödja sig, högst påfallande.)

Vidare skall i detta hänseende vinnas, att flera barn på en gång kunna samtidigt undervisas. Täflan väckes, och det ömsesidiga meddelandet af det förvärfvade underlättas mellan lärjungarne själfva. De hittillsvarande omvägarna till riktandet af minnet genom andra medel, t. ex. genom analogi af det som bibringas, ordning, förhöjd uppmärksamhet, eftersägning och andra öfningar, undvikas och förkortas.»

Så långt Fischer. Hela hans lif bär vittne om den ädle mannen, som ärar sanningen, äfven om den är iklädd nattdräkt, ja, äfven om den är omgifven af verkliga skuggor. Han var i Stanz alldeles intagen vid anblicken af mina barn och ägnade, efter det intryck, som de gjorde på honom, mitt görande och låtande all möjlig uppmärksamhet. Men han dog, innan mitt försök bragtes till mognad. Hade han fått lefva längre, hade han sett mer däri, än han verkligen kunde se. Med hans död började för mig en ny epok. 25

II.

Jag tröttnade i Burgdorf, som jag gjort i Stanz. Vän, om du ej förmår lyfta en sten utan hjälp, så försök ej en gång en kvarts timme att göra det utan denna hjälp. Jag gjorde utan jämförelse mer, än jag var skyldig att göra, och man trodde, att jag var skyldig göra mer, än jag gjorde. Mitt bröst blef genom den ständiga skolundervisningen från morgon till afton så angripet, att jag ibland fruktade det värsta.

I detta läge befann jag mig, då Fischers död förde mig tillsammans med skollärare Krüsi) genom hvilken jag ock lärde känna Tobler och Buss, som några veckor senare förenade sig med mig. Denna hjälp räddade mitt lif och räddade mitt företag från en förtidig död, innan det väl bragts till lif. Emellertid var faran härför så stor, att under de ögonblick, som voro afgörande härför, ej återstod mig något annat än att ekonomiskt, och jag_ kan gärna säga sedligt, våga det yttersta. Jag var drifven till den punkt, då uppfyllandet af den dröm, som uppslukade hela mitt lif, blef mig till verklig förtviflan. Denna förtviflan och den sinnesstämning den medförde förledde mig till ett handlingssätt, som i och för sig självt, från ekonomisk sida betraktadt, nästan bar prägel af vansinne. Genom det fruktansvärda i mitt läge och den aldrig upphörande olycka och orättvisa, som mötte mig och träffade mitt företag i hjärtroten, bragtes jag till djup inre förtviflan i själfva det ögonblick, då jag till det yttre började att verkligen närma mig mitt mål. Den hjälp, som jag i den vidsträcktaste betydelse erhöll för mitt ändamål af dessa män,

räddade mig ekonomiskt och andligt. Det intryck, som mitt läge och min verksamhet gjorde på dem, och följderna af deras förbindelse med mig äro, hvad beträffar själfva min metod, så viktiga och sprida så mycket ljus öfver det inre af dess psykologiska grundsatser, att jag ej stillatigande kan förbigå deras anslutning till mig.

Krüsi, som jag först lärde känna, sysslade i sin ungdom med många olika värf och erhöll därigenom, mångfaldig öfning, något som hos de lägre stånden ofta utvecklar element till högre bildning och höjer människan, som från barndomen vant sig därvid, till en omfattande och allmän användbarhet.

Redan i hans tolfte till trettonde år skickade honom hans far, som dref en liten handel, flera timmars väg med sex till åtta dubloner för att inköpa varor. Vid dessa tillfällen uträttade han också åtskilliga kommissioner och ärenden. Sedermera sysslade han, jämte detta, också med väfning och dagsverksarbete. I sitt adertonde år öfvertog han i sin födelseort Gaiss skoltjänsten. Detta visserligen utan alla förberedelser. Han visste den tiden, som han nu själf säger, ej ens namnen på de första grammatikaliska beteck-26

ningarne. Det var icke ens tal om allt det andra. Han hade aldrig haft någon annan skolbildning, än den han åtnjutit i en vanlig schweizisk byskola, hvilken undervisning var helt och hållet inskränkt till läsning, skrifning efter föreskrift, utanläsning af katekes och dylikt. Men han älskade att umgås med barn, och han hoppades att denna plats skulle kanna blifva honom ett medel att själf förvärfva sig bildning och kunskaper. Hvad som brast häri, kände han tryckande äfven .under den tid, då han skickades att uträtta kommissionerna. Då man uppdrog åt honom att köpa än destillerade, än preparerade saker, än salmiak, än borax och hundra andra saker, hvilkas namn han aldrig i hela sitt lif hört, måste han anstränga sig för att ej förgäta ett än aldrig så obetydligt uppdrag, för hvilket han måste ansvara med hvarje styfver. Härigenom blef det honom klart, hur fördelaktigt det skulle vara för hvarje barn att i skolan få så pass mycken insikt i skrifning, räkning, läsning, alla slags kunskaper, ja, till och med i sättet att lägga sina ord, som han nu kände, att han för sitt obetydliga yrkes skull så väl hade behöft.

Redan de första veckorna hade han hundratals lärjungar. Men uppgiften att behörigen sysselsätta alla dessa barn, bestämma hvad de skulle läsa och hålla dem i ordning, öfversteg hans krafter. Han kände ej till något annat sätt att hålla skola, än att ge uppgifter i stafning, läsning och utantill-läsning, att upprabbla rad efter rad och aga med riset, när barnen ej lärt' sig läxan. Men han visste också af egen ungdomserfarenhet, att med detta sätt att hålla skola sitta de flesta barn mesta skoltiden lata, och till följd häraf hitta de på alla möjliga dumheter och dåligheter. Sålunda går deras dyrbaraste lärotid förlorad, och fördelarne af hvad de inhämtat uppväga ej de skadliga följderna, som en dylik skolgång nödvändigtvis måste medföra.

Pastor Schiess, som med ajl makt arbetade mot den gamla undervisningsslentrianen, hjälpte honom de första åtta veckorna att hålla skola. De indelade strax från början skolan i tre klasser. Denna indelning och bruket af de nya läseböcker, hvilka kort förut blifvit införda i skolan, gjorde det möjligt för dem att samtidigt öfva flera barn i stafning och sålunda mer än förut kunnat ske hålla alla sysselsatta. Också lånade pastorn honom de nödvändigaste skolböckerna för hans bildning .och en god föreskrift för att efter den öfva sin stil. Denna föreskrift afskref han väl hundrade gånger. Snart var han i stånd att tillfredsställa föräldrarnes hufvudsakliga fordringar. Men sig själf tillfredsställde han ej. Han ville icke allenast undervisa sina lärjungar i läsning och skrifning, han ville också bilda deras förstånd. Den nya läsebok, som herr pastorn införde i sin församling, innehöll religionslära i uppsatser och bibelspråk, satser ur naturlära och naturhistoria, geografi, statsförfattning o. s. v. Vid öfningen i läsning af densamma lät Krüsi pastorn vid hvarje kapitel27

göra barnen några frågor för att se, om de också, förstått, hvad de läst. Krüsi försökte detsamma och bragte det. därhän, att de flesta barnen fullkomligt förstodo innehållet af läseboken. Detta lyckades honom emellertid endast därigenom, att han, som den gode Hiibner, afpassade frågorna efter de i boken stående svaren och ej väntade eller fordrade några andra svar än ordagrant de, som redan stå i boken, innan frågan, som egentligen skulle framkalla svaret, ännu var utsagd. Det lyckades honom bestämdt också därigenom, att han alldeles ej införde i katekesen någon verklig förståndsöfning. Man måste emellertid också härvid lägga märke till, att den ursprungliga undervisningen, som man kallar katekisering, var ingenting mindre än en verklig förståndsöfning. Den var enbart en ordanalytik utaf förvirrade, förekommande satser och hade så till vida den förtjänsten vid ett så

småningom skeende klargörande af begreppet, att den framlade för barnets ögon de skilda.orden och satserna oförvirrade till fast åskådning en för en.

Sokratiserandet däremot är först i våra dagar uppblandadt med denna katekisering, som ursprungligen endast hade afseende på religiösa föremål. Pastorn framställde som exempel för Krüsis sålunda katekiserade barn sina äldre läsbarn. Men sedermera skulle Krüsi verkligen sluta sig till detta tids- och modesaks uppblandande af den inskränkta ordanalytiken, som man kallar katekiseringen med sokratiserandet, som motsvarar en högre behandling af föremålet. Denna blandning för^ enligt sin natur, ej vidare än till den cirkelns kvadratur, som en vedhuggare med yxan i hand försöker på ett bräde; det går inte. Den obildade, ytliga människan pejlar icke de djup, ur hvilka Sokrates öste sanning och själ, därför är det också naturligt, att saken ej mera går. Det fattas djup i frågorna, och barnen ha ingen fond för svaren. De hade ej heller något språk för det, som de ej visste och inga böcker, hvilka lade ett bestämdt svar i deras mun på frågor, som de förstått eller icke förstått.

Emellertid kände Krüsi ej klart olikheten mellan dessa metoder. Han visste ännu ej, att den egentliga katekiseringen och i synnerhet katekiseringen öfver abstrakta begrepp, oafsedt fördelarne vid afskiljandet af ordet och tanken i de analytiska formerna, som den förbereder i och för sig, ej är något annat än ett papegojartadt eftersägande af oförstådda ljud.

Sokratiserandet däremot är omöjligt för barn, emedan de både sakna bakgrunden af förkunskap och de yttre språkmedeln. Han gjorde sig ock orätt, när han dömde efter detta felalående. Han trodde, att felet uteslutande låg hos honom och inbillade sig, att hvarje god skollärare måste vara i stånd till att genom frågor öfver alla sorters religiösa och moraliska begrepp framlocka riktiga och bestämda svar af barnen. Det var just i sokratiseringens modetid, eller rättare sagdt i den epok, i hvilken denna upphöjda konst nästan28

allmänt nedsjunkit till en föråldrad konst genom en blandning af kapusiner- och skolmästarefasoner och därigenom blifvit förnedrad och förfuskad. Man drömde om att uträtta underverk genom att på detta sätt framkalla förståndet nr dess egentliga intet. Jag tror dock, att man numera uppvaknat från denna dröm.

Krüsi var emellertid djupt försjunken i densamma. Han var ovanligt hårdt invaggad däri. I annat fall skulle det ej förundrat mig, om icke appenzellaren vid ett lätt uppväckande själf märkt, att till och med höken eller örnen ej taga några ägg ur bon, i hvilka fåglarne ej nedlagt ägg. Han ville med våld lära en konst, som föreföll honom så väsentlig för hans kall. Och då han nu följde med de utvandrande appenzellarne och kom till Fischer, blefvo hans förhoppningar härvidlag på nytt spända. Också gjorde Fischer allt för att efter sitt förmenande få honom till en bildad skollärare. Enligt min uppfattning har han vid försöken att lyfta honom upp i en ytlig katekiserings luft gjort honom arbetet rörande grundvalen i de ting, öfver hvilka han skulle katekisera, litet väl lätt. Krüsi vördar hans minne och talar endast med aktning och tacksamhet om sin välgörare och vän. Men sanningskärleken, som också band mig vid Fischer, fordrar, att jag icke lämnar några omständigheter eller några synpunkter i mörkret. Dessa omständigheter och synpunkter bidraga, hvad mig och mina biträden beträffar, att hos oss utveckla de tänkesätt och de omdömen, hvilka nu förena oss i denna sak. Krüsi beundrade den lätthet, med hvilken Fischer hade i beredskap ett stort antal frågor öfver en mängd föremål och gjorde sig förhoppning att med tid och flit en gång bringa det därhän, att sammanföra ett tillfylles antal frågor i alla hufvudbranscher af det mänskliga vetandet. Dock kunde hän ej i längden dölja för sig, att när det blir skollärareseminariets sak att lyfta upp hvarje by-skolmästare till denna höjd af frågokonst, kan detta blifva kinkigt nog. Ju mer han arbetade med Fischer, ju högre syntes berget, som låg framför honom, och desto svagare kände han den kraft inom sig, hvilken han visste fordrades för att nå dess topp. Då han emellertid de första dagarne af sin vistelse här hörde mig tala med Fischer om uppfostran och folkbildning, och jag bestämdt förklarade mig vara emot sokratiserandet af våra kandidater, i det jag yttrade, att jag alls icke var benägen att göra barnens omdöme öfver hvilket föremål som hälst skenmoget före tiden, utan att jag tvärtom önskade hålla barnet tillbaka så länge som möjligt, tills det noga och under olika omständigheter fått skärskåda de föremål, öfver hvilka det skulle yttra sig. Ja, tills barnet obetingadt blifvit förtroget med de ord, hvilka beteckna dessa föremåls väsen och egenskaper. Då kände Krüsi genast, att det bestämdt fattades honom själf detta något, och att han följaktligen behöfde denna ledning, som jag tänkte gifva

mina barn.29

I det Fischer å sin sida gjort allt för att införa honom i olika vetenskapliga fack och förbereda honom till att undervisa däri, kände Krüsi dagligen mer och mer, att det ej gick att föra honom bokvägen, då det felades honom de första grunderna af sak- och språkkunskap. Också' blef han allt mer styrkt i denna för honom så lyckliga självkännedom,' då han hade för ögonen den verkan till-bakaförandet till den första punkten af det mänskliga begreppet hade på mina barn och det tålamod, med hvilket jag kvarblef på denna punkt. Detta lät honom förändra alla sina förr hafda åsikter rörande uppfostran och dess fundamentala begrepp. Han såg nu, att jag i allt, hvad jag gjorde, mer sökte utveckla barnets intensiva kraft än frambringa de isolerade resultaten af min egen verksamhet. Genom dessa grundsatsers verkan blef han öfvertygad om hela omfånget af mitt utvecklingssätt, och att det därigenom hos barnen lägges grunden till insikter och vidare framsteg, hvilka ej kunna uppnås på något annat sätt.

Emellertid möttes Fischers önskan om inrättandet af ett skollärareseminarium af hinder, och han kallades åter till undervisningsministerns byrå. Han beslöt sig emellertid för att afvakta bättre tid för sitt seminarium och att under tiden äfven under sin frånvaro dirigera skolorna i Burgdorf. De skulle omändras och behöfde det, men han hade under den tid, han där vistades och under användandet af all sin kraft och tid ej ens kunnat göra början därtill. Detta hade säkerligen lyckats honom än mindre såsom frånvarande och upptagen af en mängd olikartade sysselsättningar. Krüsis läge vardt än obehagligare genom Fischers frånvaro. Han kände sig under Fischers bortovaro och utan hans hjälp allt mindre vuxen det, som denne väntade af honom. -Också uttryckte han, strax sedan Fischer rest bort, både inför denne och mig, den önskan att med sina barn sluta sig till min skola. Men så väl jag ock behöfde hjälp, hvilket fullständigt felades mig, afböjde jag det likväl, emedan jag ej ville kränka Fischer, som fortfarande hade sitt seminarium till önskemål, och som var Krüsi varmt tillgifven. Han insjuknade emellertid snart, och Krüsi framställde i sista stund, då han talade med honom, nödvändigheten af ilenna förening. Ett kärleksfullt tecken, en böjning på hufvudet var den döendes svar. Hans minne skall ständigt vara mig dyrbart. Han gick mig till mötes, och han sträfvade med ansträngning och ädelt sinne mot samma mål. Hade han lefvat och kunnat afvakta, hur min erfarenhet mognade, skulle vi troligtvis i allo förenat oss med hvarandra.

Efter Fischers död verkade jag själf för föreningen mellan min och Krüsis skola, och vi kände oss därvid bägge betydligt lättare. Men å andra sidan försvårades min plan likaså märkbart. Jag hade redan från Burgdorf barn, som voro olika till ålder, bildning och seder. Tillströmningen af barn från de små kantonerna förökade30

svårigheten desto mer, då dessa barn jämte liknande skiljaktigheter äfven förde med sig till min skola frihet i tänkande, känslor och språk. Detta, jämte insinuationen mot min metod, och bristen på en fast organisation af min lärosats, som ännu alltjämt måste betraktas som ett experimenterande, blef med hvar dag alltmer tryckande. Jag behöfde i min ställning fritt spelrum för mina försök, och i hvart ögonblick gåfvo mig enskilda personer meddelanden och råd om, huru jag skulle undervisa de till min handledning anförtrodda barnen. På en plats, där man redan en människoålder tillbaka i undervisnings- och lärofrågor fått vänja sig vid mycket litet, fordrade man nu af mig, att en lärometod, hvilken omfattade grunden för allt mänskligt vetande, men som ock var beräknad på ett tidigare inflytande och på yngre barn, man fordrade, säger jag, att denna lärometod skulle frambringa en allmän och obetingad verkan på barn, hvilka ända till det tolfte och fjortonde året blifvit förhärdade i den tanklösaste friluftsfrihet och till på köpet blifvit inlärda misstroende mot det nya lärosättet. Detta skedde naturligtvis ej, och däraf dömde man, att metoden ej dugde. Man förväxlade den med en vanlig förändring i abc-nndervisningen och i skrifning. Mitt mål att i alla fack af mänsklig konst och mänskligt vetande söka fasta och säkra grundvalar, mitt sträfvande att på ett enkelt och allmänt sätt stärka barnens inre kraft i och för inhämtandet af hvarje konst, mitt lugna och till utseendet likgiltiga afiraktande af följderna utaf de mått och steg, hvilka så småningom skulle utveckla sig af sig själfva, allt detta* ansågs för tomma luftslott. Man anade ingenting och såg ingenting af allt. Tvärtom, där jag framalstrade kraft, såg man endast tomhet. Man sade, att barnen icke lärde att läsa, därför att jag lärde dem läsa rätt, man sade, att de icke lärde skrifva, därför att jag lärde dem skrifva rätt. Man sade till och med, att de ej lärde bli fromma, därför att jag gjorde allt för att rödja undan alla de första hinder för fromheten, hvilka grundläggas i skolan. Särskildt inlade jag min gensaga mot att Heidelbergermetodens

papegojartade utantill-läsning är det egentliga lärosättet, efter hvilket världens Frälsare sökt liöja människosläktet till en Gudstillbedjan i anda och sanning. Det är sant, jag har utan tvekan sagt, att Gud ej är en dumhetens eller villfarelsens Gud. Han är ej en Gud, som finner behag i hyckleri och svammel. Jag har utan tvekan sagt, att det ej är emot Guds vilja att lägga sig vinn om att lära barnen tänka, känna och handla rätt för att hos sig själfva lefvandegöra och njuta af trons och kärlekens välsignelse, innan man proppar i dem den positiva religionens trosartiklar och använder de aldrig klargjorda stridspunkterna såsom medel till förståndsbildning och själsöfning. Men jag vill ej lägga folket till last det missförstånd, som nästan krossat mig. Det menade väl, och jag förstår fullkomligt, att bland allt det charlataneri, som vidlåder vår uppfostringskonst, mitc enkla31

sträfvande efter en ny sakernas ordning måste vilseleda människor, hvilka som många andra hellre se en fisk i sin dam än en hel sjö bakom bergen full af karpar.

Emellertid gick jag min väg fram, och Krüsi stärktes allt mer vid min sida.

Hufvudpunkterna, om hvilka han snart öfvertygades, men hvilka alls icke utvecklade sig som uppfostringssanningar utan blott visade sig som allt mer och mer bestående grundsatser, äro förnämligast dessa:

1) Att en genom flitigt inpräglande fullständigt säkert kvarsittande, välordnad ordlista skulle läggas till grund för alla slags kunskaper, genom hvilkens hjälp barn och skollärare nästan utaf sig själfva så småningom, men med säkra steg, kunna höja sig till tydliga begrepp i alla vetandets fack.

2) Att genom öfning att draga linier, vinklar oeh bågar, hvilket jag den gången började bedrifva, en fasthet i åskådning af alla föremål och en handens konstfärdighet bibringas barnen, hvilkens följder tvifvelsutan "skola leda därhän, att allt, som faller inom kretsen af barnens åskådningserfarenhet, blifver dem klart och så småningom tydligt.

3) Att öfningen med att lära barnen räkna skulle ske medels verkliga föremål eller åtminstone genom dem representerande punkter. Detta skulle på ett tillförlitligt sätt i dess största omfång bilda räknekonstens fundament och säkra barnens vidare framsteg ifrån villfarelse och förvirring.

4) De af barnen utantill lärda beskrifningar öfver gåendet, ståendet, liggandet, sittandet o. s. v. visade honom sammanhanget mellan de första grundsatserna och det mål, hvilket jag medels dem sökt ernå, nämligen det så småningom skeende förtydligandet af alla begrepp. Han insåg snart, att, i det man gaf barnen föremål, hvilka voro dem så klara, att ingen vidare erfarenhet kunde bidraga till deras yttèrligare klargörande genom beskrifning, och de ej därigenom hindrades från att beskrifva föremål, de ej kände eller från att beskrifva föremål, de verkligen kände, gaf man dem en kraft, som satte dem i stånd, att inom kretsen af sina kunskaper göra detta beskrifvande med enhet, bestämdhet, korthet och omfattning.

5) Några ord, som jag en gång yttrade öfver min metods inflytande, och hvilka jag uttalade för att söka motverka fördomarne mot den, gjorde ett stort intryck på honom. Jag sade nämligen, att meningar, som grunda sig på åskådning, göra det tröttsamma talandet och de mångfaldiga förhandlingarne alldeles öfverflödiga. Dessa uträtta mot villfarelse och fördomar ungefär detsamma som klockringning mot åskväder. Däremot väcker en dylik sanning en kraft hos människan, hvilken hindrar att fördomar och villfarelser intränga i hennes själ. Äfven då dessa fördomar och villfarelser32

genom vårt släktes eviga prat tränga fram till. människans öron, äro de så isolerade, att de alldeles ej kunna hafva samma verkan på henne som på vår tids hvardagsmänniskor, hos hvilka sanning och villfarelse, båda i lika mått, utan åskådning, med blotta besvärjelseord, kastas in i hennes inbillningskraft som genom en laterna magica. Detta yttrande förde honom till den bestämda öfvertygelsen, att det kanske vore möjligt att uträtta mera till bekämpandet af villfarelser och fördomar genom min metods tystnad, än man hittills förmått med otroligt prat, som man tillåtit sig gent emot allt detta. Tillåtit sig, jag menar snarare, låtit komma sig till last.

6) Isynnerhet utvecklade samlandet af plantor, hvilket vi be-drefvo sista sommaren, jämte de samtal till hvilka detta förde, öfvertygelsen hos honom att hela kretsen af kunskaper, som kunna på-värkas medels sinnena, härleda sig från uppmärksamhet på naturen och beror på fliten i att samla och hålla fast allt det, som hon lär oss

känna. Allt detta i förening /ned det alltjämt för honom klarare vordna behofvet af att bringa alla undervisningsmedel och undervisningsföremål till fullkomlig harmoni, förde honom till öfvertygelsen om möjligheten att grunda en undervisningskonst, i hvilken grundvalarne till allt vetande och alla kunskaper ligga så förenade, att en skollärare egentligen endast behöfver lära metoden att använda den, för att med dess hjälp höja sig själf och barnen till de mål, hvilka skola nås genom undervisningen. Att det följaktligen fordras icke lärdom utan blott sundt människoförstånd och öfning i metoden for att icke allenast hos barnen nedlägga solida grundvalar till alla kunskaper, utan också höja föräldrar och skollärare genom blotta medutöfvandet af dessa åskådningsmedel till en för dem själfva tillfyll«stgörande inre själfverksamhet.

Han var, som sagdt, sex år byskollärare för ett stort antal barn af alla åldrar, men han hade, oaktadt all möda han gaf sig, ej kunnat utveckla barnens förmögenheter till den fasthet, säkerhet, omfattning och frihet, till hvilka de här höjde sig.

Han efterforskade orsaken härtill, och flera föllo honom härvid in. Han såg för det första: att grundsatsen att börja med det lättaste och bringa detta till fullkomlighet, innan man skred vidare, att sedEtn genom gradvist framåtskridande tillsätta något litet till det redan fullkomligt lärda, visserligen ej i första ögonblicket af undervisningen frambringar hos barnen en själfkänsla och ett medvetande om krafter, men dock hos dem lefvande uppehåller ett högt vittnesbörd om deras oförsvagade naturkraft.

Man behöfver, säger han, vid denna metod endast leda barnen, aldrig framdrifva dem. Förut måste han vid hvarje sak, han lärde dem, alltid säga: tänk efter, fundera på saken.

Det kunde ej vara annorlunda. När han till exempel under lektionen i räkning frågade: hur många gånger går sju i sextiotre?33

så hade barnet ingen påtaglig bakgrund för svaret utan måste med stort besvär söka medelst eftersinnande utfinna det. Nu, efter metoden, stå nio gånger sju föremål för barnets ögon, det har lärt sig räkna dem som nio bredvid hvarandra stående sjuor, följaktligen behöfver barnet ej mer tänka öfver denna fråga. Barnet vet af det redan inlärda, fast man nu för första gången frågar det därom, att sju i sextiotre går nio gånger. Så är det i alla'metodens ämnen. När barnen förr skulle vänja sig vid att börja substantiven med stora bokstäfver, glömde de regeln, efter hvilken de skulle rätta sig; då han nu genomgick med dem några blad af vår metodiska diktamensbok som blott och bar läsöfning, så föllo de af sig själfva på idéen att alfabetiskt fortsätta denna rad af för dem redan bekanta substantiv, hvilka försök förutsatte ett fullständigt medvetande af skillnaden mellan denna ordklass och alla andra. Det är fullkomligt riktigt, metoden är för barnet ofullkomlig, när det på någon punkt behöfver sporras till eftertanke. Den är på hvarje punkt ofulländad, när hvilken bestämd öfning som helst ej af sig själf och utan ansträngning följer af det, som barnet redan vet. Han anmärkte vidare, att orden och bilderna, som jag vid innanläsningen förelade barnen en för en, vèrkade på ett helt annat sätt på deras själ än de sammansatta fraser, som den vanliga undervisningen dukade upp för dem. Och när han närmare tänkte öfver dessa fraser, fann han dem vara af den beskaffenhet, att barnen ej kunde få någon åskådningskänsla af dessa enstaka ord och i deras sammansättning ej någon åskådningskänsla af några enkla för dem bekanta föremål, utan ett virrvarr af oförstående förbindelser af obekanta föremål. Allt detta, som' ej allenast till sitt väsen är barnen främmande, utan som också föredrages i ett konstspråk, hvars början de ej ännu fått lära, söker man tvinga in i deras tankevärld, mot deras natur och öfver deras krafter. Det sker medelst åtskilligt bedrägeri. Krüsi såg, att jag bortkastade detta vårt skolväsendes mischmasch och förelade mina barn såsom naturen gör det för vilden endast en bild, och att jag sedan för denna bild fann ett ord. Han såg att denna enkelhet i framställningen ej af dem fordrade något minne eller någon nyckel, då intet bibragtes dem som lärosats eller i någon sorts förbindelse vare sig med sanning eller villfarelse. Tvärtom, allt förelades dem blott såsom åskådningsstoff och som bakgrund för vidare utveckling, såsom ledtrådar medelst hvilka de själfva genom förbindelse med sin förra och senare erfarenhet kunde föra det vidare.

Då han i metodens anda erkände och allt djupare insåg, att man måste tillbakaföra alla åskådningsmedel till de första begynnelsepunkterna af hvarje kunskapsämne, och att de så småningom skeende tillslutningarne endast

afse ett litet tillägg till begynnelsepunkterna i hvarje ämne, (hvarigenom ett utan luckor fortgående framåtskridande till nya tillsatser äger rum), blef han med hvarje

334

dag mer lämplig att jämte mig arbeta i dessa grundsatsers anda. Han hjälpte mig snart med att få i stånd en stafvelsebok och en räkneform, i hvilka dessa grundsatser väsentligen följas.

Han önskade under första tiden af sin förbindelse med mig att fara till Basel för att för Tobler, vid hvilken han var innerligt fästad, omtala Fischers död och sitt eget nuvarande läge. Jag grep efter detta tillfälle för att säga honom, att jag nödvändigt behöfde hjälp till mitt skriftställarearbete och att, om det läte sig göra, det särdeles skulle glädja mig att komma i förbindelse med Tobler, hvilken jag redan kände genom hans brefväxling med Fischer. Jag sade honom också, att jag för mitt ändamål också lika nödvändigt behöfde en man, som kunde teckna och sjunga.

Han kom till Basel och talade med Tobler. Denne beslöt nästan ögonblickligen att gå mina önskningar till mötes och kom efter några veckor till Burgdorf. Då Krüsi berättade för honom, att jag också behöfde en tecknare, kom han att tänka på Buss, hvilken genast mottog anbudet. Båda äro här sedan åtta månader, och jag tror det skall intressera dig att med bestämdhet få preci-cerade deras erfarenhet om saken i fråga.

Tobler var fem år lärare i ett ansedt huà i Basel. Hans åsikt om mitt företag är i förbindelse med åsikten om hans egen till-ändalupna bana efter hans eget vittnesbörd följande:

»Efter sexåriga ansträngningar fann jag, att framgången af min undervisning ej motsvarade de förväntningar, jag gjort mig. Barnens intensiva krafter stego ej i förhållande till mina ansträngningar, ej ens till den grad af deras verkliga kunskaper, hvartill den hade bort stiga. Ej heller de särskilda kunskaper, som jag bibragte dem, hade, syntes det mig, det inre sammanhang och den fasta förmåga att varaktigt bibehålla sig, som barnen väsentligt behöfde.

Jag begagnade mig af vår tids bästa undervisningsskrifter. Dock, dessa voro dels sammansatta af ord, hvilka barnen särdeles litet förstodo, dels voro de så fyllda med begrepp, hvilka öfverstego barnens erfarenhetssfär och voro så oförenliga med deras ålders sätt att betrakta tingen, att det fordrades otrolig tid och möda att för dem förklara, hvad de ej förstodo. Själfva denna förklaring var också en besvärlig möda, som ej mer bidrog till barnens inre utveckling än förhållandet skulle varit, om man låtit några enstaka ljusstrålar tränga in i ett mörkt rum eller i skuggan af en tjock, ogenomtränglig dimma. Det var så mycket mer fallet, som flertalet af dessa böcker nedstego till de mänskliga begreppens djupaste djup. eller höjde sig öfver molnen och sväfvade ända in i den eviga härlighetens himmel, långt innan de tilläto barnen att sätta sina fötter på den kära marken, på hvilken människorna dobk nödvändigtvis först måste stå, om de skola lära sig gå, innan de lära att flyga, och innan vingarna hunnit växa till hvilken flykt som helst.Den dunkla känslan af allt detta bragte mig snart därhän att försöka underhålla mina små elever med åskådningsföreställningar. De äldre sökte jag medelst sokratisering att höja till tydliga begrepp." Med det förstnämnda åstadkom jag, att barnen tillägnade sig åtskilliga kunskaper, hvilka barn i denna ålder ej äga. Jag ville förena detta sätt att undervisa med de läsformer jag fann i de bästa undervisningsskrifter. Men alla de böcker, hvilka jag i och för detta ändamål ville använda, voro skrifna så, att de förutsatte, att barnen redan hade det, som först måste gifvas dem, nämligen språket. Mitt sokratiserande med de äldre eleverna hade också den synbara följd, som alla de ordförklaringar måste hafva, hvilka dels ej gifvas på en bakgrund af sakkännedom, dels gifvas på ett språk, om hvil-kets enskilda delar barnen ej äga någon klar föreställning. Det de tillägnade sig i dag, glömde de några dagar därefter på ett för mig fullkomligt obegripligt sätt, och ju mer möda jag gjorde mig, desto mer tycktes de förlora den egna kraften att själfva framtvinga det inhämtade ur dess dunkla gömmor.

Så kände jag i det stora hela oöfverstigliga hinder för framskridandet till mitt mål, och de samtal jag hade med skollärare och uppfostrare i min egen krets stärkte ännu mer min öfvertygelse, att de, i trots af de oerhörda bibliotek af uppfostringsskrifter, hvilka vår tid besitta, kände detsamma som jag, och att de under sitt arbete med

lärjungarne dagligen råkade i samma förlägenhet som jag. Jag kände att dessa svårigheter i dubbel och tiofaldig grad skulle tynga på de lägre skollärarne, såvida ej ett eländigt handt-verksfuskeri gjort dessa män alldeles otillgängliga för en dylik känsla. Jag uppfylldes af varma fast ännu dunkla förnimmelser af dessa luckor, som jag såg i hela undervisningsväsendet, och jag sökte af all kraft samla medel, genom hvilka det vore möjligt att försöka öfvervinna de svårigheter, jag såg resa sig i och för undervisningen af barn i alla åldrar. Dock kände jag snart, att mitt lif ej skulle räcka till för uppnåendet af detta mål. Jag hade emellertid redan sammanskrifvit en mängd böcker för detta ändamål, då Fischer i flera bref gjorde mig uppmärksam på Pestalozzis metod och gaf mig en aning om, att han måhända utan mina medel skulle lyckas uppnå det mål jag eftersträfvade. Jag tänkte, att mitt systematiskt vetenskapliga förfarande måhända framkallade de svårigheter, som ej stodo honom i vägen, och att kanske vår tids konst själf framkallar de luckor, som han ej behöfver utfylla, emedan han ej känner och ej behöfver denna konst. Många af hans medel, t. ex. ritning på skiffertafla och flera dylika, föreföllo mig så enkla, att jag ej kunde fatta, hvarför jag ej själf kommit på samma idé. Det föll mig in, att här användes något, som borde vara klart för alla. I synnerhet var det en grundsats, som drog mig till hans metod, nämligen, att han åter sökte bilda mödrarna till det, som naturen36

så bestämdt ämnat dem till. Detta därför att jag själf i mina försök utgått från denna grundsats.

Genom Krüsis ankomst till Basel blefvo dessa åsikter styrkta. Han förelade här praktiskt i flickskolan Pestalozzis stafnings- läs-och räknemetod. Pastorerna Fäsch och von Brunn, som organiserat undervisningen och en del af ledningen i flickskolan efter de första spåren af Pestalozzis metod, hvilken vi emellertid ej fullkomligt kände, sågo genast det starka intryck, som sammanläsningen, staf-ningen och den därvid tillämpade takten gjorde på barnen. De få material Krüsi medfört i och för räkning och skrifning efter denna metod, liksom exempel ur en ordbok, som Pestalozzi bestämt till en första läsebok för barnen, visade oss att för denna metod lågo djupa psykologiska fundament till grund. Allt detta förde mig snart till föresatsen att tillmötesgå Pestalozzis önskan att sluta mig till honom. Jag kom till Burgdorf och fann vid första anblicken af ifrågavarande företag alla mina förväntningar uppfyllda. Den påfallande och öfverallt sig yppande kraften af hans lärjungar, liksom enkelheten och mångsidigheten af utvecklingsmedlen, genom hvilka denna kraft utvecklades, satte mig i förvåning. Det, att han alldeles ej tog någon notis om all egentlig hittillsvarande undervisningskonst, enkelheten af de bilder, hvilka han inpräglade, det skarpa särskiljandet af undervisningsmedlen i delar, som under olika tider och genom progressiva medel måste inläras, det, att han bortkastade allt inveck-ladt och förvirradt, hans inverkan endast på intensiviteten af alla krafter, hans fasthållande af det ord, hvarom frågan för ögonblicket rörde sig, och i synnerhet den makt, med hvilken somliga af hans undervisningsmedel, som en ny skapelse ur det elementära i undervisningskonsten och människonaturen, tycktes af sig själf framkvälla, allt detta spände på det högsta min uppmärksamhet

Visserligen föreföllo mig åtskilliga af hans försök skäligen opsykologiska, så t. ex. föresägandet af svåra, förvirrade satser, hvilkas första intryck på barnet måste vara dunkla. Men,.då jag å ena sidan såg med hvilken kraft han förberedde det så småningom skeende förtydligandet af begreppen, och han å andra sidan svarade mig härpå, att naturen själf förelägger all sorts åskådning i förvirrad dunkelhet, hvilken dock sedermera så småningom leder till klarhet, så fann jag ej heller därvidlag något att invända. Detta desto mindre, som jag såg, i att han själf ej satte värde på enstaka af sina företag utan endast försökte flera, för att sedan åter förkasta dem. Med åtskilliga af dessa sökte han endast att höja barnens inre kraft och komma till klarhet öfver de fundament och grundsatser, hvilka föranledde åtskilliga af dessa experiment.

Jag lät mig därför alldeles icke förvirras, ifall jag märkte, att några af dessa medel gjorde intryck af att vara i vacklande svaghet gjorda isolerade begynnelseförsök. Detta desto mindre som jag37

snart insåg, att deras progressiva stegring låg i självva deras natur. Jag såg detta i räkningen och skrifningen, liksom i de fundamentala medlen i hans språkundervisning.

Nu blef mig med hvarje dag klarare, att hans enstaka medel genom det helas sammanhang verkade på allt, isynnerhet på barnets fallenhet för allt. Äfven såg jag detta, genom daglig utöfning, också innan det uttalades som

grundsats, utvecklas till en sådan mognad, att han nödvändigtvis måste uppnå det mål, som han sökte. Han stannar vid sina försök och sitt pröfvande af dessa medel ej förr, än han anser det nästan för en fysisk omöjlighet att mer förenkla deras väsen eller djupare grunda deras fundament. Dessa alltjämt stegrade försök att förenkla det hela och att fullända det enskilda stärker inom mig den känsla jag redan förut dunkelt haft, att alla medel, hvilka genom ett kompliceradt konstspråk söka uppnå människoandens utveckling, inom sig själfva bära hindret att uppnå detta. Vidare, att alla uppfostrings- och utvecklingsmedel måste tillhaka-trängas till den yttersta enkelhet, såväl till deras inre medel som till en med desamma harmonierande psykologisk organisation af språkläran. Detta naturligtvis under förutsättning att vi vilja underhjälpa naturen i den själf verksamhet, som hon visar vid vårt släktes utveckling. Så blef det mig så småningom klart, hvad han ville med sin afsöndring af språkläran, hvarför han trängde räkningen tillbaka till den outplånliga och omfattande kännedomen af grundsatsen, »att all räkning ej är annat än förkortning af enkla tal, och att talen åter ej äro något annat än en förkortning af de tröttande uttrycken: ett och åter ett och |lter ett är så och så mycket». Likaledes förstod jag, hvarför han byggde all konstkraft, till och med kraften af fast framställning af alla sinnliga föremål, på det tidiga utvecklandet af förmågan att kunna teckna linier, vinklar, kvadrater och cirkelbågar.

Det var ej möjligt annat, öfvertygelsen om sakens fördelar måste dagligen alltmer stärkas, då jag såg den verkan, hvilken den allmänt väckta och efter dessa grundsatser öfvade kraft hade på mätning, räkning, skrifning och teckning. För hvarje dag som gick vann jag alltmer den öfvertygelse, att det verkligen är möjligt att nå det mål, om hvilket jag redan sagt, att det så mäktigt inverkat på mitt eget görande och låtande, nämligen att åter bilda mödrarna till det, hvartill de på ett så påfallande sätt af naturen blifvit bestämda. Därigenom kunde hela den lägsta graden af den vanliga skolundervisningen byggas på följderna af den af modern skänkta undervisningen. Jag såg ett' allmänt psykologiskt medel användt, genom hvilket hvarje familjefar och hvarje familjemor, som härtill känner sig manad, blifva satta i stånd till att själfva undervisa sina barn, hvarigenom den drömda nödvändigheten att under en lång38

tid bilda skollärare genom dyrbara seminarier och skolbibliotek, alldeles bortfaller.

Med ett ord, jag har genom det intryck jag fått af det hela och genom den oafbrutna likheten i min erfarenhet kommit därhän, att jag återvunnit samma tro, som jag' i början af min pedagogiska bana närde med så mycken värme, men hvilken jag under trycket af tidens uppfostringskonst och upipfostringsmedel nästan förlorade: tron på möjligheten af människosläktets förädlande.»

in.

Du har nu läst Toblers och Krüsis åsikter om mitt företag, nu sänder jag dig också Buss'! Du känner min uppfattning af de dolda krafterna i de lägre stånden. Till min glädje är Buss af samma mening. Hvad har det ej på sex månader blifvit af denne man! Visa Wieland hans försök till en åskådningens abc. Jag vet, hur han intresserar sig för allt, som sprider ljus öfver människosläktets utveckling. Han skall troligen i detta försök finna ett ovedersägligt bevis på, hur mångfaldigt vårdslösade och bortkastade krafter genom en lätt handräckning och uppmuntran kunna användas och höjas.

Käre vän! Världen är full af användbara människor, men tom på människor, som använda användbara människor. I vår tid sluter hvar och en sin föreställning om människors användbarhet inom sitt eget bröst eller utsträcker den på sin höjd till människor, som stå personen i fråga alldeles ofantligt nära.

Käre vän! Tänk dig dessa tre män och hvad jag med dem uträttat! Jag önskade, att du litet utförligare kände dem och deras lefnadsförhållanden. Buss berättar dig på min anhållan själf litet härom. Toblers första uppfostran var alldeles försummad. Vid tjugotvå års ålder fann han sig plötsligen som genom ett under inkastad i ett vetenskapligt system af uppfostringsverksamheten. Han trodde, att han skulle behärska det, men nu inser han, att det i stället behärskade honom och bragte honom, då han insåg ofullständigheten af sin bokliga bildning, att förtroendefullt inslå på bokvägen i stället för att leta sig fram åskådningsvägen genom naturen själf, något som han anade borde ske. Han såg den fara i hvilken han var, nämligen att förlora sig i ett haf af tusende och åter tusende enstaka förnuftiga saker utan att någon gång finna grundvalar hvarken för uppfostran eller skolbildning.

Åtminstone 38

tid bilda skollärare genom dyrbara seminarier och skolbibliotek, alldeles bortfaller.

Med ett ord, jag har genom det intryck jag fått af det hela och genom den oafbrutna likheten i min erfarenhet kommit därhän, att jag återvunnit samma tro, som jag' i början af min pedagogiska bana närde med så mycken värme, men hvilken jag under trycket af tidens uppfostringskonst och upipfostringsmedel nästan förlorade: tron på möjligheten af människosläktets förädlande.»

in.

Du har nu läst Toblers och Krüsis åsikter om mitt företag, nu sänder jag dig också Buss'! Du känner min uppfattning af de dolda krafterna i de lägre stånden. Till min glädje är Buss af samma mening. Hvad har det ej på sex månader blifvit af denne man! Visa Wieland hans försök till en åskådningens abc. Jag vet, hur han intresserar sig för allt, som sprider ljus öfver människosläktets utveckling. Han skall troligen i detta försök finna ett ovedersägligt bevis på, hur mångfaldigt vårdslösade och bortkastade krafter genom en lätt handräckning och uppmuntran kunna användas och höjas.

Käre vän! Världen är full af användbara människor, men tom på människor, som använda användbara människor. I vår tid sluter hvar och en sin föreställning om människors användbarhet inom sitt eget bröst eller utsträcker den på sin höjd till människor, som stå personen i fråga alldeles ofantligt nära.

Käre vän! Tänk dig dessa tre män och hvad jag med dem uträttat! Jag önskade, att du litet utförligare kände dem och deras lefnadsförhållanden. Buss berättar dig på min anhållan själf litet härom. Toblers första uppfostran var alldeles försummad. Vid tjugotvå års ålder fann han sig plötsligen som genom ett under inkastad i ett vetenskapligt system af uppfostringsverksamheten. Han trodde, att han skulle behärska det, men nu inser han, att det i stället behärskade honom och bragte honom, då han insåg ofullständigheten af sin bokliga bildning, att förtroendefullt inslå på bokvägen i stället för att leta sig fram åskådningsvägen genom naturen själf, något som han anade borde ske. Han såg den fara i hvilken han var, nämligen att förlora sig i ett haf af tusende och åter tusende enstaka förnuftiga saker utan att någon gång finna grundvalar hvarken för uppfostran eller skolbildning. Åtminstoneej sådana, hvilka till resultat ej skulle hafva, icke förnuftiga ord eller böcker utan, genom den af förnuftet bildade kraften, förnuftiga människor. Han beklagade, att han i sitt tjuguandra år, då han icke engång börjat bokfliten, ej vetat draga fördel af sin naturkraft och därigenom funnit den väg, han nu i sitt trettionde år beträdde. Han kände djupt, hur denna mellanperiod skadat honom, och det gör hans hjärta och metoden lika ära, då han själf säger: för okunniga och olärda människor vore det mycket lättare än för honom att utan luckor börja vid begynnelsepunkterna och utan luckor skrida oförvirradt fram. Emellertid är han trogen mot sin öfvertygelse, och hans talang säkrar hans framgång. När han arbetat sig igenom svårigheten vid den första enkla början, så skola dessa och de förkunskaper han därmed förbinder göra det lätt för honom att ansluta metoden till skolundervisningens högre punkter, något som hittills ej lyckats honom. Du känner Krüsi och har sett den kraft, han visar i sitt kall. Den är storartad. Den, som ser honom arbeta däri, blir på det högsta förvånad. Han besitter i sitt kall en självständighet, som endast kan förbises af de män, som ej äro i besittning af någon dylik, och dock stod han, innan han kände metoden, långt tillbaka för Buss, och han säger nu själf att utan kännedom om metoden, hade han med allt sträfvande och med all självständighet ej fört det därhän, att han kunnat stå på egna fötter. Han hade alltid förblifvit en ledd och andras ledning behöfvande varelse, och detta är något, som alldeles strider mot hans Appenzellernatur. Han har afslagit en skollärareplats med £00 gulden i lön och har stannat kvar i sina nuvarande torftiga villkor, endast emedan han kände detta och insåg, att han visserligen skulle förbli skollärare, men aldrig bli något annat och detta icke engång på ett för honom själf tillfredsställande sätt. Det förundrar dig väl ej, att han kommit till detta beslut. Hans enkelhet dref honom därtill. Han gick alldeles upp i metoden. Följderna äro naturliga, och det är fullkomligt sant, hvad Tobler säger: den blef honom därför lätt, emedan han ej lärt någon undervisningskonst, och den förde honom bestämdt och fast fram, emedan han ej förstod annat, och emedan han hade kraft.

Vän! Har jag icke skäl att vara stolt öfver förstlingarne af min metod! Må också människorna, som du för två år

sedan sade mig, ej ha något sinne för de enkla psykologiska idéer, som ligga till grund för min metod! Må blott alla dess frukter blifva sådana som dessa tre förstlingar! Läs nu också Buss' åsikt och hör mig så vidare!

»Min fader», så berättar Buss, »förvaltade i det teologiska stiftet i Tiibingen en tjänst och hade där fri bostad. Han skickade mig från mitt tredje till mitt trettonde år i latinskolan, där jag lärde, hvad som läres i denna ålder. Jag uppehöll mig under denna tid utanför skolan mest med studenter, hvilka tyckte om att skämta40

med mig. Jag var på den tiden en ytterst glad gosse. I mitt åttonde år undervisade mig en af dessa studenter i klavérspel. Då han emellertid efter ett halft år aflägsnade sig från Tübingen upphörde min undervisning häri, och jag öfverlämnades i detta fack alldeles åt mig själf. Ständigt ihållande flit förde mig i mitt tolfte år så vidt till och med i detta ämne, att jag med största framgång kunde gifva ett fruntimmer och en gosse undervisning däri. I mitt elfte år erhöll jag också undervisning i teckning och fortsatte att lära grekiska och hebreiska, logik och retorik. Mina föräldrars plan var att jag skulle få ägna mig åt studier, och de ville för detta ändamål antingen öfverlämna mig till den då nyligen inrättade akademien för sköna konster och vetenskaper i Stuttgart eller till professorerna vid universitetet i Tübingen.

I denna akademi hade hittills människor af alla stånd blifvit upptagna, dels mot betalning, dels utan. Mina föräldrars ekonomi tillät dem icke att använda om också en ringa summa på mig. Ansökningen affattades sålunda för erhållandet af en friplats vid akademien. Den kom emellertid tillbaka med ett afslående svar, undertecknadt af Karl själf. Detta och det så vidt jag påminner mig samtidigt till-kännagifna reskriptet, att alla söner af den lägre och mellersta borgareklassen uteslötos från studierna, gjorde en stark verkan på mig. Min ungdomliga glädtighet gick nu plötsligen förlorad och med den all lust att studera. Jag använde mina krafter fullständigt på teckning, men också härvidlag blef jag efter ett halft år åter afbruten, då min lärare, till följd af dåliga handlingar, måste lämna staden. Nu var jag således utan medel och utan utsikt att kunna hjälpa mig själf och fann mig snart försatt i nödvändigheten att taga plats i en bokbindareverkstad.

Min stämning hade sjunkit till fullkomlig likgiltighet. Jag ägnade mig till detta handtverk, som jag skulle ägnat mig till hvilket annat, därför att jag ville medelst förströelsen af ett ihärdigt handarbete försöka utplåna alla tankar på mina ungdomsdrömmar.

Jag kunde ej göra det. Jag arbetade, men jag var outsägligt otillfredsställd och närde häftiga känslor mot det orättfärdiga i det maktbud, som tvärt emot förra tiders bruk, endast därför, att jag tillhörde ett lägre stånd, uteslöt mig från de bildningsmedel och från det hopp och de utsikter, för hvilkas uppnående jag redan användt en god del af min ungdom. Däremot närde jag det hopp, att själf genom mitt handtverk försöka skaffa mig medel att undslippa detta yrke, som ej tillfredsställde mig, och att någonstädes inhämta, hvad jag nödvändigtvis förlorat härpå.

Jag reste, men världen var mig för trång. Jag blef melankolisk och sjuklig och måste återvända hem, försökte åter att draga mig undan min kallelse och menade, att jag med den smula musik, jag ännu kunde, måhända skulle i Schweiz finna min nödtorftiga ut-41

komst. Jag begaf mig till Basel och hoppades på tillfälle att kunna gifva undervisning i musik, men min förra belägenhet hade medfört en viss blyghet, hvilken fördärfvade alla mina första försök att förtjäna penningar. Jag var icke i stånd till att säga allt det man måste säga för att af människorna, som de nu engång äro, erhålla det jag sökte. En vän, som händelsevis påträffade mig i denna belägenhet, försonade mig tills vidare med mitt bokbinderi.

Jag begaf mig åter till en verkstad, men drömde från första dagen jag slog mig ned där, om möjligheten att med tid och lägenhet finna något annat för mig.

Samtidigt var jag öfvertygad om, att jag var för långt tillbaka i musik och teckning för att dymedelst kunna skaffa mig en säker självständighet. För att vinna tid att bättre öfva mig häri bytte jag om plats, vann därigenom verkligen två timmar om dagen och gjorde bekantskaper, som lättade för mig min öfning.

Jag lärde bland andra också att känna Tobler. Han lade snart märke till det bekymmer, som nedtyngde mig och

försökte lösrifva mig från min belägenhet. Qckså tänkte han genast på mig, då Krüsi sade till honom, att Pestalozzi till sin nyorganiserade undervisningsmetod önskade en person, som förstod sig på teckning och musik. I medvetandet om bristfälligheterna i min bildning och i min teckning, och med hopp om att finna tillfälle att förkofra mig härutinnan mognade hos mig beslutet att fara till Burgdorf, fast jag af flera personer varnades från att träda i någon slags förbindelse med Pestalozzi, emedan han var en halfnarr och aldrig rätt -visste, hvad han ville. Man anförde till bestyrkande däraf åtskilligt. Han hade t. ex. en gång kommit till Basel med skor, som samman-höllos af halm, emedan han gifvit sina spännen åt en tiggare utanför staden.

Jag hade läst Lienhard och Gertrud, trodde således på spännena, men att han var en narr gick däremot ej i mig.

Kort och godt, jag ville försöka det. Jag kom till Burgdorf. Det jag först såg af honom gjorde mig knappt förvånad. Han kom med nedhasade strumpor, neddammad och ovårdad från ett rum i öfra våningen, där han varit tillsamman med Ziemssen, som också kommit för att besöka honom. Jag kan alls icke beskrifva den känsla, som grep mig i detta ögonblick. Den var snarlik medlidande, förbundet med förvåning. Pestalozzi och det jag såg, hans välvilja, hans glädje öfver mig, den obekante mannen, hans anspråkslöshet, hans enkelhet och ovårdade yttre, allt drog mig till honom. Så hade förut ingen människa sökt vinna mig, men så har heller ingen vunnit mitt förtroende.

Följande morgon kom jag till hans skola och såg i början verkligen intet annat än en skenbar oordning och blef vittne till ett för mig obehagligt stoj och oväsen. Men då den värme, hvar-42

med Ziemssen föregående dagen talat med mig om Pestalozzis planer, redan förut uppväckt mitt intresse, satte jag mig snart öfver dessa intryck, och det dröjde ej länge, förrän några fördelar af detta lärosätt verkligen slogo mig. Dock trodde jag i början, att ett för långt kvarblifvande på samma punkt uppehöll barnen alltför länge. Men då jag snart märkte till hvilken fullkomlighet han bragte barnen i öfningen af de första begynnelsepunkterna, förekommo mig de undervisnirigssprång och den öfvergång från det ena till det andra, hvilken metod följdes i min ungdom, i ett nytt ljus. Jag kunde ej låta bli att tänka, att om man så länge och så fast hållit mig kvar vid begynnelsepunkterna, hade jag därigenom varit i stånd att själf kunna hjälpa mig till vidare framåtskridande i de högre punkterna och följaktligen kunnat undgå alla de obehag pch all den melankoli, hvari jag nu såg mig störtad.

Denna tanke öfverensstämde helt och hållet med Pestalozzis grundsats att genom sin metod bringa människorna därhän, att de självfva kunna hjälpa sig, då, som han säger: »Här på vår gröna jord ingen hjälper dem och ingen kan hjälpa dem». Jag ryste, då jag första gången läste detta ställe ur Lienhard och Gertrud, men det hor till min lifserfarenhet, att ingen på Guds gröna jord hjälper en människa, om hon ej själf förmår hjälpa sig. Det var mig nu klart, att de luckor, som jag ej kunde utfylla för mitt ändamål, hade sin grund i den kraftlöshet och den ytlighet, hvarmed jag lärt den konst jag nu skulle utöfva, utan att jag klargjort för mig självfva fundamentet för konsten, från hvilket fundament jag måste erkänna, att allt utgick. Jag ägnade nu hela min ansträngda uppmärksamhet åt det ämne, i hvilket Pestalozzi sökte hjälp af mig, men ändå kunde jag ej på länge förstå hans åsikter i teckning och visste i början alls icke, hvad han ville, då han sade till mig: »Linier, vinklar och cirkelbågar äro teckningskonstens fundament». För att förklara detta för mig sade han: »människoanden måste också häri höjas från dunkla åskådningar till tydliga begrepp». Men jag kunde i alla fall icke föreställa mig, hur detta skulle ske medelst teckning. Han sade: »Detta måste ske genom kvadratens och cirkelns indelning och genom särskiljandet af deras delar till åskådliga och jämförliga enheter». Jag försökte finna dessa afdelningar och detta förenklande, men jag kände ej till det enklas begynnelsepunkt och befann mig under mina bemödanden snart i ett haf af figurer, hvilka visserligen voro enkla, men ingenting mindre än klargjorde regeln för det enkla, som Pestalozzi sökte. Han kunde olyckligtvis hvarken skrifva .eller teckna, fastän han på ett för mig oförklarligt sätt fört sina barn ganska långt i båda dessa ämnen. Kort sagdt, månader igenom förstod jag honom ej och förstod ej månader igenom, hur de begynnelselinier, han antydde för mig, skulle kunna göras användbara för hans mål. Ändtligen anade jag, att jag borde veta43

mindre än jag verkligen visste, eller att jag åtminstone för en gångs skull borde kasta bort mitt vetande för att

stiga ned till de enkla punkterna, hvilka jag nu insåg utgjorde hans kraft, om jag ock ej genast kunde följa honom. Det var svårt för mig. Ändtligen förde den allt mer mognande insikten om hur länge han lät barnen stanna kvar på sina begynnelsepunkter, mig med makt att stiga ned till denna begynnelsepunkt, från hvilken jag såg hans barn höja sig till den kraft, som de visade. Så snart jag stod på denna punkt var mitt Försök till en åskådningens abc fullbordadt inom några dagar. Den stod där; jag visste ej ännu hvad det var, men den första kännedomen om denna metods väsen gjorde på mig den största verkan. Jag visste ej förut, att konsten endast bestod af linier.

Nu stodo plötsligen alla föremål, som jag såg, mellan linier, hvilka bestämde deras konturer. Jag hade i min föreställning aldrig skilt konturerna från föremålen, nu ryckte de sig i min fantasi alldeles ifrån dessa och sönderföllo i dimensioner, hvilka kunde hårfint bestämmas. Men liksom jag i början endast såg föremål, såg jag nu endast linier och trodde, att dessa ovillkorligen måste i hela deras omfång och till fullkomlighet öfvas med barnen, innan man förelade dem verkliga föremål att efterbilda. Men Pestalozzi tänkte sig dessa teckningsregler • i förbindelse med hela sitt mål och i förbindelse med naturen, som icke låter någon del af konsten stå afskild i människosjälen. Han hade för afsikt att allt ifrån barnens spädaste år förelägga dem en dubbel följd af figurer, dels i en bok för den första barndomen, dels med afseende på hans mätningsformer. Han ville med den förstnämnda boken underhjälpa naturen och genom en ordningsföljd af framställningar, hämtade från naturen, hos barnen utveckla språk och sakkännedom. « Medelst den andra boken ville han förena konstens regler med åskådningen af konsten och hos barnet understödja intrycket af den rena formen. Genom att ställa dem jämsides vill han samtidigt understödja intrycket af den rena formen och föremålen, som passa därtill. Han vill också säkra en konstkraft genom en så småningom skeende psykologisk progressionsmarsch. Vid hvarje linie barnen äro i stånd att fullkomligt teckna, finna de ock ögonblickligen ett föremål för dess användande. Den fulländadt riktiga teckningen är väsentligen ej något annat än ett upprepande af den mätningsform barnen redan till fullkomlighet inlärt. Jag fruktade att försvaga åskådningskraften hos barnen genom att framlägga figurer, men Pestalozzi ville ej veta af någon onaturlig kraft. Han sade en gång: »naturen ger barnen inga linier, hon ger dem endast föremål, linierna måste därför endast gifvas dem, på det att de rätt måtte betrakta föremålen. Men man får ej taga föremålen från dem, så att de enbart se linierna.» En annan gång blef han särdeles ifrig, när talet rörde sig om faran att bortkasta naturen för liniernas skull. Han sade rent ut: »bevare mig68

Gud från att för dessa liniers eller för hela konstens skull så förhärda människosjälen, att jag hindrar den från att åskåda naturen. Jag skulle i så fall likna afgudaprästen, som trasslar in människosjälen med öfvertro och förhärdar den mot att åskåda naturen.»

Jag märkte detta slutligen och fann i båda böckernas plan en fullkomlig öfverensstämmelse med naturens gång och endast så mycken konst, som är nödvändig för att låta naturen verka på människosjälen så som utvecklingen af dess anlag väsentligt fordrar det.

Jag hade dessförutan en annan svårighet. Pestalozzi sade mig, att man borde låta barnen lära dessa konturer som ord och benämna de enskilda afdelningarne af bågar, cirklar och vinklar med bokstäfver, så att deras sammansättning lika så tydligt kan uttryckas och sättas på papperet som hvilket ord som helst medelst bokstäfvers sammansättning. Dessa linier och bågar skulle vara en åskådningens abc och därigenom fundamentet till ett konstspråk, genom hvilket alla formers olikhet ej endast skulle klart uppfattas utan ock mèdelst ord kunna hårfint bestämmas. Han slutade ej förr än jag förstod honom. Jag såg, att jag förorsakade honom besvär; det gjorde mig ondt. Om han ej haft så stort tålamod, hade det ej blifvit något af mitt åskådningens abc.

Ändtligen lyckades det. Jag började med bokstafven a. Den tillfredsställde honom och nu följde den ena bokstafven efter den andra, så att jag, så till sägandes, ej mer hade något besvär. Saken låg egentligen redan färdig i de fulländade teckningarne, men svårigheten var, att jag ej kunde uttrycka mig om det, jag verkligen visste, och att jag till och med icke förstod, när andra uttryckte sig däröfver.

Det är också en af de väsentliga följderna af metoden, att genom densamma detta onda skall afhjälpas. Språkkonsten kommer i densamma allmänt att fast bindas vid det vetande, som natur och konst lämna oss, och barnen föras därhän, att de vid hvarje steg af sina kunskaper med bestämdhet kunna uttrycka, hvad de kunna. Det

var bland oss lärare en allmän anmärkning, att vi ej . befunno oss på denna punkt och till och med ej kunde noga och bestämdt uttrycka oss i saker, som vi till full utsträckning behärskade. Också för Pestalozzi var det mycket svårt att under framställning af sina åsikter i undervisningsfrågor alltid finna de ord, hvilka bestämdt uttryckte, hvad han ville säga. Denna brist på exakt språk utgjorde också den egentliga orsaken, hvarför jag så länge i mitt ämne trefvade omkring i mörkret och ej insåg Pestalozzis grundsatser, ej kunde inse dem.

Sedan jag emellertid öfverstått dessa svårigheter, fann jag mig i alla afseenden snart vid målet och erkände för hvarje dag alltmer och mer metodens fördelar samt insåg framför allt, hur åskådningens45

abc genom det bestämda språk det lämnar barnen öfver åskådmngs-och konstföremål, hos dem uppväcker en noggrannare riktighets- och förhållandekänsla. Det är samma förhållande med människor, som, hvad språket beträffar, fått lära det med konst och omsorg. De kunna endast därigenom, att de hafva en riktig kännedom om föremålens namn, lättare och bestämdare särskilja dem och komma till en säkrare kännedom om deras olikheter, än det någonsin kan vara möjligt för dem, som ej åtnjutit denna fördel. Erfarenheten bekräftade den aning, jag hade härom. Barnen bedömde dessa olikheter, där de förefunnos, rättare än män, hvilka från ungdomen öfvat teckning och mätning, och framsteget i denna deras kraft var hos många så stort, att den alldeles ej låter sig förlikna med de vanliga framsteg barn göra i dessa ämnen.

Och om jag nu talar om hela metoden endast från min egen facksynpunkt och den begränsade verkan den hade på denna, så kom jag i alla fall genom den ansträngning och den omsorg, hvarmed jag, all denna begränsning oaktadt, arbetade däri, ändå steg för steg därhän att ana dess liknande verkan på andra ämnen. Jag kom också själf till insikt och förstånd däri. Så kom jag nu, medelst de begränsade ledtrådarne i mitt undervisningsämne, ritning, att inse hur det kunde vara möjligt att genom språkkonstens psykologi, genom det så småningom skeende undervisningsmedel från ljud till ord och från ord till språk, verka till att bana vägen för tydliga begrepp, liksom detta skulle ske genom framskridandet från linier till vinklar och från vinklar till former och från former till bestämda föremål. Jag förstod nu samma förlopp i räkning. Jag hade hittills endast tänkt mig hvarje tal, utan bestämdt medvetande af dess egentliga värde eller innehåll, fullkomligt och enbart som en för sig själf stående enhet, liksom jag förut såg konstföremålen utan synnerlig uppfattning af deras bestämda konturer och deras förhållande — d. v. s. deras innehåll. Nu hade jag fullkomligt klart för mig hvarje tals bestämda innehåll i dess helhet, och jag insåg härigenom också i detta ämne de fördelar, som barnen åtnjuta genom denna ledning. Jag insåg vidare, hur väsentligt -det är för hvarje ämne i -undervisningskonsten, att undervisningen i detsamma gemensamt utgår från tal, form och ord. Så som jag insåg, att mitt ämne stod stilla i brist på språk, så erkände jag ock, hvilka luckor uppstå genom bristen på räkning. Jag såg nämligen i hvarje form, att barnet ej kan föreställa sig de skilda delarne utan att kunna räkna, lika litet som, när det ej har klart för sig att t. ex. talet 4 är sammansatt af fyra enheter, det kan föreställa sig, att en enda figur kan delas i fyra delar. Så utvecklade sig genom den klarhet, hvarigenom mitt ämne genom mig själf bragtes vidare för hvar dag, den öfvertygelsen hos mig, att metoden, kraften i hvarje ämne genom sig själf bragtes vidare, att den alltmer genom sitt inflytande skulle stärka barnens46

själar och säkrare och i sig själf väsentligt blifva ett svänghjul, som endast behöfdes sättas i rörelse för att sedan af sig själf finna sitt vidare lopp. Det var icke allenast jag, som fann detta vara förhållandet. Hundratals människor kommo, sågo och sade: »det kan icke slå fel». Bönder och bondkvinnor sade: »det kan jag själf öfva med mitt barn därhemma». Och de hade rätt.

För enhvar, som håller begynnelsetrådarne i sin hand, är hela metoden ett lekverk. Den säkrar honom att ej mer råka på en afväg, som konsten allena gör svår för människorna, i det hon rycker dem undan den fasta mark, på hvilken allenast hennes fundament förmår hvila, nämligen naturen själf. Denna fordrar ej något annat af oss än det, som är oss lätt,, förutsatt att vi blott söka det vi vilja uppnå på rätta vägen och vid hennes hand.

Jag har endast detta att tillägga: Kännedomen om metoden har till största delen hos mig återuppväckt min ungdoms glädje och kraft. Den har åter fyllt mig med hopp för mig och människosläktet, ett hopp, som jag sedan länge och ända till denna tid ansett för drömmar, och, i trots af alla hjärtats kraf, kastat ifrån mig.»

IV.

Vän! Du har nu lärt känna de män, som för närvarande arbeta med mig, men jag ägde ej deras medverkan från början af min vistelse här, jag sökte dem ej engång under denna början. Jag var, alltsedan jag lämnade Stanz, så nedstämd och uttröttad, att till och med idéerna till mina gamla folkuppfostringsplaner började krympa ihop inom mig. Jag ville nu enbart inskränka mina försök till isolerade, enstaka förbättringar af den bestående skoluselheten. Det var också endast nöden och den omständighet, att jag ej ens förmådde uträtta detta, som tvingade mig tillbaka i det enda spår. på hvilket allenast mitt gamla mål står att vinna. Emellertid arbetade jag under flera månader inom de skrankor, till hvilka denna min egen inskränkning lockat mig. Det var en egendomlig belägenhet. Jag med min okunnighet och brist på öfning — men också med min omfattningskraft, i min enkelhet en ibland de lägsta skol-lärarne — och åter den rätta mannen i det rätta ögonblicket bland alla dessa undervisningsförbättrare — i en tid, undér hvilken sedan Rousseaus och Basedows epok, en half värld blifvit satt i rörelse för detta undervisningsändamål. Jag hade visserligen ej minsta grand reda på, hvad alla dessa gjorde och ville, endast så mycket såg 46

själar och säkrare och i sig själf väsentligt blifva ett svänghjul, som endast behöfdes sättas i rörelse för att sedan af sig själf finna sitt vidare lopp. Det var icke allenast jag, som fann detta vara förhållandet. Hundratals människor kommo, sågo och sade: »det kan icke slå fel». Bönder och bondkvinnor sade: »det kan jag själf öfva med mitt barn därhemma». Och de hade rätt.

För enhvar, som håller begynnelsetrådarne i sin hand, är hela metoden ett lekverk. Den säkrar honom att ej mer råka på en afväg, som konsten allena gör svår för människorna, i det hon rycker dem undan den fasta mark, på hvilken allenast hennes fundament förmår hvila, nämligen naturen själf. Denna fordrar ej något annat af oss än det, som är oss lätt,, förutsatt att vi blott söka det vi vilja uppnå på rätta vägen och vid hennes hand.

Jag har endast detta att tillägga: Kännedomen om metoden har till största delen hos mig återuppväckt min ungdoms glädje och kraft. Den har åter fyllt mig med hopp för mig och människosläktet, ett hopp, som jag sedan länge och ända till denna tid ansett för drömmar, och, i trots af alla hjärtats kraf, kastat ifrån mig.»

IV.

Vän! Du har nu lärt känna de män, som för närvarande arbeta med mig, men jag ägde ej deras medverkan från början af min vistelse här, jag sökte dem ej engång under denna början. Jag var, alltsedan jag lämnade Stanz, så nedstämd och uttröttad, att till och med idéerna till mina gamla folkuppfostringsplaner började krympa ihop inom mig. Jag ville nu enbart inskränka mina försök till isolerade, enstaka förbättringar af den bestående skoluselheten. Det var också endast nöden och den omständighet, att jag ej ens förmådde uträtta detta, som tvingade mig tillbaka i det enda spår. på hvilket allenast mitt gamla mål står att vinna. Emellertid arbetade jag under flera månader inom de skrankor, till hvilka denna min egen inskränkning lockat mig. Det var en egendomlig belägenhet. Jag med min okunnighet och brist på öfning — men också med min omfattningskraft, i min enkelhet en ibland de lägsta skol-lärarne — och åter den rätta mannen i det rätta ögonblicket bland alla dessa undervisningsförbättrare — i en tid, undér hvilken sedan Rousseaus och Basedows epok, en half värld blifvit satt i rörelse för detta undervisningsändamål. Jag hade visserligen ej minsta grand reda på, hvad alla dessa gjorde och ville, endast så mycket såg47

jäg, att undervisningens högre punkter eller, rättare sagdt, den högre undervisningen här och där var bragt till en fullkomlighet, hvilkens glans bländade min okunnighet, såsom solljuset bländar en läderlapp. Jag fann till och med undervisningens mellanstadier vida upphöjda öfver mina kunskapers sfär och såg till och med dess nedersta punkter här och hvar bearbetade med en flit och en trohet som myrans, något, hvars förtjänst och framgång jag ingalunda kunde misskänna.

När jag emellertid tänkte öfver hela undervisningsväsendet eller snarare såg undervisningsväsendet som ett helt och i förbindelse med det verkliga, sanna tillståndet af massan af de individer, som skulle undervisas, så föreföll mig det ringa, som jag i all min okunnighet kunde uträtta, dock oändligt mycket mer än det, folket verkligen drog

fördel af. Ju mer jag tänkte på detta folk, ju mer fann jag, att det som i böckerna synes flyta för dem som en mäktig ström, betraktadt i byn och i skolsalen upplöser sig till en dimma, hvilkens fuktiga dunkel hvarken gör folket vått eller torrt, ej gifver det vare sig dagens eller nattens fördelar. Jag kunde ej dölja för mig, att skolundervisningen, såsom jag såg den utöfvas, för den stora allmänheten och för de lägre folkklasserna var så godt som fullkomligt oduglig.

Så vidt jag kände till den, föreföll den mig som ett stort hus, hvars Öfversta våningar visserligen stråla i hög, fulländad konst, men som endast bebos af några få människor. I den mellersta bo visserligen flera, men det fattas dem trappor, medelst hvilka de på ett mänskligt sätt kunna stiga upp i de högre våningarne. Om någon visar lust att - på ett djuriskt sätt klättra upp i dessa öfre våningar, slår man honom, när man ser det, ganska allmänt på fingrarne. Här och där slår man af en arm eller ett ben, som vid detta uppklättrande användts. I den tredje, den undre våningen, bor slutligen en tallös människomassa, hvilken har lika mycken rättighet som människorna i den öfre våningen att njuta af frisk luft och solljus. Dessa i den nedre våningen boende öfverlämnas emellertid ej allenast åt sig själfva i fönsterlösa hål, man sörjer också för att genom bindlar och bländverk göra deras ögon odugliga till att blicka upp i dessa öfre våningar.

Vän! Denna uppfattning af tingen för mig naturligtvis till den öfvertygelsen, att det är högst nödvändigt och tvingande, ej allenast att öfversmeta den skoluselhet, som förslöar största delen af Europas befolkning utan också att ända till roten söka bot för denna uselhet. Att följaktligen halfva mått och steg härutinnan lätt blifva till en ny portion gift, med hvilken man ej kan dämpa verkningarne af den första, utan genom hvilken det onda säkerligen fördubblas. Detta ville jag verkligen ej. Emellertid började dagligen allt mer hos mig utvecklas känslan af, att det väsentligt var omöjligt48

att i stort och på ett varaktigt sätt afhjälpa detta skolonda, såvida man ej lyckades att underkasta undervisningens mekaniska form de eviga lagar, enligt hvilka människoanden höjer sig från sinnlig åskådning till tydliga begrepp.

Denna känsla, hvilken, som sagdt, med hvarje dag blef starkare inom mig, förde mig med jämna steg till synpunkter, hvilka omfattade uppfostringsväsendet i dess helhet. Jag liknade visserligen vid denna tid en råtta, som af katten skrämts in i sitt hål och knappt mer vågar titta fram ur detsamma, men jag insåg dock, att den trångbröstade halfplan, till hvilken jag inskränkt mig, ej allenast icke gjorde tillfyllest för skolväsendet, utan vid lätt inträdande omständigheter till och med kunde verka därhän, att de stackars barnen, jämte den vanda portion opium, som de så ofta måste sluka mellan de fyra skolväggarne, därtill tvingades att intaga ännu en. Men äfven utan att frukta så mycket, misshagade mig det döda intet vid min isolerade skollärareverksamhet allt mer och mer. Jag tyckte ibland under mina ansträngningar, att jag liknade en sjöfarande, hvilken, då han förlorat sin harpun, sökte fånga hvalflskar med metspön. Det gick naturligtvis icke. Mannen måste, om han också skulle totalt förlisa på försöket, ovillkorligen skaffa sig en harpun eller alldeles afstå från hvalfiskarne. Så snart jag i större utsträckning började förstå, hvad som fordrades för att göra någonting tillfyllest för mitt ändamål, nämligen att öfverallt bringa undervisningens grundsatser i öfverensstämmelse med naturens, befann jag mig i samma läge. Naturens anspråk på mitt ämne stodo ej mera isolerade, de stodo i hela sammanhanget af sitt omfång för mina ögon, och jag måste, om jag ock som hvalfiskfångaren totalt skulle förlisa, antingen fullständigt uppgifva hoppet att verkligen uträtta iågot, om också det allra minsta i mitt ämne, eller ock respektera naturens sammanhang, hvarthän detta så förde. Jag gjorde det senare. Jag anförtrodde mig än en gång, och det blindt, till naturens ledning och kastade mig, sedan jag i nära ett år som viljelös skollärare dragit abc-kärran, plötsligen in i ett företag, som omfattade ingenting mindre än grundläggandet af en stiftelse för föräldralösa barn, ett skollärareseminarium och en pensionsanstalt. Allt detta fordrade också för det första året en penningsumma, af hvilken jag den tiden ej kunde hoppas . att skaffa ens tiondedelen.

Men det gick. Yänl Det går och det måste gå. Jag har en djup erfarenhet af, att människohjärtat, till och med det vilse-förda regeringshjärtat, som under vissa omständigheter är det hårdaste af alla hjärtan, ej kan uthärda att låta ett stort och rent sträfvande af mänsklig uppoffringskraft hjälplöst försmäkta och gå till grunden i det ögonblick, då knoppen börjar öppna sig till blomma. Och Gessner, några af mina begynnelseförsök hafva mognat till frukt

Vän! Människan är god och vill det goda. Hon vill emellertid känna välbehag, när hon gör det, och när hon är ond, har man troligen spärrat af den väg, på hvilken hon ville vara god. O, det är en förskräcklig sak denna vägbarrikadering! Man gör det så allmänt. Det är därför människan så sällan är god. Men det oaktadt tror jag evigt och öfverallt på människohjärtat och går i denna tro fram på min bottenlösa väg, som om den vore en sten-lagd romersk väg. Men jag vill föra dig in i idégångens virrvarr, genom hvilken jag måste arbeta mig ut för att själf skaffa mig klarhet öfver' undervisningens mekaniska former och dess underkastelse för den mänskliga naturens eviga lagar.

Vänl Jag vill för detta ändamål afskrifva några ställen ur den rapport, som jag för ungefär ett halft år sedan skickade till några vänner af min anstalt. Den klargör på flerfaldigt sätt mina försök.

»Människan», sade jag i denna skrift, »blir endast människa genom konst, men så långt denna vår ledarinna, som vi självfva skaffa oss, också går, måste hon dock i allt sitt görande och låtande fast sammanhänga med naturens enkla gång. Hur mycket hon än uträttar, och hur djärft hon än framdrager oss ur det djuriska tillståndet och dess rättigheter, så är hon dock ej i stånd att lägga ens ett hårstrå till det formens väsen, genom hvilket vårt släkte höjer sig från förvirrad åskådning till tydliga begrepp. Hon skall ej heller göra det. Hon fyller sin bestämmelse till vår förädling väsentligen endast därigenom, att hon utvecklar sig i denna och ej i någon annan form. När hon försöker göra detta, kastar hon oss därigenom i hvarje fall tillbaka i det icke mänskliga tillstånd, från hvilket hon af vår naturs Skapare blifvit bestämd att framdraga oss. Naturens väsen, ur hvilket den utvecklingsform, som vårt släkte behöfver, framkväller, är i sig själf orubbligt och evigt, och med afseende på konsten måste naturens väsen vara hennes eviga och orubbliga fundament. Och så förefaller konsten, i hvarje ej ytlig forskares ögon, i sin högsta glans ej vara något annat än ett upphöjdt hus, som genom ett omärkligt tillägg af några enskilda små delar höjer sig på en stor, evigt stående klippa. Så länge detta hus är innerligt förbundet med denna klippa, hvilar det orubbligt på densamma, men det instörtar plötsligt och faller tillsammans i de små delar, af hvilka det är sammansatt, om bandet mellan det och klippan sönderslites, om ock endast några få linier. Så omätlig än konsten är i sitt resultat och i sitt omfång i och för sig själf, så litet och omärkligt är i hvarje fall det enskilda, som konsten tillägger till naturens gång, eller rättare sagdt, bygger upp på dess fundament. De mått och steg hon tager i och för utvecklandet af våra krafter, inskränka gig väsentligen till, att hon i en trängre krets och i regelmässig ordning framlägger för oss och bringar när-

mare våra fem sinnen det, som naturen skingrar, håller i större afstånd och i förvirrade förhållanden. Detta underlättar och stärker vår yttre och inre mottaglighet för alla intryck och höjer vårà sinnen därhän, att de i större mängd, varaktigare och riktigare framställa för oss alla världens föremål. Också hvilar hela hennes kraft på öfverensstämmelsen af hennes inflytande och hennes verkningar med självfva den fysiska naturens väsentliga verkningar. Hela hennes väsen är ett med naturens.

Människa! Efterhärma denna höga naturs väsen, som drifver äfven det högsta träd från ett omärkligt frö, meu "sedan, genom lika så omärkliga, men dagligen och stundligen tillströmmande safter bilda först stammens grundlag, sedan hufvudgrenarnes och slutligen sidogrenarnes, ända tills den yttersta kvisten, på hvilken det förgängliga löfvet hänger, spricker ut. Se klart på detta den höga naturens väsen, hur det ansar och skyddar hvarje för sig själf bildad del och tillfogar hvarje ny del till det gamla, redan bestående lifvet!

Gif akt på, hur trädet utvecklar sina lysande blommor och djupt bildade knoppar, »ur det snart förlorar sitt första skedes lysande glans, hur det dag från dag fogar något verkligt till det, som det redan är, hur den svaga, men i hela omfånget af sitt väsen fullständigt bildade frukten månad efter månad växer stilla på sina närande grenar, tills den fullständigt mogen, och i alla sina delar fulländad, faller från trädet!

Gif akt på, hur moder natur redan vid de först spirande skotten också utvecklar rotens frö och gräfver trädets ädlaste delar djupt ned i jordens sköte. Hur hon sedermera bildar den fasta stammen djupt ur rotens väsen, bildar

hufvudgrenarne djupt ur stammens väsen och ger alla, äfven de svagaste delarne, tillräcklig, men ingen, ingen enda onyttig eller öfverflödig kraft!»

Den sinnliga människonaturens mekanism är i sitt väsen underkastad de lagar, genom hvilka den fysiska naturen allmänt utvecklar sina krafter. Efter dessa lagar skall det väsentliga af kunskaperna i hvarje undervisningsgren nedgräfvas orubbligt djupt i människosjälen, sedan skall det mindre väsentliga endast småningom, men med oafbruten kraft, kedjas vid det väsentliga i hvarje ämne och erhålla ett lefvande, fullständigt passande sammanhang med detta väsentliga.

Jag sökte nu utfundera de lagar, hvilka den mänskliga själsutvecklingen, i kraft af sin natur, måste vara underkastad. Jag visste, att de måste vara desamma som den fysiskt sinnliga naturens och trodde, att däri säkert finna de trådar, ur hvilka en allmän psykologisk undervisningsmetod lät utspinna sig. Människa, sade jag, i det jag drömmande sökte efter dessa trådar, så som du i hvarje fysisk mognad ser resultatet af en i alla dess delar till fullkomlighet fulländad frukt, så bör du ej anse något mänskligt domslut51

fullmoget, hvilket ej framträder som resultat af en i alla delar fulländad åskådning af det föremål, som skall bedömas. Anse tvärtom hvarje omdöme en människa uttalar innan resultatet föreligger, för intet annat än för en från trädet affallen maskstungen frukt, som endast därför, att den i förtid är affallen, ser mogen ut.

1. Lär således först att ordna dina åskådningar och fullborda det enkla, innan du skrider vidare till det invecklade. Sök att i hvarje konst ordna en kunskapernas graderade trappstege, vid hvilken hvarje nytt begrepp endast är en liten, nästan omärklig tillsats till djupt inpräglade och för dig själf oförgätligt vordna, förut tillägnade kunskaper.

2. För vidare alla» väsentligt sammanhörande föremål i din själ in i det sammanhang, i hvilket det verkligen befinner sig i naturen. Underordna i din föreställning alla oväsentliga föremål under det väsentliga och underordna i synnerhet det intryck, den konstlade åskådningen gör på dig under naturens och hennes verkliga sanning. Gif intet föremål i din föreställning större vikt, än det i förhållande till ditt släkte själf har i naturen.

3. Förstärk och förtydliga intrycket af viktiga föremål därigenom-, att du genom konsten bringar dem närmare och låter dem verka på dig genom olika sinnen. Klargör för dig i och för detta mål framför allt den fysiska mekanismens lagar, hvilka göra all inverkans proportionella ' kraft beroende på den större fysiska närhet eller det större fysiska afstånd, på hvilket föremålet befinner sig från dina sinnen. Glöm aldrig att denna fysiska närhet eller detta fysiska afstånd i hvarje fall bestämmer oändligt mycket i hänseende till det positiva af dina åsikter, dina förhållanden, dina plikter, ja, själfva din dygd.

4. Anse alla verkningar af den fysiska naturen för obetingadt nödvändiga och erkänn i denna nödvändighet resultatet af hennes kraft, genom hvilken hon till fulländning i och för sitt ändamål förenar alla de element, som förefalla olikartade. 'Låt sålunda den konst, med hvilken du genom undervisning verkar på dina medmänniskor, liksom det resultat, till hvilket du syftar, höja sig till fysisk nödvändighet, så att i allt ditt görande och låtande äfven de element, som förefalla mest olikartade, bidraga till uppnåendet af samma hufvudmål.

5. Men rikedom och mångsidighet i behag och omfattning göra, att resultatet af den fysiska nödvändigheten får en allmän prägel af frihet och själfständighet.

Låt också du resultatet af konst och undervisning, allt under det du söker höja dem till nödvändighet genom rikedom och mångsidighet i behag och omfattning, få en prägel af frihet och själfständighet !52

Alla dessa lagar, hvilka människonaturens utveckling äro underkastade, slingra sig i hela sin utsträckning kring en medelpunkt; de slingra sig kring hela vår varelses medelpunkt och denna är vi själfva.

Vän! allt hvad jag är, allt hvad jag vill och allt hvad jag skall utgår från mig själf. Skulle ej mina kunskaper utgå från mig själf?

y.

Jag har på papperet nedkastat dessa enstaka satser, ur hvilka, som jag tror, trådarne till en allmän och

psykologisk undervisningsmetod låta utspinna sig.

De tillfredsställa mig ej. Jag känner det, jag är ej i stånd att uppställa självfva väsendet af de naturlagar, på hvilka de hvila i deras hela enkelhet och i deras hela omfång. Så mycket ser jag, att de samtliga hafva en trefaldig källa.

Den första af dessa källor är naturen själf, medelst hvilken vår själ uppsvingar sig från dunkla åskådningar till tydliga begrepp,

Ur denna källa flyta följande grundsatser, hvilka måste erkännas såsom fundament till de lagar, hvilkas natur jag efter-forskar.

1. Alla föremål, hvilka beröra mina sinnen, äro för mig endast så tillvida medel att komma till riktig insikt, i den mån de uppenbara sig för mina sinnen företrädesvis i deras oförändrade, orubbliga väsen. De äro tvärtom för mig så vidt villfarelsens och bedrägeriets källor, i fall de företrädesvis uppenbara sig för mig i den tillfälliga beskaffenheten af deras väsen.

2. Till hvarje för fulländande af människosjälens intryck inpräglad och outplånlig gjord åskådning knyter sig med stor lätthet och nästan ovillkorligen en hel följd af mer eller mindre besläktade bibegrepp till denna åskådning.

3. Såsom ett föremåls väsen med ojämförligt större kraft inpräglas i din själ än dess beskaffenhet, så för dig din naturs organism af sig själf i detta hänseende dagligen från sanning till sanning. Om, i motsats härtill, ett föremåls föränderliga beskaffenhet inpräglas kraftigare i din själ än dess väsen, för dig din naturs organism dagligen från villfarelser till villfarelser. 52

Alla dessa lagar, hvilka människonaturens utveckling äro underkastade, slingra sig i hela sin utsträckning kring en medelpunkt; de slingra sig kring hela vår varelses medelpunkt och denna är vi själfva.

Vän! allt hvad jag är, allt hvad jag vill och allt hvad jag skall utgår från mig själf. Skulle ej mina kunskaper utgå från mig själf?

y.

Jag har på papperet nedkastat dessa enstaka satser, ur hvilka, som jag tror, trådarne till en allmän och psykologisk undervisningsmetod låta utspinna sig.

De tillfredsställa mig ej. Jag känner det, jag är ej i stånd att uppställa självfva väsendet af de naturlagar, på hvilka de hvila i deras hela enkelhet och i deras hela omfång. Så mycket ser jag, att de samtliga hafva en trefaldig källa.

Den första af dessa källor är naturen själf, medelst hvilken vår själ uppsvingar sig från dunkla åskådningar till tydliga begrepp,

Ur denna källa flyta följande grundsatser, hvilka måste erkännas såsom fundament till de lagar, hvilkas natur jag efter-forskar.

1. Alla föremål, hvilka beröra mina sinnen, äro för mig endast så tillvida medel att komma till riktig insikt, i den mån de uppenbara sig för mina sinnen företrädesvis i deras oförändrade, orubbliga väsen. De äro tvärtom för mig så vidt villfarelsens och bedrägeriets källor, i fall de företrädesvis uppenbara sig för mig i den tillfälliga beskaffenheten af deras väsen.

2. Till hvarje för fulländande af människosjälens intryck inpräglad och outplånlig gjord åskådning knyter sig med stor lätthet och nästan ovillkorligen en hel följd af mer eller mindre besläktade bibegrepp till denna åskådning.

3. Såsom ett föremåls väsen med ojämförligt större kraft inpräglas i din själ än dess beskaffenhet, så för dig din naturs organism af sig själf i detta hänseende dagligen från sanning till sanning. Om, i motsats härtill, ett föremåls föränderliga beskaffenhet inpräglas kraftigare i din själ än dess väsen, för dig din naturs organism dagligen från villfarelser till villfarelser.53

H Genom sammanställning af föremål, hvilkas väsen är detsamma, blir din insikt i deras inre sanning väsentligen oeh allmänt utvidgad, skärpt och säkrad. Det ensidiga, öfvervägande intrycket af beskaffenheten hos enskilda

föremål förminskas, och i stället förstärkes det intryck föremålens väsen skall göra på dig. Själen fylles ej med den isolerade kraften af enskilda beskaffenhetsintryck. Du bevaras från faran af att tanklöst sammanblanda föremålens yta med deras väsen och därigenom falla i en öfverdrifven förkärlek och benägenhet för ett föremål, som din bättre insikt betecknar som en underordnad bisak, och att fylla ditt hufvud med dylika bisaker.

Det kan ej vara annorlunda. Ju mer människan tillägnar sig väsentliga, mer omfattande och allmänna åsikter om föremålen, ju mindre kunna inskränkta, ensidiga åsikter föra henne vilse, hvad beträffar föremålens väsen. Ju mindre däremot hon är öfvad i en omfattande åskådning af naturen, ju lättare kUnna enstaka åsikter af ett föremåls föränderliga tillstånd förvirra, ja, till och med utplåna detta föremåls väsen för henne.

5. Också den mest invecklade åskådning består af enstaka grunddelar. När du nått en bestämd klarhet om dessa, blir det mest invecklade enkelt.

6. Genom ju flera sinnen du efterforskar ett föremåls väsen eller dess yttringar, ju riktigare blir din uppfattning af detsamma.

Detta förefaller mig vara grundsatserna för den fysiska mekanismen, som härleder sig från människosjälens natur. Härtill sluta sig denna mekanisms allmänna lagar, af hvilka jag endast vill nämna denna: Fulländning är naturens största lag, intet ofulländadt är sant.

Den andra källan för denna fysisk-mekaniska lag är den genom åskådningsgåfvan allmänt förvärfvade sinnligheten af min natur. Denna vacklar i allt sitt görande och låtande mellan benägenheten att veta allt och benägenheten att njuta allt, hvilken senare bringar åtrån att få veta och lära känna allt till ett stillastående. Såsom blott fysisk kraft lifvas mitt släktes tröghet. genom dess påflugenhet, dess påflugenhet däremot bringas till stillastående genom dess tröghet. Men hvarken det enas liflighet eller det andras stillastående har, i och för sig, mer än fysiskt värde. Däremot har som sinnligt fundament för min forskningskraft det förra, och som sinnligt fundament för mitt omdömes kallblodighet det senare ett högt värde. Vi tillägna oss allt vårt vetande genom det omätliga behag, som kunskapens träd har för vår sinnliga natur, och genom trögheten, som sätter ett mål för vårt lätta, ytliga fladdrande från en åskådning till en annan, mognar människan på flera sätt för sanningen, innan hon uttalar den.54

Men våra sanningsamfibier veta ej något om denna mognad. De kväka ut sanningen, innan de ana den, långt mindre känna den. Det fattas dem såväl fyrfotingarnes kraft att stå på fast mark som fiskarnes fenor för att flyta öfver afgrunder och fåglarnes vingar för att höja sig emot skyarne. De känna lika litet till föremålens viljelösa åskådning som Eva gjorde det, och genom deras omogna sanningsslukande dela de hennes öde.

Den tredje källan till denna fysisk-mekaniska lag ligger i förhållandet mellan mitt yttre läge och mina kunskapsförmögenheter.

Människan är bunden vid sitt näste, och om hon äfven hänger upp det vid hundratals trådar och kretsar hundratals gånger omkring det, hvad gör hon mer än spindeln, som också hänger sitt bo vid hundratals trådar och kretsar omkring det hundratals gånger? Och hvad är skillnaden mellan en något större och en något mindre spindel? Det väsentliga af bådas görande och låtande är att sitta i kretsens medelpunkt eller vandra omkring den, men människan väljer ej en gång själf den mèdelpunkt, kring hvilken hon vandrar och väfver. Som enbart fysiskt väsen erkänner hon fullständigt all världens sanning endast i den mån de af världens föremål, hvilka komma inom hennes åskådningskrets, närma sig medelpunkten, den medelpunkt, kring hvilken hon vandrar och väfver, och" kring hvilken hon för det mesta utan sitt åtgörande måste vandra och väfva.

VI.

Vän! Du ser åtminstone den möda jag gör mig för att klargöra min teori. Låt denna möda tjäna mig till ursäkt, när du känner, hur föga det lyckas mig. Jag är sedan mitt tjugonde år alldeles hjälplös, hvad angår det egentliga filosoferandet i ordets rätta bemärkelse. Till all lycka behöfde jag för den praktiska utöfningen af min plan intet slag af den filosofi, som förefaller mig så besvärlig. Jag lefde på hvarje punkt, på hvilken jag stod, och i den krets, i hvilken jag verkade, i den högsta nervspänning. Jag visste, hvad jag ville, sörjde ej för morgondagen och

kände med afseende på det, som särskildt intresserade mig, ungefärligen i hvarje ögonblick, hvad som väsentligen behöfdes. Och när min inbillningskraft i dag dref mig några hundra steg längre, än jag fann fast mark under fötterna, så gick jag morgonen därpå dessa hundra steg tillbaka. Detta hände mig tusentals gånger. Tusentals 54

Men våra sanningsamfibier veta ej något om denna mognad. De kväka ut sanningen, innan de ana den, långt mindre känna den. Det fattas dem såväl fyrfotingarnes kraft att stå på fast mark som fiskarnes fenor för att flyta öfver afgrunder och fåglarnes vingar för att höja sig emot skyarne. De känna lika litet till föremålens viljelösa åskådning som Eva gjorde det, och genom deras omogna sanningsslukande dela de hennes öde.

Den tredje källan till denna fysisk-mekaniska lag ligger i förhållandet mellan mitt yttre läge och mina kunskapsförmögenheter.

Människan är bunden vid sitt näste, och om hon äfven hänger upp det vid hundratals trådar och kretsar hundratals gånger omkring det, hvad gör hon mer än spindeln, som också hänger sitt bo vid hundratals trådar och kretsar omkring det hundratals gånger? Och hvad är skillnaden mellan en något större och en något mindre spindel? Det väsentliga af bådas görande och låtande är att sitta i kretsens medelpunkt eller vandra omkring den, men människan väljer ej en gång själf den mèdelpunkt, kring hvilken hon vandrar och väfver. Som enbart fysiskt väsen erkänner hon fullständigt all världens sanning endast i den mån de af världens föremål, hvilka komma inom hennes åskådningskrets, närma sig medelpunkten, den medelpunkt, kring hvilken hon vandrar och väfver, och" kring hvilken hon för det mesta utan sitt åtgörande måste vandra och väfva.

VI.

Vän! Du ser åtminstone den möda jag gör mig för att klargöra min teori. Låt denna möda tjäna mig till ursäkt, när du känner, hur föga det lyckas mig. Jag är sedan mitt tjugonde år alldeles hjälplös, hvad angår det egentliga filosoferandet i ordets rätta bemärkelse. Till all lycka behöfde jag för den praktiska utöfningen af min plan intet slag af den filosofi, som förefaller mig så besvärlig. Jag lefde på hvarje punkt, på hvilken jag stod, och i den krets, i hvilken jag verkade, i den högsta nervspänning. Jag visste, hvad jag ville, sörjde ej för morgondagen och kände med afseende på det, som särskildt intresserade mig, ungefärligen i hvarje ögonblick, hvad som väsentligen behöfdes. Och när min inbillningskraft i dag dref mig några hundra steg längre, än jag fann fast mark under fötterna, så gick jag morgonen därpå dessa hundra steg tillbaka. Detta hände mig tusentals gånger. Tusentals55

gånger trodde jag mig vara nära mitt mål, fann dock åter plötsligen, att detta förmenta mål var ett nytt berg, mot hvilket jag stötte. Så gick det mig i synnerhet, då grundsatserna och lagarne för den fysiska mekanismen började blifva klarare för mig. Jag trodde nu genast, att det ej fordrades mer än att helt enkelt använda dem på de undervisningsämnen, hvilka människosläktets sedan årtusenden tillbaka gjorda erfarenhet hänvisar till, såsom varande väsentliga i och för utvecklandet af dess anlag, och hvilka jag ansåg för elementen af all konst och af allt vetande, nämligen skrifning, läsning, räkning o. s. v.

Men medan jag försökte detta, utvecklade sig så småningom en på en alltjämt tilltagande erfarenhet grundad öfvertygelse, att dessa undervisningsämnen alldeles ej kunna anses såsom element för konst och undervisning, att de tvärtom måste underkastas vida allmännare betraktelser af ämnet. Men känslan af denna för undervisningen så viktiga sanning, hvilken genom bearbetning af dessa ämnen utvecklades hos mig, framträdde länge endast i isolerade synpunkter och alltid endast i samband med det särskilda ämne, med hvilket hvarje enskild erfarenhet hängde tillsamman.

Så fann jag, medan jag undervisade i läsning, nödvändigheten af att denna undervisning skulle underordnas förmågan att tala, och, under ansträngning att finna medel att lära barnen tala, grundsatsen att fastkoppla denna konst vid den ordningsföljd, enligt hvilken naturen framskrider från ljud till ord och från ord så småningom till språk.

Så fann jag åter vid bemödandet att lära barnen skrifva, behofvet att underordna denna konst under teckningen,

och vid bemödandet att lära barnen teckning, behofvet af att sammanlänka och underordna denna konst under mätningskonsten. Till och med staf-ningskonsten utvecklade hos mig behofvet af en bok för den första barndomen, genom hvilken jag förmådde höja mig från tre- och fyraåriga barns realkunskaper till sju- och åttaåringars. Men dessa erfarenheter, hvilka förde mig till att praktiskt bestämma enstaka hjälpmedel vid undervisningen, läto mig dock förstå, att jag ej ännu kände mitt ämne i dess sanna omfattning och djup. Jag sökte länge ett allmänt psykologiskt ursprung för alla dessa undervisningens konstmedel, i det jag var öfvertygad om, att det endast därigenom var möjligt att finna den form, hvarigenom mänsklighetens utbildning genom naturens väsen bestämmes. Alldeles klart var att denna form är grundad i vår själs allmänna inrättning, medelst hvilken vårt förstånd uppfattar i sin föreställning till enhet, d. v. s. till begrepp, de intryck det mottagit från sinnena. Dessa begrepp utvecklar förståndet sedan så småningom till tydlighet.

Hvarje linie, hvarje mått, hvarje ord, sade jag till mig själf, är ett förståndsresultat, hvilket frambringas af en mognad åskådning56

och måste anses som ett medel till progressivt föitydligande af våra begrepp. Också är all undervisning i sitt väsen ej något annat än detta. Dess grundsatser måste därför abstraheras från den mänskliga själsutvecklingens oföränderliga urformer.

Allt beror således på den noggrannaste kännedom af denna urform. Jag fäste således min uppmärksamhet alltjämt åter och åter på dessa begynnelsepunkter, ur hvilka denna urform måste abstraheras.

Världen, sade jag i detta drömmande samspråk med mig själf, ligger för våra ögon som ett haf af sammanflytande förvirrade åskådningar. Det är undervisningens och konstens uppgift att, när vår utbildning vid naturens^ hand ej rycker hastigt nog framåt, borttaga den förvirring, som ligger i denna åskådning, afsöndra föremålen, förena de liknande och samhöriga åter i föreställningen, därigenom klargöra dem alla för oss och efter fullbordad klarhet upphöja dem i oss till tydliga begrepp. Och det göra de, i det de ur de om hvarandra flytande åskådningarne framhäfva några. Sedermera ställa ctie dëssä enstaka åskådningar i olika växlande tillstånd för våra ögon, och slutligen bringa de dem i förbindelse med hela kretsen af vårt öfriga vetande.

Således öfvergå våra kunskaper från förvirring till bestämdhet, från bestämdhet till klarhet och från klarhet till tydlighet.

Men naturen håller sig i sitt framåtskridande till denna utveckling beständigt vid den stora lag, som gör klarheten af mina kunskaper beroende af närheten eller afståndet från de föremål, som beröra mina sinnen. Allt, som ligger fjärran från dina sinnen, förvirrar dem cæteris paribus, och förefaller dig svårt att göra klart och tydligt för dig själf. Tvärtom, allt förekommer dig bestämdt och är lätt, klart och tydligt i den mån det ligger dina fem sinnen nära.

Du är såsom fysiskt lefvande väsen själf ingenting annat än dina fem sinnen, följaktligen måste klarheten eller dunkelheten af dina begrepp absolut och väsentligt härröra af den närhet eller det afstånd, hvarifrån alla yttre föremål beröra dessa fem sinnen, d. v. s. dig själf eller den medelpunkt, i hvilken dessa föreställningar förena sig i dig själf.

Denna medelpunkt för all din åskådning, du själf, är själf ett föremål för din åskådning. Allt, som du själf är, har du lättare att göra klart och tydligt än allt, som är utom dig. Allt, som du känner af dig själf är i och för sig en bestämd åskådning. Endast det, som är utom dig, kan vara en förvirrad åskådning för dig. Följaktligen är din kunskapsgång, så vidt den berör dig själf, ett steg kortare, än när den utgår från något utom dig. Allt, hvad du själf är medveten om, därom är du bestämdt medveten. Allt, det du själf känner, det finns inom dig och är i och för sig bestämdt57

af dig. Följaktligen öppnar sig vägen till tydliga begrepp på denna väg lättare och säkrare än på någon annan och bland annat, som är klart, kan intet vara klarare än den grundsatsens klarhet: Kännedom om sanningen utgår hos människan från kännedomen om henne själf.

Vän! Så hvirflade de lefvande men dunkla idéerna rörande undervisningens element länge om i min själ, och så

skildrade jag dem i min uppsats utan att jag, ej ens då, kunde upptäcka ett sammanhang, mellan dem och lagarna för den fysiska mekanismen, och utan att jag var i stånd att med säkerhet bestämma de begynnelsepunkter, från hvilka vår konståskådnings ordningsföljd skulle utgå eller snarare formen därför, medelst hvilken det vore möjligt att bestämma mänsklighetens utbildning genom naturen af dess eget väsen. Ändtligen, helt nyligen, liksom en tankens Deus ex machina, fick jag plötsligen ett nytt ljus, nämligen att medlen till förtydligandet af alla våra åskådnings kunskaper utgå från antal, form och språk.

Jag hänvände i det långa sträfvandet efter mitt mål eller, rättare sagdt, i mitt sväfvande drömmeri öfver detta föremål, hela min uppmärksamhet helt enkelt på sättet, på hvilket en bildad människa i hvarje enskildt fall uppför sig, när hon vill behörigen utreda och så småningom klargöra för sig ett föremål, hvilket på ett förvirradt och dunkelt sätt ställes henne för ögonen.

Hon måste i detta fall rikta sin uppmärksamhet på följande tre synpunkter:

1) Hur många och hur olika föremål sväfva för hennes ögon?

2) Hur se de ut, hvilken form och hvilka konturer hafva de?

3} Hur heta de? Hur kan hon genom ett ljud eller ett ord

för sig framställa hvar och en af dem?

Framgången af detta förfaringssätt förutsätter emellertid hos en sådan människa uppenbarligen följande bildade krafter:

1) Kraften att uppfatta olika föremåls form och att för sig tydliggöra deras innehåll.

2) Kraften att bedöma dessa föremål med hänsyn till deras antal och att bestämdt förtydliggöra sig dem såsom enhet eller flertal.

3) Och, för att ännu mer för sig tydliggöra föremål, sedan detta skett genom form och antal, äfven kunna använda språket, och derigenom fasthålla föremålet, tills det blir henne omöjligt att glömma det.

Jag antar således, att antal, form och språk utgöra gemensamt undervisningens elementarmedel, i det hela summan af ett föremåls yttre-egenskaper förenas i kretsen af dess dimensioner i förhållande till dess antal och kan genom språket tillägnas. Konsten måste således taga till oomkullkastelig lag för sin bildning att utgå från dessa trefaldiga fundament och verka därhän:

1) Att lära barnen uppfatta hvarje föremål, som ställes inför deras medvetande såsom enhet, d. v. s. afsöndradt från de föremål, med hvilka det synes vara förbundet.58

2) Att lära dem känna hvarje föremåls form, d. v. s. dess mått och dess förhållande.

3) Att så snart som möjligt göra dem bekanta med ordens hela. omfång och med namnen på alla af dem kända föremål.

Och då barnundervisningen skall utgå från dessa tre elementar-punkter, är det återigen tydligt, att konstens första bemödanden måste vändas därhän, att med den högsta psykologiska konst bilda och stärka grundkrafterna för räkning, mätning och tal, hvilkas beskaffenhet ligger till grund för den riktiga kännedomen om alla åskådningsföremål. Följaktligen måste man söka efter medel för utvecklandet och bildandet af dessa tre krafter till den högsta enkelhet, den högsta konsekvens och den högsta öfverensstämmelse med sig själfva.

De enda svårigheter, som ännu visade sig för mig vid erkännandet af dessa trenne elementarpunkter, var frågan: Hvarföre äro ej alla egenskaper hos ett föremål, hvilka genom de fem sinnena äro oss bekanta, i lika hög grad elementarpunkter för vårt begrepp, som antal, form och namn? Men jag fann snart, att alla möjliga föremål obetingadt hafva antal, form och namn, men intet föremål äger gemensamt med alla andra de öfriga egenskaper, som genom de fem sinnena klargöras utan har det ena gemensamt med ett, det andra ge-gemensamt med något annat. Jag fann sålunda en väsentlig och bestämd skillnad mellan antal, form och namn på föremål och deras

öfriga egenskaper; jag kunde sålunda ej anse några andra egenskaper hos föremålen såsom det mänskliga vetandets elementarpunkter. Däremot fann jag lika snart bestämdt, att alla öfriga egenskaper hos föremålen, hvilka vi genom våra fem sinnen lära känna, omedelbart ansluta sig till dessa elementarpunkter af det mänskliga vetandet. Att följaktligen vid barnundervisningen kännedomen om alla öfriga egenskaper hos föremålen medelbart måste hänga tillsammman med förkännedomen om form, antal och namn. Jag såg nu, att genom kännedomen om ett föremåls enhet, form och namn blir min kunskap därom en bestämd kunskap. Genom den så småningom skeende kännedomen om alla föremålets öfriga egenskaper, blir den hos mig en klar kunskap. Genom medvetandet af sammanhanget af alla dess kännetecken blir den en tydlig kunskap.

Och nu gick jag vidare och fann, ätt alla våra kunskaper utgå från tre elementarkällor:

1) Från den ljudkraft, af hvilken språkfärdigheten utgår.

2) Från den obestämda, endast sinnliga föreställningskraften, ur hvilken kännedomen om alla former uppstår.

3) Från den bestämda, ej blott sinnliga föreställningskraften, från hvilken medvetandet af enhet och följaktligen äfven räkneför-mågan måste härledas.59

Jag anser således, att vårt släktes konstbildning måste ansluta sig till de första och enklaste resultaten af dessa tre grundkrafter: nämligen till ljud, förrn och antal. Undervisningen i enskilda delar kan aldrig föras till ett med vår natur i hela dess omfång tillfredsställande mål, om dessa tre enkla resultat af våra grundkrafter ej erkännas såsom varande de gemensamma af naturen själf bestämda begynnelsepunkterna för all undervisning. Till följd af detta erkännande måste de arbetas in i former, som utgå allmänt och harmoniskt från de första resultaten af dessa tre elementarkrafter i vår natur. De måste väsentligt och säkert verka därhän, att undervisningens framsteg skrider till fulländning inom skrankorna af en utan luckor fortlöpande process, hvilken gemensamt sysselsätter alla dessa elementarkrafter och håller dem i jämvikt. Härigenom blir det väsentligen och allena möjligt att föra oss från dunkla åskådningar till bestämda sådana, från bestämda, åskådningar till klara föreställningar och från klara föreställningar till tydliga begrepp.

Således finner jag härigenom ändtligen den konst, som jag kan förena med naturen eller snarare med den urform, medelst hvilken denna förtydligar för oss föremålen i världen. Härmed också problemet att finna ett allmänt ursprung från alla undervisningens konstmedel och härmed ock den form, genom hvilken vårt släktes utbildning genom själfva vårt väsens natur kan bestämmas och svårigheterna kunna upplösas och borttagas. Likaledes, hur de mekaniska lagar, hvilka jag erkänner såsom fundament för all mänsklig undervisningsform, och hyilka årtusendens erfarenhet gifvit människan, för att hon själf må kunna utveckla sig, kunna användas på skrifning, räkning, läsning o. s. v.

YII.

Det första elementarmedlet för undervisning är således: Ljudet.

Ur detta härleda sig följande speciella undervisningsmedel: I. Tonlära eller medlet att bilda språkorganet. II. Ordlära eller medlet att lära känna enskilda föremål. 59

Jag anser således, att vårt släktes konstbildning måste ansluta sig till de första och enklaste resultaten af dessa tre grundkrafter: nämligen till ljud, förrn och antal. Undervisningen i enskilda delar kan aldrig föras till ett med vår natur i hela dess omfång tillfredsställande mål, om dessa tre enkla resultat af våra grundkrafter ej erkännas såsom varande de gemensamma af naturen själf bestämda begynnelsepunkterna för all undervisning. Till följd af detta erkännande måste de arbetas in i former, som utgå allmänt och harmoniskt från de första resultaten af dessa tre elementarkrafter i vår natur. De måste väsentligt och säkert verka därhän, att undervisningens framsteg skrider till fulländning inom skrankorna af en utan luckor fortlöpande process, hvilken gemensamt sysselsätter alla dessa elementarkrafter och håller dem i jämvikt. Härigenom blir det väsentligen och allena möjligt att föra oss från dunkla åskådningar till bestämda sådana, från bestämda, åskådningar till klara föreställningar och från klara föreställningar till tydliga begrepp.

Således finner jag härigenom ändtligen den konst, som jag kan förena med naturen eller snarare med den urform, medelst hvilken denna förtydligar för oss föremålen i världen. Härmed också problemet att finna ett allmänt ursprung från alla undervisningens konstmedel och härmed ock den form, genom hvilken vårt släktes utbildning genom själfva vårt väsens natur kan bestämmas och svårigheterna kunna upplösas och borttagas. Likaledes, hur de mekaniska lagar, hvilka jag erkänner såsom fundament för all mänsklig undervisningsform, och hyilka årtusendens erfarenhet gifvit människan, för att hon själf må kunna utveckla sig, kunna användas på skrifning, räkning, läsning o. s. v.

YII.

Det första elementarmedlet för undervisning är således: Ljudet.

Ur detta härleda sig följande speciella undervisningsmedel: I. Tonlära eller medlet att bilda språkorganet. II. Ordlära eller medlet att lära känna enskilda föremål.60

III. Jipråkltira eller medlet, genom hvilket vi måste ledas för att bestämdt kunna uttrycka oss om de föremål vi känna och om allt, som vi känna rörande dessa föremål.

I. Tonläran.

Denna delar sig åter i läran om språktoner och i läran om sångtoner.

Om språktonerna.

Man kan i hänseende till dessa ej låta slumpen afgöra, om de skola bibringas barnen tidigt eller sent, i mängd eller sparsamt. Det är viktigt, att barnen så fort som möjligt och i hela deras omfång erhålla kännedom om dem. Denna kännedom skall hos barnen redan vara fulländad, innan ännu uttalsförmågan bildas hos dem. Däremot bör färdigheten att allmänt och lätt kunna eftersäga vara fulländad, innan bokstafsformerna föras dem under ögonen, och man börjar med de första läsöfningarna.

Abc-boken måste därföre innehålla de toner, af hvilka språket i hela dess omfång består och borde i hvarje hem af barnet, som lär sig läsa, upprepas inför barnet i vaggan, så att de genom den ofta skeende upprepningen djupt inpräglas och i allmänhet göras alldeles omöjliga att glömma, till och med innan barnet är i stånd att själf upprepa ett enda af dessa ljud. Ingen, som ej sett det, kan föreställa sig, i hvilken grad föresägandet af dessa enkla toner, ba, ba, ba, da, da, da, ma, ma, ma, la, la, la o. s. v., uppväcker det späda barnets uppmärksamhet, lifvar det' och yäcker dess förtjusning, ej heller hvad som för barnet i allmän kraft att lära och inhämta vinnes genom den tidiga kännedomen af dessa toner.

Till följd af dessa grundsatser om vikten af kännedomen om ljud och ton, innan barnet förmår eftersäga dem, och i den öfvertygelsen, att det alldeles ej är likgiltigt, hvilka bilder och föremål sättas de späda barnen under ögonen, ej heller att det är likgiltigt, hvilka toner de höra, har jag sammanskrifvit en bok för mödrar, i hvilken jag ej allenast åskådliggör begynnelsepunkterna för tal och form utan också för de väsentliga öfriga egenskaper, hvilka de fem sinnena klargöra för oss om dessa föremål. Jag har gjort detta åskådligt medelst färglagda träsnitt. Genom den sålunda tryggade och medelst mångsidig åskådning uppväckta kännedomen om många namn, har jag lika mycket förberedt och underlättat den blifvande läsningen, som jag, genom att innan stafningen påbörjat inprägla tonerna, för barn vid denna ålder underlättat detta arbete.61

Jag har gjort detta på så sätt, att jag, innan barnen knnde uttala en stafvelse, genom denna bok lärt dem tonerna och därigenom så till sägandes inkvarterat dessa toner i deras hufvuden.

Jag vill låta denna åskådningstafla för den spädare barndomen åtföljas af en metodbok, i hvilken hvarje ord, som måste sägas barnet öfver hvarje förevisadt föremål, så bestämdt är uttryckt, att också den minst öfvade moder härvidlag kan tillräckligt befordra mitt ändamål, i det hon, till det jag säger ej behöfver bifoga ett enda ord. Då barnet sålunda är förberedt genom mödrarnas bok och har lärt känna tonernas hela omfång medelst det blotta före-sägandet ur stafningsboken, måste barnet, så snart dess uttalsorganer blifvit bildade, vänjas vid att med lika stor och lekande lätthet, med hvilken man annars låter det eftersäga ändamålslösa toner, dagligen flera gånger

eftersäga en följd af abc-bokens toner.

Denna bok skiljer sig från alla hittills varande däroti, att dess läroform, och detta märkes t. o. m. af lärjungen själf, utgår från vokalerna och genom ett så småningom skeende tillsättande af konsonanter framför och efter vokalerna bilda stafvelserna på ett omfattande sätt, ett sätt,, som synbart underlättar uttalet och läsningen.

Själfva metoden uppstod sålunda, att man till hvarje själfljud bifogade ett medljud från b till i och på så sätt först bildade de enkla, lätta stafvelserna ab, ad, af o. s. v., och att man sedan framför hvar och en af dessa enkla stafvelser satte den konsonant, hvilken enligt språkbruket måste bifogas dessa enkla stafvelser, t. ex.

till af, g, h, st o. s. v.

g af

h af

st af o. s. v.

På samma sätt bildas af alla vokaler genom enkla tillsättningar af medljud, först 1 lättare, sedermera genom tillsättandet af flera medljud, svårare stafvelser. Därigenom måste nödvändigtvis också framkomma en flerfaldig upprepning af de enkla tonerna.

Genom en allmän och i ordningsföljd uppställd framställning af alla genom samma grundprinciper utmärkta stafvelser, måste denna framställning bidraga till, att ljuden på ett fullkomligt oförgätligt sätt inpräglas, något, hvarigenom läsningen betydligt underlättas.

Fördelen af denna bok blir i densamma själf bestämd sålunda:

1) att den under öfningen på samma stafvelser så länge uppehåller barnet på samma punkt, tills färdigheten är tillräckligt tryggad;

2) att den genom allmän användning af likheten i tonerna gör det angenämt för barnen att upprepa samma form och därigenom underlättar ändamålet, hvilket är att inprägla ljudet, tills det för barnet är omöjligt att glömma det;62

3) att den med stor snabbhet för barnen därhän, att de med lätthet uttala hvarje ord, som bildats medelst tillsättandet af med-Ijud till andra förut inlärda ord. Detta utan att barnet för hvar gång behöfver stafva ordet. Men också sammansättningen kan det stafva utantill, hvilket naturligtvis betydligt underlättar den senare skeende rättskrifningen.

I den förutskickade korta anvisningen för användandet af denna bok blifva mödrarna uppmanade, att själfva, på olika sätt och upprepade gånger om dagen, föresäga för barnen denna följd af toner, detta äfven innan barnen kunna tala, för att väcka deras uppmärksamhet och låta dem lära känna dessa toner. Detta föresägande måste drifvas med dubbel ifver och påbörjas ånyo, så snart barnen begynna tala, för att lära dem eftersäga och därigenom snart lära dem att tala.

För att underlätta för barnen kännedom om bokstäfverna, hvilken måste föregå stafningen, har jag bifogat dem till boken, satta med stora typer, hvarigenom barnen lättare särskilja olikheterna. |Dessa bokstäfver blifva en för en uppklistrade på styft papper och föreläggas barnen, den ena efter den andra. Man börjar med rödfärgade vokaler för att barnen lättare skola känna igen dem. De .måste först lära sig fullkomligt igenkänna och uttala vokalerna, innan man går vidare. Därpå visar man dem så småningom konso-jnanterna, men alltid genast förbundna med en vokal, emedan de den förutan egentligen ej kunna uttalas.

Så snart barnen dels genom denna särskilda öfning, dels genom den verkliga stafningen, om hvilken jag genast skall tala, tillfyllest börjat lära känna bokstäfverna, kan man utbyta dessa mot de äfven denna bok bilagda tre olika bokstafstyperna, hvarvid jämte den med tysk stil tryckta (hvilken här redan kan vara mindre) också står den med tysk stil skrifna och under den den latinska bokstafven. Låter man sedan barnet stafva hvarje stafvelse med den redan kända typen och hvarje gång låter det upprepa den med de öfriga bägge, så lär det sig snart att utan

tidsförlust läsa efter det trefaldiga alfabetet.

Efter fundamentalregeln för stafning, att alla stafvelser ej äro något annat än tillsättandet af medljud till den af själfljud bestående tonen, och själfljudet således alltid utgör stafvelsens fundament, bli dessa också först förklarade eller uppställda på den upphängda taflan (hvilken vid sin öfre och undre kant måste ha en urhålkad list, i hvilken bokstäfverna stå och lätt kunna insättas och åter uttagas). Till' dessa bokstäfver fogas sålunda före och efter Renligt »hjälpredan» konsonanter, såsom a—ab, b—ab, g—ab o. s. v. .Hvarje stafvelse föresäges så länge af läraren och upprepas af barnen, Itills det blifvit dem omöjligt att glömma den. Sedan låter man barnen upprepa bokstäfverna en efter annan och sedermera utan ord-63

ningsföljd (den förste, den tredje o. s. v.) och låter dem utantill stafva ordet, hvilket man täcker öfver.

Vid bokens första afdelning är det hufvudsakligen framför allt nödvändigt att långsamt skrida framåt och aldrig öfvergå till något nytt, förr än det gamla på ett outplånligt sätt blifvit hos barnet inprägladt. Häri ligger hela läseundervisningens fundament, hvarpå allt det följande endast genom så småningom skeende tillsatser uppbygges.

När barnen på detta sätt nått en viss färdighet i stafnings-konsten, kan man omväxla med öfningar efter andra metoder. Så kan man t. ex. lägga till den ena bokstafven efter den andra, tills ordet är fullständigt och så för hvarje gång tillsammans uttala de bokstäfver, som redan stå där. T. ex. b-a-d-a t, badat. Sedan kan man gå tillbaka' på samma sätt genom att åter borttaga den ena bokstafven efter den andra och upprepa detta så ofta, det ena som det andra, att barnen utan fel kunna upprepa ordet äfvensom stafva det utantill. Man kan också använda tillvägagåendet att börja baklänges.

Slutligen delar man ordet i stafvelser, låter barnet räkna stafvelserna och uttala och stafva dem i ordning och utan ordning.

En stor fördel kan man förskaffa sig hufvudsakligen vid skolundervisningen därigenom, att-man redan från början vänjer barnen vid att samtidigt och i samma ögonblick uttala hvarje ton, som mau säger före eller som man angifver medelst bokstafvens eller stafvelsens nummer. Detta så, att den af alla uttalade tonen höres som ett enda ljud. Denna takt gör lärosättet helt mekaniskt och verkar | på barnens minne med otrolig kraft.

När man fullkomligt slutat denna stafning på taflan, ger man barnet själfva boken, som dess första läsebok och låter det behålla den så länge, tills det vunnit obetingad färdighet i läsning af densamma.

Så mycket om inlärandet af språktoner. Jag skulle nu också tala något om inlärandet af sångtoner, men då den egentliga sången ej kan anses som ett medel at|) nå från dunkla åskådningar till tydliga begrepp, d. v. s. ej kan anses höra till de undervisningsmedel, om hvilka jag nu talar, utan snarare bör betraktas som en färdighet, hvilken måste utvecklas för andra ändamål, så uppskjuter jag dess behandling, till dess jag berör andra synpunkter, efter hvilka jag sedermera vill behandla åtskilliga till undervisningsväsendet hörande frågor. Nu säger jag endast så mycket, att sångläran utgår från den allmänna grundsatsen: man börjar med det enklaste, fulländar detta och fortskrider blott så småningom från en fulländning till början af en ny öfning, och låter det aldrig komma därhän, att på grund af en skenbar stelhet låta kraftens fundament väsentligen förlamas och förvirras.64

n.

Det andra ur ljudet eller elementarmedlet för ljudet sig härledande speciella undervisningsmedlet är:

orciläran eller, rättare sagdt, namnläran.

Jag har redan sagt, att barnets första ledning också härutinnan måste utgå från mödrarnas bok. Denna är så inrättad, att de väsentliga föremålen i världen och i synnerhet de, hvilka hafva under-afdelningar i arter och släkten, däri allmänt komma på tal, och mödrarna sättas i stånd att lära" barnen de bestämda namnen, hvarigenom barnen strax vid späda år förberedas till namnläran, d. v. s. till det ur ljudkraften sig härledande andra specialmedlet för undervisningen.

Denna namnlära består af en serie namn på de mest betydande föremål inom naturvärldens, historiens och jordbeskrifningens olika områden, såväl som de, hvilka tillhöra mänskliga yrken och förhållanden. Denna ordföljd lämnas barnen i händerna såsom blott och bar öfning i läsning, ögonblickligen sedan de slutat stafva, och erfarenheten har visat mig, att det är möjligt bibringa barnen denna namnföljd under den tid, som fordras för att låta läsekraften hos dem utvecklas till full mognad, ja, ända till flytande utantill-läsning. Vinsten af att vid denna tidpunkt erhålla en fulländad kännedom om mångfaldiga och omfattande namn, är af omätligt värde vid underlättandet af barnens senare undervisning och bör egentligen anses för ett blott kaotiskt sammanförande af de materiel, hvilka äro nödvändiga för det hus, man sedan vill uppbygga.'

ni.

Det tredje ur ljudkraften härflytande specialmedlet för undervisning är:

språkläran själf.

Och här ser jag mig på en punkt, där den egentliga formen börjar öppna sig, efter hvilken konsten, medelst användande af vårt släktes utbildade egenhet i språket, kan nå därhän, att i vår utvecklingsgång hålla jämna steg med naturen. Dock, hvad säger jag? Den form öppnar sig, i hvilken människan efter Skaparens vilja skall rycka naturens blindhet och sinnlighet ur händerna på vårt släktes undervisning för att i stället lägga i hennes hand de bättre krafter, hon sedan århundraden utvecklar i sig själf. Den form öppnar sig, medelst hvilken människosläktet självständigt kan nå till utveckling af sin kraft och gifva denna kraft en bestämdare och mer omfattande riktning samt låta den hastigare framskrida. Härtill har naturen endast gifvit människorna krafter och medel, men ingen ledning, och naturen kan aldrig gifva dem denna ledning, emedan de äro människor.65

Den form öppnar sig, hvarigenom människan kan göra allt detta utan att störa det höga och enkla, det fysiska naturförloppet eller den harmoni, som äger rum i vår enbart sinnliga utveckling och utan att ett hårsmån beröfva människan den allsidiga omsorg, som moder natur skänker äfven i sin blott och bart fysiska utveckling.

Allt detta måste genom språklärans fulländade kraft och den högsta psykologi uppnås, för att därigenom bringa naturgångens mekanism till den högsta fulländning från förvirrade åskådningar till tydliga begrepp. Detta står visserligen långt ifrån i min förmåga, och jag känner mig i självfva verket härvidlag som en ropandes röst i öknen.

Men den egyptier, som först band den böjda spaden på oxens horn och sålunda lärde honom den gräf vande mannens arbete, beredde ju därigenom uppfinningen af plogen, fast han ej bragte den till fullkomlighet.

Min förtjänst är endast, att jag böjt spaden, och att jag bundit dess kraft på ett nytt horn. Men hvarför talar jag i liknelser? Jag vågar och skall utan omvägar rent ut säga, hvad jag egentligen vill.

Jag vill rycka skolundervisningen bort från såväl gamla stammande skollärare-drängars ordning som från den nya svagheten af en allmän folkundervisning, hvilken ej engång ersätter denna. Jag vill låta skolundervisningen sluta sig till naturens orubbliga kraft och till det ljus, som Gud själf låtit tända i fäders och mödrars hjärtan, och som Han evigt håller vid lif; vid föräldrarnes intresse, att barnen måtte blifva täckeliga inför Gud och människor.

För att emellertid bestämma den form af språkläran eller snarare de olika former, genom hvilka dess mål kan uppnås, d. v. s. medelst hvilka vi måste föras därhän att med bestämdhet kunna uttrycka oss om de bekant vordne föremålen och om allt det, som vi kunna af dem förstå, måste vi fråga oss:

1. Hvad är för människan språkets yttersta mål?

2. Hvilka äro de medel eller, rättare sagdt, hvilken är den framåtskridandets gång, medelst hvilken naturen själf, i den så småningom skeende utvecklingen af språket, för oss till detta mål?

1. Det yttersta målet för språket är uppenbarligen att föra vårt släkte från dunkla åskådningar till tydliga begrepp.

2. Medlen, hvarigenom det så småningom för oss mot detta mål, hafva obestridligen denna ordningsföljd:

a) Vi igenkänna ett föremål i allmänhet och benämna det som enhet, d. v. s. som föremål.

b) Vi lära oss så småningom dess kännemärken och lära oss att benämna dem.

c) Vi erhålla genom språket- förmågan att närmare bestämma föremålets beskaffenhet genom verb och adverb och klargöra för oss

466

dess växlande tillstånd genom själfva ordets förändring och beskaffenhet samt dess sammansättning.

1. Öfver dessa bemödanden att lära benämna föremålen, har jag här ofvan uttalat mig.

2. Bemödandet att lära känna och benämna föremålets beskaffenhet delas i:

a) Bemödandet att lära barnet att bestämdt uttrycka sig om antal och form.

Antal och form äto såsom varande de egentliga elementaregen-heterna af alla ting, de två omfattande allmänna abstraktionerna af den fysiska naturen och i och för sig de två punkter, till hvilka alla öfriga medel till förtydligande af våra begrepp ansluta sig.

b) Bemödandet att lära barnet att äfven utan antal och form bestämdt uttala sig rörande all öfrig beskaffenhet hos tingen (såväl om dem, hvilka kunna fattas af de fem sinnena, som ock om dem, som ej genom den enkla åskådningen utan genom vår inbillnings- och omdömeskraft måste uppfattas).

De första fysiska allmänintryck vi erhålla genom de fem sinnena rörande föremålens beskaffenhet efter årtusendens erfarenhet, nämligen antal och form, måste bibringas barnen tidigt, ej endast som en inneboende egenskap hos enstaka föremål utan såsom varande en fysisk allmängiltighet, hvilken de därför måste fullkomligt tillägna sig. Barnet måste ej allenast tidigt kunna benämna ett rundt eller fyrkantigt föremål, säga att det är rundt eller fyrkantigt, utan det måste, såvidt det är möjligt, nästan förut, hos sig inprägla begreppet cirkel, kvadrat — enhet — såsom ett rent abstraktionsbegrepp. Detta så att barnet må kunna hänföra allt, som det finner i naturen af rundt, fyrkantigt, enkelt, fyrsidigt o. s. v. till det bestämda ord, som uttrycker det allmänna af detta begrepp. Här visar sig i/cksä orsaken, hvarför språket såsom medel uttrycker antal och form särskildt och skildt från det sätt, på hvilket det som medel uttrycker sig om all öfrig beskaffenhet, som de fem sinnena låta oss observera vid naturföremål.

Jag börjar således redan i boken, som är ägnad den spädaste barndomen, att föra barnen till ett klart begrepp om detta allmänna. Denna bok lämnar såväl en omfattande öfversikt af de vanligaste former som af de enklaste medel, hvarigenom man kan för barnet göra begripligt de första talförhållandena.

Men de vidare steg, som skulle leda till detta mål, måste i jämförelse med språköfningar gömmas till en senare tidpunkt, och dessutom sluta sig till en speciell behandling af antal och form, hvilka såsom elementarpunkter för våra kunskaper, efter den fulländade öfversikten af språköfningarne, måste betraktas en för en.

Teckningarne i begynnelsebaken af denna undervisning (mödrarnas bok eller den första barndomens bok) äro, med all sia67

blandning, så valda, att alla slag af kroppars allmänna egenskaper, hvilka vi genom våra fem sinnen lära känna, ^blifva behandlade. Mödrarna blifva härigenom satta i stånd att utan eget besvär göra barnet förtroget med de bestämdaste uttrycken för allt detta.

Hvad däremot angår beskaffenheten af de ting, hvilka vi lära känna, ej omedelbart genom våra fem sinnen utan medelst våra jämförelsegåfvor, vår inbillningskraft och vår abstraktionsförmåga, blir jag också härvidlag vid min grundsats att ej vilja göra något slag af mänskligt omdöme skenbart moget före tiden. Tvärtom använder jag den oundvikliga kännedomen om dylika abstraktionsord hos barnen i denna ålder endast såsom minnessak, ungefär som en lätt föda - för deras fantasi och deras aningsförmåga. Däremot, med hänseende till de föremål, om hvilka vi erhålla kännedom omedelbart genom våra fem sinnen, och vid hvilka det sålunda är af vikt att så fort som möjligt bringa barnet så vidt, att det bestämdt kan uttrycka sig häröfver, fastslår jag följande regler:

Jag tager ur ordboken de substantiv, som utmärka sig genom särskilda kännetecken, hvilka vi medelst våra fem

sinnen kunna uppfatta, och bifogar de adjektiv, som uttrycka dessa kännetecken, t. ex.: ål — slipprig, ormlik, fjällös. as — dödt, stinkande, afton — stilla,' glad, kall, regnig, axel — stark, svag, smörjig.

åker — sandig, fet, sådd, gödslad, gifvande, indräktig. Så vänder jag om tillvägagåendet och söker på alldeles samma sätt i ordboken upp adjektiv, hvilka uttrycka de mest betecknande kännetecken på föremål, hvilka vi genom våra sinnen kunna uppfatta. Jag bifogar sedan de substantiv, hvilka af adjektivets betecknande kännetecken kunna bifogas, t. ex.:

rundt — kula, hatt, måne, sol. lätt — fjäder, dun, luft. tungt — guld, bly, ekträ. varmt — ugn, sommardag, glöd. högt — torn, berg, jättar, träd. djupt — haf, sjöar, källare, grufvor, mjukt — kött, vax, smör. elastiskt stålfjädrar, fiskben o. s. v. Jag söker emellertid aldrig, genom att för mycket fullständiga dessa upplysande exempel, att minska spelrummet för barnens eftertanke utan gifver i hvarje fall endast få exempel, men dessa väljer jag så, att de på ètt bestämdt sätt måste prägla sig in i barnasinnet. Så frågar jag ögonblickligen: vet du något mer, som är så beskaffadt? Barnen finna som oftast inom sin erfarenhetskrets nya exempel och ofta sådana, hvilka ej fallit läraren in. Sålunda utvidgas och klargöres deras kunskapskrets på ett sätt, hvilket vore omöjligt68

genom katekisationen eller åtminstone endast skulle kunna uppnås genom hundrafaldt större konst och möda.

Barnet är vid all katekisation bundet, för det första genom de skrankor, hvilka det bestämda begreppet, hvaröfver katekiseringen sker, uppställer. För det andra genom den form, i hvilken katekisationen sker, och slutligen äfven genom de skrankor, som lärarens eget, inskränkta vetande och än mer hans ängsliga försiktighet att ej glida ur det konstlade spåret, uppställa. Vän! Hvilka förskräckliga skrankor för barnet, skrankor, hvilka vid min lärogång alldeles bortfalla!

Sedan barnet på så sätt lärt känna en hel del af de olika föremål, hvilka förekomma i världen, söker jag att än ytterligare underlätta försöken att klargöra dessa kunskaper genom ett vidare användande af ordboken.

Jag indelar i detta hänseende denna stora forntidens vittnesbörd om allt, som finnes, först i fyra hufvudrubriker:

1. Jordbeskrifning,

2. Historia,

3. Naturlära och

4. Naturhistoria.

Men för att undvika hvarje ej väsentlig upprepning af samma ord och göra läroformen så kort som möjligt, indelar jag dessa öfverafdelnirigar genast i ungefär 40 underafdelningar och framställer för barnet föremålens namn endast i dessa underafdelningar.

Sedan tager jag skarpt i ögonsikte det stora föremålet för min åskådning, mig själf eller, rättare sagdt, hela den namnföljd, som i språket berör mig själf, i det jag hänför allt det forntidens stora vittnesbörd, språket, säger om människan, till följande hufvud-rubriker.

Första rubriken.

Hvad säger språket om människan, så till vida som det betraktar henne såsom varande ett blott och bart fysiskt väsende och i förbindelse med det djuriska?

Andra rubriken.

Hvad har språket att säga om människan, i den mån hon genom samhällstillståndet sträfvar upp till fysisk självständighet?

Tredje rubriken.

Hvad säger språket om människan, i d^n mån hon genom sitt hjärtas, sin själs och sin konsts kraft sträfvar mot en högre åsikt om sig själf och sin omgifning än den rent djuriska.

Jag indelar sedan dessa tre rubriker såsom ofvan blifvit sagdt i ungefär 40 underafdelningar och framlägger dem för barnen endast i dessa underafdelningar.69

Den första framställningen af denna ordningsföljd måste inoin båda områdena, såväl det rörande människan, som också det, som rör de öfriga föremålen i världen, endast ordnas alfabetiskt, utan inblandning af någon mening, icke en gång en slutföljd af en sådan, utan endast genom sammanställning af liknande åskådning och I åskådningsbegrepp skrida till ett så småningom skeende klargörande.

När detta är fulländadt, när forntidens vittnesbörd om allt, som är, i den stora enkelheten af sin alfabetiska ordning sålunda blifvit användt, framkastar jag den andra frågan:

Hur ordnar konsten dessa föremål vidare efter närmare bestämmelser? — Då börjar ett nytt arbete. Samma ordföljd, som barnet till den sjuttionde, åttionde ordningsföljden endast lärt känna alfabetiskt, och som det till den grad uoga inlärt, att det är omöjligt, att den skulle kunna glömmas, föreläggеs barnet ånyo i alla dessa afdelningar, men i klassifikationer, hvari konsten vidare söndrar dessa afdelningar. Detta sätter barnet i stånd att själft utdraga dessa ordningsföljder och ordna dem efter dessa synpunkter.

Detta sker sålunda att de olika afdelningar, hvari konsten indelar dessa föremål, sättas öfver hvarje ordningsföljd och själfva dessa afdelningar bestämmas genom tal, förkortningar eller andra villkorliga tecken.

Barnet måste emellertid redan vid det första inlärandet af läsning tillägna sig på ett alldeles säkert sätt dessa öfverafdelningars innehåll. Sedan finner det i ordens ordningsföljd vid hvarje ord beteckning för afdelningen, till hvilken konsten hänför detta samma ord. Följaktligen är barnet i stånd att vid första anblicken af tecknet bestämma, till hvilken följd detta föremål bör hänföras. Det kan sålunda själf förvandla den alfabetiska nomenklaturen i alla ämnen till en vetenskaplig namnlista.

Jag vet ej, om det är nödvändigt att belysa saken medelst exempel. Det förefaller mig nästan öfverflödigt, men jag vill göra det, därför att formen är ny. Till exempel. En af Europas under af delningar är Tyskland. Nu lär man barnet allra först fullkomligt säkert öfverafdelningen Tysklands indelning i 10 kretsar. Sedan förelägger man det till läsning Tysklands städer i alfabetisk ordning. Man bar emellertid först betecknat en hvar af dessa städer med siffror för den krets, i hvilken den ligger. Så snart barnet kan flytande läsa dessa namn, påvisar man för det sammanhanget med siffrorna och underafdelningarne i hufvudrubriken, och barnet blir inom kort i stånd att bestämma hela raden af Tysklands städer efter underafdelningarne af deras öfverrubriker.

När man t. ex. förelägger barnet följande bestämda med siffror försedda orter i Tyskland:70

Aachen 8. Aalen 3. A benberg 4. Aberthan 11. Acken 10. Adersbach 11. Agler 1. Ahrbergen 10. Aigremont 8. Ala 1.

Allenbach 5.

Allendorf 5. Allersberg 2. Alschanfen 3. Alsleben 10. Altbunzlau 11. Altena 8. Altenau 10. Altenberg 9. Altenburg 9. Altensalza 10. Altkirchen 8.

Altona 10. Al torf 1. Altranstädt 9. Altwasser 13. Alkerdissen 8. Amberg 2. Ambras 1. Amöneburg 6. Andernach 6.

så läser barnet det på följande sätt:

Aachen ligger i westfaliska kretsen.

Abenberg i den frankiska kretsen.

Acken i den nedersachsiska kretsen o. s. v.

Sålunda blir barnet tydligen satt i stånd att vid första åsynen af siffrorna eller tecknen, som motsvara seriens underafdelningar, genast bestämma, till hvilken konstindelning hvarje ord i denna ordningsföljd hörer och på sätt, som ofvan sagts, förvandla den alfabetiska namnlistan tilt en vetenskaplig.

Och härmed finner jag mig på denna sida vid gränsen, där min uppgift slutar. Mina barns krafter böra befinna sig på den -punkt, att de i alla ämnen af konsten, dit deras håg och självkänsla drifva dem, och åt hvilka de vilja ägna sig, självständigt kunna använda de hjälpmedel, hvilka förefinnas i alla dessa ämnen, men hvilka äro af en natur, att hittills endast helt få lyckliga kommit därhän att kunna använda dem. Dit och ej vidare är det, hvartill jag sökt komma. Jag ville och vill ej lära världen någon konst eller vetenskap — jag kan ingen — men jag ville och vill i allmänhet för folket underlätta lärandet af begynnelsepunkterna för alla konster och vetenskaper. Jag vill för den åt öfvergifvenhet och åt förvildning prisgifna kraften hos de fattiga och svaga i landet öppna tillgång till konsten, som är mänsklighetens ingång. Jag vill, om jag kan, antända den förhuggning, som sätter Europas arbetarebefolkning, i afseende på den kraft, som är grunden till all konst, vida under nordens och söderns barbarer. Det är denna förhuggning, som midt i vår beprisade, allmänna upplysning, utesluter tio människor bland elfva från den rätt, som människan i samhället bör hafva, rätten att erhålla undervisning eller åtminstone möjligheten att göra sig tillgodo denna rätt.

Må denna förhuggning i lysande flàmmor brinna bakom min graf. Nu vet jag förval, att jag endast lägger ett svagt kol i fuktig, våt halm, men jag ser en vind, och den är ej långt aflägsen, som skall blåsa eld i dessa kol, den våta halmen rundt omkring mig skall småningom torka, så bli varm, så tändas och slutligen brinna. Ja,71

Gessner, så våt den nu är omkring mig, den skall brinna, den skall brinna!

Men i det jag så vidt ryckt fram i mitt andra specialmedel, språkläran, finner jag, att jag ej ännu ens berört det tredje medlet, hvilket skall föra oss till undervisningens sista mål — till förtydligande af våra begrepp. Detta medel är:

c) Bemödandet att föra barnet därhän, att det riktigt kan skilja föremålens förbindelse från hvarandra och i deras olika tillstånd, efter siffror, riktigt genom språket kunna bestämma tid och förhållanden. Eller, rättare sagdt, ännu mer förtydliggöra alla föremåls väsen, beskaffenhet och krafter, som vi lärt känna genom namnläran, och hvilka genom sammansättningen af föremålens namn och deras beskaffenhet till en viss grad blifvit oss klara.

Från dessa synpunkter skönjes nu det fundament, från hvilket en verklig grammatik skall utgå, och likaså det vidare framåtskridandets gång, efter hvilken vi genom dessa medel skola föras till undervisningens sista mål, till förtydligandet af begreppen.

Också bereder jag barnen för de första trappstegen häri genom den enkla, men psykologiskt ledda undervisningen medelst siffror. Jag låter modren, utan att det undsluppit mig ett ord om någon form eller regel, först föresäga barnet satsen endast som en talöfning Detta, nämligen att öfva talorganet, är vid denna tidpunkt lika viktigt som satsen själf. Således måste barnet upprepa det föresagda. Man måste bestämdt skilja dessa två mål: öfning af uttalet och inlärandet af ord som språkkunskap, och genom tillräcklig öfning bedrifva det första i och för sig också oafhängigt af det andra. Föreningen af dessa synpunkter verkställer modren sedermera genom att föresäga satser i följande form:

Fadren är god.

Fjärilens vingar äro mångskiftande.

Hornboskapen äter gräs.

Tallen har en rak stam.

När barnet så ofta uttalat dessa satser, att uttalet af dem faller sig lätt, frågar modren: Hvem är god? Hvem har mångskiftande vingar? och så tvärtom: Hvad är fadren? Hvad har fjärilen? o. s. v.

Och så fortsätter hon:

Hvilka äro? — Äro hvad?

Rofdjuren äro köttätande.

Hjortarne äro lättfotade.

Rötterna äro utbredda.

Hvem harf — Har hvad?

Lejonet har styrka.

Människan har förnuft.Hunden har en god näsa. Elefanten har en snabel.

Hvilka hafvaf — Hafva hvad? Plantorna hafva rötter. Fiskarne hafva fenor. Fåglarne hafva vingar. Tjurarne hafva horn.

Hvem vill? — Vill hvad?

Den hungrige vill äta. Fordringsägaren vill hafva betalt. , Fången vill blifva fri.

Hvilka vilja? — Vilja hvad? De förnuftiga vilja det rätta. De oförnuftiga vilja det, de hafva lust till. Barnen vilja gärna leka. De trötta vilja gärna hvila.

Hvem kan? — Kan hvad? Fisken kan simma. Fågeln kan flyga. Katten kan klättra. Ekorr'n kan hoppa. Oxen kan stångas. Hästen kan slå.

Hvilka kunna? — Kunna hvad? Skrädd arne kunna sy. Åsnorna kunna bära. Oxarne kunna draga. Svinen kunna grymta. Människorna kunna tala. Hundarne kunna skälla. Lejonen kunna ryta. Björnarne kunna brumma. Lärkorna kunna sjunga. .

Hvem måste? — Måste hvad? . Dragdjuret måste låta sig förspännas. Hästen måste låta sig ridas. Åsnan måste låta sig pålassas. Kon måste låta mjölka sig. Svinet måste låta sig slaktas. Haren måste låta jaga sig. Rätten måste handhafvas.73

Hvilka måste? — Måste hvad?

Regndropparne måste falla.

De betvingade måste följa.

De öfvervunna måste ligga under.

Gäldenärerna måste betala.

Lagarne måste åtlydas.

Sålunda fortsätter jag genom hela deklinationen och konjuga-tionen att genast förena det andra trappsteget i denna öfning med det första och går därvidlag i synnerhet vidare i användandet af verb efter en form, hvilken jag vill belysa med följande exempel: Enkelt förbundna:

akta — på lärarens ord.

andas — genom lungorna.

böja — ett träd.

binda — kärfven, strumpan o. s. v.

Sedan följer den andra öfningèn i de sammansatta verben, t. ex.:

Akta. jag aktar på lärarens, ord, på min plikt. Jag aktar den ene mer än den andre. En god man aktar den dygdige högt, men föraktar den lastbare.

Så vidt människan aktar på något är hon aktsam, så till vida som hon ej aktar på något, är hon oaktsam.

Mer än allt skall jag akta mig själf, och mer än på allt skall jag gifva akt på mig själf.

Andas. Jag andas svagt, starkt, hastigt, långsamt. Jag andas åter, när andan står still och kommer igen; jag andas in luften; den döende utandas sin sista suck.

Så fortsätter jag och fullständigar dessa öfningar genom sammansättningar, hvilka så småningom utvidgas. Så uppställer jag alltjämt mångsidigare, mer utvecklade och bestämdare satser.

Jag skall.

Jag skall bibehålla.

Jag skall ej på annat sätt bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad jag lidit, ej på annat sätt bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad jag lidit under min sjukdom, ej på annat sätt bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad jag lidit under min sjukdom, ej på annat sätt än genom måttlighet bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad jag lidit under min sjukdom, ej på annat sätt än genom den största måttlighet bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad jag lidit under min sjukdom, ej på74

annat sätt än genom den största måttlighet och genom regelbundet lefnadssätt bibehålla min hälsa.

Jag skall, efter allt hvad- jag lidit under min sjukdom, ej på annat sätt än genom den största måttlighet och genom allmänt regelbundet lefnadssätt bibehålla min hälsa.

Alla dessa satser genomföras en för en genom hela konjuga-tionsföljden, t. ex.:

Jag skall bibehålla. Du skall bibehålla. Jag skall bibehålla min hälsa. Du skall bibehålla din hälsa o. s. v. Samma sats blir sedermera åter bestämd efter andra tempi, t. ex.: Jag har bibehållit. Du har bibehållit.

Vid dessa satser, hvilka hös barnet djupt skola inpräglas, sörje man för att utvälja de, som äro synnerligt lärorika, själshöjande och särskildt passande för barnets speciella förhållande.

Med detta förenar jag exempel af beskrifning öfver föremål, som med sinnena kunna uppfattas, för att använda och ännu mer stärka den kraft, som dessa öfningar nedlagt hos barnet, t. ex.:

En klocka är en nedtill öppen, tjock, rund, vanligtvis fritt hängande skål, som blir allt trängre och trängre upptill och där böjes in äggformigt, och som i sin midt har en lodrätt och fritt hängande kläpp, som vid stark rörelse af skålen slår mot dennas båda sidor och därigenom framkallar det ljud, som vi kalla för ringning.

Gå är att röra sig framåt steg för steg.

Stå är att med sin i lodrät ställning bragta kropp hvila på båda benen.

Ligga är att med sin i vågrät ställning bragta kropp hvila på

något.

Sitta är att i en ställning, i hvilken kroppen vanligtvis bildar en dubbel vinkel, hvila på något.

Böja sig är att genom att vika knäna sänka kroppen.

Bocka sig är att böja den öfre delen af kroppen.

Klättra är att medelst händernas och fötternas fasthållande röra sig upp och ned.

Rida är att, sittande på ett djur, låta detta föra sig vidare.

Aha är. att låta föra sig framåt i en rörlig låda.

Falla är att genom sin egen tyngd vara tvungen att röra sig från ofvan nedåt.

Gräfva är att med en spade taga upp jorden, där den ligger, och vända om den.

Jag skulle vilja afsluta dessa språköfningar uti en bok, testamenterad till mina lärjungar. Uti denna skulle jag vilja med anledning af de mest betydande verb medelst korta framställ-75

ningar visa barnen de för mig viktigaste synpunkter, hvilka min lifserfarenhet, med hänseende till de föremål de beteckna, gjort särdeles påfallande. Jag skulle vilja framhålla dessa för barnen i fullkomligt samma ljus, som jag ser dem, och till dessa ordöfningar försöka fastkedja alla människors sträfvande och låtande, sanningar för lifvet, lefvande åskådningskunskaper och själslxöjande känslor, t. ex.:

Andas. Vid en fläkt hänger ditt lif. Människa, när du flåsar som en rasande och insuper jordens rena luft som ett gift i diDa lungor, hvad gör du annat än skyndar att göra det omöjligt för dig att andas och befria de af ditt flåsande kränkta människorna från dig.

Bruka. För att bruka jorden blef den delad. Då uppstod egendom, hvilkens rätt i evighet endast är att söka i dess ändamål och aldrig bör stå mot detta. Tillåter emellertid staten egendomen eller sig själf att öfva ett mot människonaturen tryckande våld i detta afseende, så utvecklar sig hos det härvid förfördelade folket känslor, hvilkas dåliga följder endast kunna förhindras genom en på ett vist sätt skeende återgång till själfva andemeningen af ändamå-, let, för hvars skull den af Gud till människan fritt gifna jorden af henne blifvit utdelad i jordlotter.

Yttra sig. Du vredgas öfver, att du ej alltid får yttra dig, som du vill; vredgas ej öfver att du stundom också mot din vilja tvingas att vara vis.

Jag har redan länge uppehållit mig vid språket såsom medel för ett så småningom skeende klargörande af våra begrepp. Men det är också det främsta af dessa medel. Mitt undervisningssätt utmärker sig företrädesvis häri, att det gör ett större bruk af språket än hittills skett, såsom ett medel att höja barnet från dunkla åskådningar till tydliga begrepp. Så utmärker det sig också för grundsatsen att från den första elementarundervisningen utesluta ordsammanställningar, hvilka förutsätta verklig språkkunskap. Den, som erkänner, att naturen endast genom enskildheternas klarhet leder till det helas tydlighet, den erkänner också att orden måste, ett för ett, klargöras för barnen, innan de kunna göras tydliga i sammanhang. Den, som erkänner detta, kastar på en gång bort alla hittillsvarande elemen-tarläroböcker såsom sådana, emedan de hos barnen förutsätta all språkkännedom, innan böckerna själfva gifvit dem den. Ja, Gessner, det är märkvärdigt, också den bästa undervisningsbok från förra århundradet har glömt, att barnet måste lära att tala, innan man kan tala med det; denna glömska är märkvärdig, men så är förhållandet, och sedan jag vet detta, förundrar jag mig ej mer, att man af barnen kan göra andra människor än de äro, då man, glömsk af forntidens fromhet och vishet, talar så mycket och så mångahanda med dem, innan de själfva kunna tala. Språket är en76

konst, det är en oerhörd konst eller snarare inbegreppet af alla konster, hvartill vårt släkte nått. Det är i egentlig mening en åter-skänk af alla intryck, hvilka naturen i hela sitt omfång gifvit vårt släkte. Sålunda använder jag det och söker vid trådarne af dess uttalade toner åter frambringa hos barnet de intryck, hvilka bildat och föranledt dessa toner hos människosläktet. Språkets gåfva är i och för sig omätlig och blir genom det allt mer växande fullkomnandet af språket dagligen större. Det ger barnet i korta ögonblick det, hvartill naturen behöft årtusenden för att gifva människorna. Man säger om en tjur, hvad vore han, om han kände sin styrka, och jag säger om människan, hvad vore hon, om hon helt kände och helt använde sin språkkonst?

I den irrgång vi kalla människobildningen är luckan, som uppstått därigenom, att vi häri så vidt förgätit oss själfva, att vi intet gjort för att lära det lägre folket att tala, mycket stor. Yi ha ej blott underlåtit detta, vi hafva låtit det språklösa folket fördjupa sig i drömmar om abstrakta begrepp, och i det vi lärt det att lära sig utantill de tomma orden, hafva vi låtit det tro, att det därigenom nått till verklig kunskap om saker och sanningar.

Indierna kunde sannerligen ej göra mer för att kvarhålla sin lägsta folkklass i dess af gudatjänster och därigenom också låta dessa människor offras till sina afgudar och göra dem till en djupt förnedrad människoras.

Man kan härvidlag motsäga mig genom att framhålla förhållandet med våra språklösa folkklasser och deras vilseförande genom att skenbart lära dem tala. Jag åberopar mig på alla andliga, på all öfverhet, på alla människor, som bo midt ibland detta folk, hvilket midt under sin fullkomliga värnlöshet får sig påtryckt en så förvriden, faderlig, skenbart omsorgsfull metod för tallärandet. Den, som lefver bland ett sådant folk, han •

komme fram och vittne, att han icke erfarit, hur svårt det är att ingifva de stackars människorna något sorts begrepp. Dock, härom råder blott en mening. Ja, ja, säga de andliga, det är så, när de komma till oss, och vi skola undervisa dem, så förstå- de hvarken hvad vi säga eller förstå vi hvad de svara, och vi komma icke ett steg längre med dem, tills de lärt sig utantill, hvad de skola svara på det, vi fråga dem om. Så säga ock domarena, om de än hafva aldrig så rätt, är det omöjligt att göra begriplig för dem deras rätt. Pratsamma fruntimmer från staden, som bosätta sig i byarne, äro alldeles häpna öfver detta folkets språkbrist. Man måste i åratal hafva sådana personer i huset, uman man kunde få dem ens att börja med att rätt utföra det i tjänsten, som skall utföras medelst tungan. Borgerliga pratmakare, som bakom disken lärt sig tala och prata; anse, om de också själfva äro aldrig så dumma, de klokaste och talangfullaste af dessa människor för vida dummare än de äro, och lymlar af olika färg ropa, enhvar med åtbör-77

der: det är en lycka för oss, att så är förhållandet, all handel och vandel, som vi drifva, skulle utfalla mycket sämre, om det ej vore så!

Vän! Så uttrycka sig i denna punkt alla affärsmän och allt slags folk, som ha något med det lägre folket på landet att göra, vare sig i kropps- eller själsangelägenheter. Jag kan nästan säga, att honoratiores i vår kulturteater uttala sig på samma sätt i vissa loger och amfiteater om den vid deras fötter stående parterren, och de måste på flera ställen så uttala sig, emedan denna parterr i detta afseende är i hög grad värnlös. Man kan ej dölja för sig, att det lägre kristna folket i vår världsdel måste i flera trakter sjunka ned i detta djup, emedan man i de lägre skolanstalterna, sedan mer än ett århundrade, lagt tomma ord som en tyngd på den mänskliga själen, hvilken ej allenast uppslukat de intryck, naturen själf skulle gifvit, utan till och med förstört den inre mottagligheten för dessa intryck hos människan. Jag säger det än en gång, midt under det man gjorde detta och förnedrade det europeiska lägre folket till ett ord- och slammerfolk, som knappt ett annat folk förut — lärde man det ej en gång att tala. Man kan därför alldeles ej förundra sig öfver, att detta århundradets kristenhet ser ut som den gör, man måste tvärtom förundra sig öfver, att den goda människonaturen midt under alla förfnskningskonster, som i våra ord- och slammerskolor försökas på dem, ändå behållit så mycken inre kraft, som man i de djupare folklagren ännu varseblifver. Dock, Gudskelof! Dumheten hos alla apkonster får slutligen sin motvikt i människonaturen själf och upphör att vidare skada vårt släkte, när dess missgrepp nått den högsta punkt vi kunna uthärda. Dårskap och misstag bära, i hvilken skrud som helst, frö till sin egen förgänglighet. Endast sanning bär under hvarje form i sig själf frö till evigt lif.

Det andra elementarmedlet, från hvilket all mänsklig kunskap, följaktligen alla undervisningsmedels väsen utgår och måste utgå, är:

Form.

Läran härom går före kännedomen om de genom åskådning uppfattade föremålen, hvilkas konstframställning af undervisningen måste härledas dels från åskådningsförmågans natur, dels från undervisningens eget mål.

Hela massan af våra kunskaper uppstår:

1. Genom intrycket af allt, som slumpen bringar i beröring med våra fem sinnen. Detta åskådningssätt är regellöst, förvirradt och har en inskränkt och mycket långsam gång.

2. Genom allt, som genom konstens och undervisningens förmedling, såvidt denna beror på våra föräldrar och lärare, föres inför våra sinnen. Detta åskådningssätt blir naturligtvis, allt efter föräldrars och lärares insikt och verksamhet, mer eller mindre omfattande,78

sammanhängande och mer eller mindre psykologiskt ordnadt för hvarje barn. Också nås efter denna olika måttstock fortare eller långsammare, mer eller mindre säkert undervisningens mål, som är förtydligandet af begreppen

3. Genom min medelst själfuppdrifning af all min kraft grundade och befruktade vilja att erhålla insikter, kunskaper och färdigheter och genom en själfverksam sträfvan att uppnå de mångsidigaste medlen till åskådning. Denna sorts åskådningskunskap ger våra insikter ett inre själfvärde. Den för oss, i det den förskaffar det inre

resultatet af vår åskådning en fri existens, närmare den moraliska självverkan på vår bildning.

4. Genom följderna af ansträngningen och arbetet i och för det kall och den verksamhet, som ej endast har åskådning till mål. Detta kunskapssätt kedjar mina åskådningar vid lägen och förhållanden, bringar resultaten däraf samt mina ansträngningar för plikt och dygd i öfverensstämmelse med hvarandra och har väsentligen, såväl genom det tvingande i dess förlopp, som genom den viljelöshet, som förefinnes hvad beträffar resultatet, det mest betydliga inflytande på mina insikters riktighet, helgjutenhet och harmoni, tills ändamålet nås:, förtydligandet af begreppet.

5. Slutligen är åskådningskunskapen analogisk, i det den också lär mig beskaffenheten af sådana föremål, hvilka egentligen ej trängt fram till min åskådning, men hvilkas likhet med andra mig genom åskådning bekanta föremål gör, att jag kan bilda mig en föreställning om dem. Detta åskådningssätt gör mina kunskapers framsteg, hvilka, som resultat af den verkliga åskådningen endast äro ett verk af mina sinnen, till ett verk af min själ och alla dess krafter, och jag lefver därigenom i så många arter af åskådning, som jag har själskrafter. I afseende på de sist nämnda åskådningarne har ordet en mer omfattande utsträckning än i vanligt språkbruk och innefattar också hela raden af känslor, som med min andliga natur äro oskiljaktiga.

Det är nödvändigt att lära känna olikheten af dessa åskådningar, för att från hvar och en af dem kunna abstrahera de regler, som äro "för dem egendomliga.

Jag återvänder emellertid till mitt ämne.

Af den medelst åskådning erhållna kännedomen om föremålen uppstår mätkonsten. Denna hvilar' emellertid direkt på en åskàd-ningskonst, hvilken väsentligt måste skiljas såväl från den enklaste kunskapsförmågan, som från det enklaste åskådningssättet af föremålen. Från denna konstgjorda åskådning utvecklas sedan alla delar af mätning och dess följder. Men just denna egenskap hos åskådningskraften för oss, genom jämförelse med föremål utom reglerna för mätningskonsten, till en fri efterbildning af dessa förhållanden, till teckningskonsten, och slutligen använda vi teckningskonstens krafter äfven i skrifkonsten. '79

Mätkofist.

Den förutsätter ett åskådningens abc, nämligen konsten att förenkla och bestämma reglerna för mätning genom den noggranna "afdelningen af alla olikheter, hvilka vid åskådningen komma till syne. Jag vill, käre Gessner, åter göra dig uppmärksam på den empiriska gång, hvilken ledt mig till min uppfattning af denna sak.

För detta ändamål bilägger jag här ett utdrag af ett af ställena i min rapport: »Om man antager grundsatsen», sade jag i densamma, »att åskådning är fundamentet till alla kunskaper, följer ovedersägligen att riktigheten af åskådningen är det egentliga fundamentet till det riktiga bedömandet».

»Uppenbart är emellertid att, i afseende på konstbildning, den fulländade riktigheten af åskådningen är en följd af mätning utaf de föremål, som skola bedömas eller eftergöras. Eller ock måste en så starkt utbildad kraft af ögonmått förefinnas, att den gör mätningen af föremålen öfverflödig. Således följer färdigheten af riktig mätning i mänsklighetens konstbildning omedelbart på behofvet af åskådning. Tecknandet är en linearisk bestämmelse af formen, hvilkens omfång och innehåll genom den fulländade mätningskraften riktigt och noga blifvit bestämda.»

»Grundsatsen, att öfning och färdighet i att mäta måste föregå eller åtminstone hålla jämna steg med teckning, är lika klar som outöfvad. Förloppet af vår konstbildning sker som följer: vi börja med oriktig åskådning och snedvridna byggnader, hvilka vi rifva ned för att bygga tiofaldt snedare, tills ändtligen och sent omsider känslan för förhållandena blifvit mogen. Då komma vi slutligen till dét, med hvilket vi skulle börjat, nämligen mätning. Det är vår konst-k'ång, och dock äro vi så många tusen år senare komna till världen iin egyptier och etrusker, hvilkas teckningar hvilade på fulländad mätningskraft eller i grunden ej voro annat än enkla framställningar af dylika mätuingar.»

»Och nu är frågan, genom hvilka medel skall barnet bildas för detta fundament af all konst, för att nå till en riktig mätning af alla föremål, hvilka komma det för ögonen? Säkerligen, genom en ordningsföljd af det samfälda af all

möjlig åskådning och efter enkla och bestämda regler för organiserade mätningsafdelningar af fyrhörningen.»

v Visserligen hafva de unge konstnärerna af brist på dylika mätningselement, genom lång öfning i sin konst förvärfvat sig medel, genom hvilka de uppnå en mer eller mindre säker färdighet att föreställa sig hvarje föremål och kunna teckna dem så, som de verkligen förekomma i naturen. Ovedersägligt är det också, att flera af dessa konstnärer genom en långvarig ansträngnings möda80

bragt det, äfven för den mest förvirrade åskådning, till en så vidt utbildad känsla för proportionerna, att den gör mätning af föremålen öfverflödig för dem. Men lika så många de själfva voro, nästan lika så olika voro deras medel. Ingen bade ett namn för sitt, emedan ingen hade en klar kännedom därom; därför kunde han ej behörigen bibringa sin lärjunge detta medel. Denne befann sig således i samma belägenhet som läraren och måste genom de yttersta ansträngningar och medelst lång öfning men åter genom egna medel eller snarare utan medel förvärfva sig resultatet däraf, den riktiga känslan af proportionerna. Och så måste konsten förbli i. händerna på de få lycklige, som hade tid och ledighet att på en dylik omväg höja sig till detta mål. Man kunde därför aldrig anse den som en allmän människosak, ej heller anspråken på dess bildning som en allmän människorätt, och dock är den det, åtminstone kan det ej motsägas af dem, hvilka tillstå att rättigheten att lära läsa och skrifva är en rättighet för en hvar i en kulturstat lefvande människa. Så är det också tydligt, att benägenheten att rita och färdigheten att mäta hos barnet utveckla sig naturligt och fritt, då däremot den svårighet, medelst hvilken barnet bringas till att läsa och skrifva, måste öfvervinnas med stor konst eller med hård makt, om läsningen ej skall varda barnet mer skadlig än hela konsten kan vara värd. Emellertid är teckningen, om den skall bjuda handen åt undervisningens mål, befordrandet af tydliga begrepp, väsentligen bunden vid utmätningen af formen. Barnet, för hvilket man framlägger en bild till aftecknande, innan det kan föreställa sig dess proportioner i hela dess form eller uttrycka sig däröfver, når aldrig därhän, att denna konst blir, som den borde vara, ett verkligt medel att nå från dunkla åskådningar till tydliga begrepp, att till hela sin bildning utgöra ett harmoniskt helt med bildningens stora mål, och sålunda hafva det verkliga realvärde, som den skall hafva och kan hafva.

För att således grunda teckningskonsten på detta fundament, måste man underordna den under mätningskonsten och försöka att ordna till bestämda mätningsformer de indelningar i vinklar och bågar, som framkomma från fyrhörningens urform och från de rätliniga indelningarne af densamma. Detta har skett, och jag tror, att jag har ordnat en följd af dylika mätningsformer, hvilka, om man använder dem, komma att för barnet så mycket underlätta inlärandet af alla mätningar och låta det så lätt förstå proportionerna för alla former, som tonernas abc underlättar för barnet inlärandet af språket.

Detta åskådningens abc är en likformig indelning af kvadraten till bestämda mätningsformer och fordrar väsentligen en noga kännedom om dennas ursprung, den räta linien i dess liggande och stående riktning.81

De genom dessa sistnämnda åstadkomna indelningarne af kvadraten utgöra sedan säkra bestämmelse- och mätningsformer för alla vinklar, såväl som för alla cirklar och bågar, hvilket allt jag kallar åskådningens abc.

Detta bibringas barnet på följande sätt:

Man framställer för barnet beskaffenheten af den räta linien, så till vida som den är obunden och består för sig själf, i dess mångfaldiga läge efter flera villkorliga riktningar och låter barnet få en klar kännedom om dess flerfaldiga utseende utan hänsyn till dess vidare användning. Så börjar man sätta namn på de räta linierna, såsom vågrät, lodrät och lutande, de lutande först såsom stigande eller fallande, sedan till höger eller vänster stigande, eller till höger eller vänster fallande; sedan gifver man dem efter parallellernas olika utseende namn såsom vågräta, lodräta och lutande parallellinier. Sedan nämner man för barnen hufvud-vinkeln, som uppstår genom föreningen af dessa för dem bekanta linier, därigenom, att man kallar dem räta, spetsiga eller trubbiga vinklar. På samma sätt lär man barnet och låter det benämna urformen för all mätningskonst, den liksidiga fyrhörningen, hvilken uppstått genom föreningen af två vinklar, jämte kvadratens bestämda afdelningar i half, fjärdedels, sextondels kvadrat o. s. v. Så ock med det runda och dess afvikelser i de aflångt afsmalnande olika formerna och dess delar;

Men dessa bestämmelser bibringas barnet endast såsom följder af dess ögonmått, och benämnandet af dessa mätningsformer är i denna kurs endast liksidig fyrhörning, vågrät och lodrät fyrhörning. De böjda linierna kallas rund, halfrund, fjärdedels rund, första oval, half oval, fjärdedels oval, 2:dra, 3:dje, 4:de och 5:te oval o. s. v. Sedan måste barnet föras därhän, att det kan använda dessa former] som mätningsmedel och lära känna naturen af de förhållanden, ur hvilka de uppstått. Första medlet att nå detta mål är att:

1. Bemöda sig om att lära barnet känna och benämna förhållandet vid dessa mätningsformer.

2. Föra det därhän, att det själfständigt kan använda och nyttja dem.

Barnet blir för vinnande af detta mål redan förberedt härtill i mödrarnas bok, och flera föremål läggas dem för ögonen, hvilka äro kvadratformiga, runda, ovala, breda, långa och smala. Strax därefter förekommer denna afdelning i åskådningens abc i sönderdelade kartor, såsom fjärdedels, half fjärdedels och sjettedels kvadrat o. s. v. Så åter som cirkel, half och fjärdedels cirkel, oval, half och fjärdedels oval. Härigenom får barnet redan i förväg ett dunkelt intryck, som genom inlärandet af konståskådningen och användandèt af dessa former sedermera skall utvecklas till ett klart begrepp. Också härtill blir det förberedt i mödrarnas bok, i hvilken82

meddelas början till ett bestämdt språk rörande dessa former, liksom några tal, hvilka förutsättas af mätningen.

Barnen föras själfva till detta mål genom åskådningens abc, i det att de redan i mödrarnas bok begagnade medlen för denna konst, språk och tal, här utvecklas och klargöras för dem, såsom tjänande till ett bestämdt mål för mätningen. Härigenom höjas de till en säker kraft, nämligen att bestämdt kunna uttrycka sig om tal och mått i hvarje form.

3. Tredje medlet till uppnående af detta mål är aftecknandet af själfva denna form, hvarigenom jämte de två andra medlen barnen så småningom föras, icke endast till tydliga- begrepp om hvarje form, utan också till en bestämd kraft att riktigt kunna arbeta efter hvarje form. För att nå det första målet låter man barnen benämna formernas förhållanden, hvilka de i första kursen lärt känna som vågräta och lodräta fyrhörningar, i andra som den vågräta fyrhörningen 2, hvilken är två gånger så lång som hög, den lodräta fyrhörningen 2, hvilken är två gånger så hög som bred o. s. v. genom alla indelningarne. Också måste här, af hänseende till de olika riktningarne af de sneda linierna, flera fyrhörningar, såsom den vågräta fyrhörningen lJ/a gång, den lodräta fyrhörningen 21/ä, 31/i, l1/e o. s. v., framläggas för dem och nämnas vid namn. Från denna synpunkt bestämmas ock de olika riktningarne af de sneda linierna eller spetsiga och trubbiga vinklarne, liksom ock de olika indelningarne för cirkeln och de från fyrhörningens indelning utgångna ovalerna och deras indelningar.

Genom fastställandet af dylika bestämda former, höjer den sålunda utvecklade mätningskraften min naturs sväfvande åskåd-ningsförmögenheter till en bestämda regler underkastad konstkraft, från hvilken utgår kraften att riktigt bedöma alla formers förhållande, hvilken jag kallar åskådningskonst. Detta är en ny konst, som skall föregå vår kulturs gamla invanda och bekanta konståskådning, såsom varande dess allmänna och väsentliga fundament. Hvarje barn kommer härigenom på det enklaste sätt att riktigt kunna bedöma hvarje föremål i naturen efter dess yttre förhållande och att efter dessa äfven kunna riktigt bedöma dessa föremåls förhållande till andra och att bestämdt kunna uttrycka sig däröfver. Barnet kommer genom denna konstledning därhän, att när det betraktar en figur, det ej blott kan noga bestämma höjdens förhållande till bredden, utan ock hvar enkel afvikelse från dess form i lutning och läge, med hänseende till kvadraten. Äfvenså kan det benämna denna afvikelse med det namn, medelst hvilket den är tecknad i vårt åskådningens abc. Medlet att nå denna konstkraft ligger i mätningskonsten själf och utvecklas vidare hos barnet genom teckningskonsten och i synnerhet genom linearritning. Denna utveckling sker ända till den punkt, då de bestämda mätningsformerna83

för föremålen höjas hos barnet till en färdighet och en sorts takt, så att det självt efter de fulländade begynnelseöfningarne äfven vid de mest invecklade föremål ej behöfver hafva de verkliga mätningsmedlen för ögonen samt också utan den egentliga mätningens hjälp kan riktigt föreställa sig de olika förhållandena af föremålets delar och äfven bestämdt redogöra därför.

Det är otroligt, till hvilket resultat denrra utvecklade kraft kan höja hvarje äfven det svagaste barn. Jag låter ej här

säga mig, att det är en dröm. Jag har ledt barn efter dessa grundsatser, och min teori är hos mig ej annat än ett resultat af mina häröfver gjorda, bestämda erfarenbeter. Man komme och se! Mina barn äro visserligen endast i början af denna ledning, men denna början har redan nått så vidt, att det verkligen skall vara särskildt egendomligt konstruerade människor, som kunna låta bli att känna sig öfverty-gade, när de föras tillsammans med mina barn. Detta är ingenting mindre än utomordentligt.

Teckningskonst

är en färdighet att genom åskådande af ett föremål kunna medelst liknande linier föreställa sig dess konturer och proportioner samt att kunna troget efterbilda desamma.

Denna konst blir genom den nya metoden alldeles ofantligt underlättad, i det den nu i alla sina delar endast förefaller som en lätt användning af de former, hvilka ej endast blifvit af barnet åskådade utan äfven genom barnets öfning i efterhärmning blifvit hos detsamma utvecklade till verkliga mätningsfärdigheter.

Detta sker sålunda: så snart barnet riktigt och fullständigt tecknat de vågräta linier, med hvilka åskådningens abc börjar, uppsöker man ur all åskådningskaos en mängd figurer, hvilkas konturer ej äro något annat än användandet af den redan behärskade vågräta linien, eller som åtminstone icke fordra annat än en omärklig afvikelse från densamma.

Så skrider man vidare till lodräta linier, sedan till rätliniga vinklar o. s. v., och i den mån barnet stärkes i det lätta användandet af dessa former, afviker man så småningom i användningsfigurerna därifrån. Följden af denna med de fysiskt-mekaniska lagarne öfverensstämmande regel är ej ringare hvad beträffar teckningskonsten än den åskådningens abc utöfvat på barnens mätningskraft. I det barnen vid denna ledning bringa också de första begynnelseteckningarne till fullkomlighet, innan de skrida vidare, så utvecklar sig hos dem redan vid första steget af denna konst ett medvetande om de följder, hvilka den fulla kraftutvecklingen medför. Med detta medvetande följer ett sträfvande efter fullkomlighet och uthållighet för uppnående af fulländning, hvilket våra opsykologiska människor och konstmedelj med allt deras virrvarr af dårak-84

tighet och oordning, aldrig uppnå och aldrig förmå uppnå. Fundamentet för framstegen hos sådana i detta afseende bättre ledda barn är ej allenast grundadt i deras hand utan i människonaturens innersta krafter. Tillämpningsböckerna för mätningsformerna angifva så ordningsföljden af de medel, genom hvilka detta sträfvande, användt med psykologisk konst och inom skrankorna af de fysiskt-mekaniska lagarne, - höjer barnen gradvis upp till den punkt, som vi redan förut berört, nämligen den, då det så småningom blir öfverflödigt för dem att ha mätningslinierna för ögonen, och då af de medel, som fört till konsten, intet återstår för dem annat än konsten själf.

Skri/konst.

Naturen själf underordnar denna konst under teckningskonsten och alla de medel, genom hvilka denna sistnämnda hos barnen utvecklas och bringas till fulländning, sålunda väsentligen och företrädesvis under mätkonsten.

Man må ännu mindre börja med skrifkonsten än med teckningskonsten, innan man tillbörligen öfvat utmätandet af linier, och detta ej allenast därför, att skrifkonsten egentligen är en sorts linear-teckning och ej tål någon villkorlig afvikelse från de bestämda formerna utan väsentligen också därför, att den, när den hos barnet före teckningen bringas till färdighet, nödvändigtvis måste fördärfva handen för denna färdighet. Detta emedan den förstelnar handen i enstaka former, innan hennes allmänna böjlighet för alla former, som teckningen väsentligen förutsätter, noga och säkert blifvit bildad. Teckningskonsten måste föregå skrifkonsten också därför, att den för barnet i otrolig grad underlättar bokstäf-vernas bildning och sparar dem den stora tidsförlusten, som uppstår däraf, att man skall vänja sig från de sedan åratal tillbaka inlärda krokiga och oriktiga formerna. Därjämte vinnes ock, att barnet erhåller den för hela dess bildning väsentliga fördelen att äfven vid första början af denna konst känna sig medvetet om kraften af dess fulländning, och därigenom också vid första tidpunkten af skrifläran-det inom sig själf känna den fasta viljan att ej tynga ned de första till en ,viss grad af riktighet, bestämdhet och

fulländning bragta stegen af denna konst med något obestämdt, oriktigt och ofulländadt.

Skrifningen måste först liksom teckningen försökas med griffel på skiffertaflan, i det att barnet är i stånd att medelst griffeln bilda bokstäfverna till en viss grad af riktighet, medan det ännu befinner sig i en ålder, i hvilken det vore oändligt svårt att lära sig föra pennan.

Vidare är användandet af griffeln före pennan vid skrifningen som vid teckningen också därför att förorda, emedan det felaktiga i hvarje fall lätt kan utplånas på taflan, då däremot kvarståendet85

af en felaktig bokstaf på papperet alltid medför att ett ännu felaktigare drag fogas till det föregående, och sålunda nästan allmänt från början af en rad till dess slut, och från början af ett skrifvet blad till dess slut förekommer en mycket påfallande stegring af felaktigt afvikande från den i början af raden eller sidan befintliga förskriften.

Och slutligen anser jag för en mycket väsentlig fördel af detta bruk, att barnet på griffeltaflan utplånar också det fullkomligt goda. Man anar ej, hur viktigt det är att så sker, om man ej öfver hufvud taget vet, hur viktigt det är för människosläktet, att det bildas till anspråkslöshet och ej för tidigt tillägger sina händers verk ett fåfäng-ligbetsvärde.

Jag indelar sålunda inlärandet af skrifkonsten i två skeden:

1. Det, under hvilket barnet skall inhämta bokstäfvernas form och d«ras sammansättning utan afseende på användandet af pennan.

2. Det, i hvilket det självt öfvar sin hand med användandet af det egentliga skrifinstrumentet, pennan.

Jag framlägger sedan för barnet i det första skedet bokstäfverna i noga utmätning och har låtit gravera en förskriftsbok, genom hvilken barnen, i samband med hela denna metod och dess fördelar, nästan af sig självfva och utan vidare hjälp kunna utbilda sig till färdighet i skrifning. Fördelarne af denna skrif bak äro:

1. Den uppehåller sig länge nog vid bokstäfvernas begynnelse-och fundamentalformer.

2. Den fogar endast så småningom de sammansatta formernas delar till hvarandra, så att fulländningen af de svåraste bokstäfverna endast är att anse som en småningom skeende tillsättning af nya delar till den redan inöfvade början af bokstafven.

3. Den öfvar barnet i sammansättningen af flera bokstäfver ända från det ögonblick, då barnet förmår riktigt efterbilda en enda och stiger steg för steg till sammansättandet af sådana ord, hvilka endast bestå af de bokstäfver, som barnet under hvarje tidpunkt fullkomligt förmår efterbilda.

4. Den har slutligen den fördelen, att den sönderfaller i enskilda linier och så kan föreläggas barnet, att de linier, det skall teckna efter, komma att för öga och hand stå omedelbart under förskriftens bokstäfver.

I det andra skedet, i hvilket barnet föres till användande af det egentliga skrifinstrumentet, pennan, har man redan öfvat barnahanden till en märkvärdig fullkomlighet i bildandet af bokstäfverna och deras sammansättning, och läraren har sedan ej något vidare att göra än att medelst användandet af pennan göra den fulländade teckningskonsten i denna form till egentlig skrifkonst.

Emellertid måste barnet också härvidlag foga detta nya framsteg till den punkt, i hvilken det redan är öfvadt. Dess första86

förskrift för pennan är fullkomligt densamma som dess förskrift för griffeln, och barnet måste börja att använda pennan med att skrifva bokstäfverna i samma storlek, som det förut ritat dem och endast så" småningom öfvas med att skrifva efter de små skriffor-merna, som vanligtvis brukas.

Alla undervisningsämnens psykologi fordrar väsentligen afskiljandet af sina medel och en hårfin bestämmelse om, hvilka af dessa kunna och skola i en viss ålder bibringas barnet. Som i alla ämnen använder jag denna grundsats också i skrifkonsten och har väsentligen genom ett oafbrutet påaktande häraf och genom den däraf för de fyra- à femåriga barnen uppkomna griffelförskriften kommit därhän, att efter denna metod också en dålig

skollärare och en fullkomligt oöfvad moder äro i stånd att, utan att själfva förut ha kunnat det, bilda barnen till en viss grad af väl- och skönskrifning. Här, liksom öfverallt, är det min metods väsentliga ähdamål att åter möjliggöra för det nedtryckta folket att öfva hemundervisning, att steg för steg höja hvarje moder, hvars hjärta klappar för hennes barn, därhän, att hon självständigt kan följa dem till slutet af min elementar undervisning och kan utöfva den med barnen. För att nå därhän behöfver modren i hvarje fall endast att vara ett litet steg längre kommen än barnet självt.

Mitt hjärta sväller af förhoppningar, till hvilka dessa åsikter föra mig, men, dyre vän, när jag nu, om blott på afstånd, yttrar något om desamma, ropa människorna på alla sidor till mig: landets mödrar vilja det nog ' icke. Och icke endast människor ur folket, utan till och med människor, som lära folket, människor, som lära folk kristendom, säga hånfullt till mig: du kan löpa upp och ned i våra byar, du finner ej en mor, som gör det du fordrar af henne. De hafva mycket rätt. Det är så, men det borde icke vara så, det skall icke vara så, och bland hundrade människor, som göra denna invändning, vet knappt en, hvarför det är så och ännu mindre, hur det kan göras annorlunda. Jag kan emellertid svara dessa människor med det allra största lugn: jag vill med de medel, jag har i min hand, föra hednamödrar i den yttersta norden därhän, att de göra, hvad jag fordrar af dem, och om det då verkligen är sant, att kristna mödrar i det milda Europa, att kristna mödrar i mitt fädernesland icke skulle kunna bringas så vidt, som jag vet mig vara i stånd att bringa hednamödrar i den vilda norden, så skulle jag vilja tillropa de herrar, som i dag skymfa det fäderneslands folk, som de och deras fäder lärt, undervisat och hittills ledt, jag skulle vilja ropa till dem att två sina händer och säga: vi äro oskyldiga till denna outsägliga omänsklighet, föröfvad mot det godmodigaste, mest bildbara och tålmodigaste bland alla europeiska folk, det schweiziska. De skola förklara: vi och våra fäder hafva gjort, hvad vi voro skyldiga att göra för att aflägsna denna omänsklighets oerhörda olycka87

från vår världsdel och vårt fädernesland och att förebygga detta outsägliga förfall af sedlighetens och kristendomens första grundval i vår världsdel och vårt fädernesland. De män, hvilka våga säga: löpen -upp och ned i landet, landets mödrar komma ej att göra det och ej att vilja det, skulle jag vilja svara: ropen till dessa vårt fäderneslands onaturliga mödrar såsom Kristus en gång ropade till Jerusalems mödrar: mödrar, vi hafva velat samla eder under vishetens, mänsklighetens och kristendomens vingar såsom hönan samlar sina kycklingar, men I hafven ej velat detl När de våga göra detta, så vill jag tiga och tro på deras ord och deras erfarenhet och ej på mödrarna i landet och ej på det hjärta, Gud nedlagt i deras bröst. Men om de ej våga göra detta, då vill jag ej heller tro på dem utan på landets mödrar och på det hjärta, Gud nedlagt i deras bröst, och anse det eländiga ord, hvarmed de kasta bort landets folk, såsom dåliga varelsers afföda, som ett förtal mot detta folk och förklara det stridande mot naturen och sanningen och gå min väg som en vandrare, hvilken i en fjärran skog hör en vind, hvars fläktar han ej förnimmer, där han är. Jag måste för detta mitt tals skull sålunda gå min väg. Jag har under hela mitt lif sett och haft erfarenhet af alla slags dylika ordmänniskor, invaggade i system och ideal, utan kännedom om folket och utan aktning för folket. Och de personer, som just med afseende på mitt ämne på detta sätt förolämpa folket, befinna sig mer än andra jag känner i detta läge. Dylika människor tro sig själfva stå på en oerhörd höjd och folket långt under sig, djupt nere, men -de taga miste i båda fallen. Som stackars apor hindra de sig själfva genom sin eländiga naturs förmätenhet, hvilken gör dem ur stånd att riktigt döma öfver det riktiga värdet af verkliga djuriska krafter eller sanna mänskliga anlag. Dessa ordmänniskor kunna genom det vackert förkonstlade i sin onaturliga gång icke inse, att de själfva stå på styltor och därför måste stiga ned från sina eländiga träben för att med lika kraft som folket stå på Guds fasta mark. Jag måste beklaga dem. Jag har hört flera af dessa eländiga ordmänniskor säga med en dylik blandning af nunne-oskuld och rabbin vishet: hvad kan vara skönare för folket än Heidelberger-katekesen och psaltaren? Sannerligen, jag håller mänskligheten räkning härför, och måste återkalla den aktning jag haft för äfven detta förirrelsens fundament. Ja vän! Jag vill också urskulda denna den mänskliga andens förvillelse hos dessa dårar; det har alltid varit så och skall alltid förblifva så. Människorna äro sig öfverallt lika, och de skriftlärde och deras lärjungar voro det också alltid. Jag vill således ej mer upplåta min mun emot deras människofunders ordkram, mot de klingande bjällrorna i deras ceremonialtjänst och den kärleks- och vishetstomma sinnesstämning, hvilken de, i enlighet med sin natur, måste

frambringa, utan jag vill såsom den största människa, som segerrikt fört sanningens,88

kärlekens och folkets sak mot de skriftlärdes villfarelser, endast säga detta: Herre, förlåt dem, ty de veta icke, hvad de göra.

Men jag fortsätter: Skrif undervisningen visar sig för det tredje som en gren af talundervisningen. Den är också i sitt väsen ej något annat än en egenhet och en speciell utöfning af denna sistnämnda konst.

Så, som den sålunda kommer till syne i min metod som form, i förbindelse med mätning och teckning, och i denna förbindelse har alla fördelar, hvilka genom den tidigare utvecklingen af dessa konstkrafter blifvit alstrade, kommer den, som specialgren af talunder-visningen, åter i förbindelse med allt det öfriga, som ända från vaggan gjorts af metoden för att hos barnet utveckla denna kraft. Skrifkonsten drager äfven nytta af de fördelar, hvilka hos barnet, genom .den föregående utvecklingen af dess konstkraft genom mödrarnas bok samt stafnings- och läseboken, blifvit utvecklade och fast grundade.

Ett barn, som ledes efter denna metod, kan stafnings- och första läseboken så godt som utantill. Det känner ortografiens och språkets grunder i stort omfång, och när det öfvat upp sig till färdighet med afseende på skrifformerna medelst griffelboken och de första öfningarne i skrifning utaf bokstäfvernas enskilda drag och deras sammansättning, så behöfver det till sin vidare skrifundervisning ej mer någon egentlig förskrift. Det har genom sin språk- och ortografifärdighet dessa förskrifters väsen i hufvudet och tillägger af egen erfarenhet ord till dem, som finnas, hvilka de hämta ur stafnings-och läsebokens ordföljd. Härigenom förstärker barnet alltmer sin språkkunskap och öfvar sitt minne och sin inbillningskraft.

Fördelarne af dessa så ordnade och med öfningar i talkonsten sammanbundna skriföfningar, äro väsentligen:

1. Att den grammatikaliska färdigheten, som bibringas barnet, alltmer starkes och dess fundament i barnets själ göres outplånligt. Det kan ej vara annorlunda. I det barnet efter läsebokens anvisningar, i hvilken nomen, pronomen, adverb, konjunktioner o. s. v. i skild ordningsföljd stå efter hvarandra, öfvas att sammanfatta dessa ord efter deras ordningsföljd, uppnår det ovillkorligen takt att bedöma, till hvilken ordningsföljd hvarje förekommande ord hör, och bildar för hvar och en af dessa ordningsföljder själf en regel, hvilken på den är användbar.

2. Sammalunda stärkes därigenom barnets kraft att genom språket efter metodens anvisningar kunna nå tydliga begrepp, i det barnet som skriföfning bringar sitt ordförråd i ordningsföljd i enlighet mèd underafdelningarnes rubriker och kännetecken. Därigenom kan barnet förskaffa sig en sammanordnad öfversikt af enskildheterna hos alla föremål.

3. Det förstärker medlet att genom skriföfning så småningom nå tydliga begrepp, ej endast därigenom, att barnet vid skrif- som89

vid talundervisningen öfvas med upplysande sammansättningar af betydande namn-, tids- och egenskapsord utan ock därigenom, att barnets självverksamhet höjes genom uppfinnandet och tillsättandet af dess egna erfarenhetsbegrepp till den"" mångsidiga ordföljd, hvars hufvudinnehåll det under talundervisningen tillägnat sig.

Så tillsätter barnet t. ex. vid skriföfningen ej endast hvad det i läseboken lärt att kalla högt och spetsigt, utan det öfvar sig, och blir därigenom allt mer lifvadt för uppgiften, i att tänka efter och tillägga dessa epitet till de föremål, det i sin egen omgifning lär känna såsom varande höga och spetsiga.

Jag vill ge ett exempel, hvilket sprider ljus öfver barnets uppfinningsförmåga med afseende på dessa upplysande sammansättningar.

Jag gaf barnen ordet trekantig, och de gjorde tillsammans med en landtskollärare följande bestämmelser däraf. Trekantig: Triangeln, vattenpasset, den halfva halsduken, snickarens vinkelmått, en slags fil, bajonetten, prisman, kopparstickarens skrapjärn, såret efter blod-igelns bett, käppklingan, bohvetekärnan, benet på passaren, den nedersta delen af näsan, spenatbladet, tulpanens fröhus, siffran 4.

De funno ännu fler: bord och fönster med runda skifvor, på hvilka de emellertid ej visste några namn.

Detsamma gäller ock vid tillsättandet af adjektiv till substantiven. De sätta t. ex. vid orden: ål, as, afton, icke endast alla adjektiv till ål, as, afton o. s. v., hvilka de i läseboken redan lärt känna såsom adjektiv till ål, as, afton o. s. v., utan också de adjektiv, hvilka de inom sin erfarenhetskrets förmoda vara passande därtill. Sålunda komma barnen själfva, genom detta sorts samlande af kännetecken af alla föremål, på det enklaste sätt därhän, att de på mångahanda vis och i öfverensstämmelse med sin erfarenhet lära känna olika föremåls natur, väsen och beskaffenhet. Detta sker också med afseende på verben. När barnen nämligen skola upplysa ordet iakttaga medelst bifogande af substantiv och adjektiv, så tillägga de ej blott de ord, hvilka de funnit i läseboken utan förfara på samma sätt som här ofvan.

Följderna af dessa öfningar gå vidt. De föra barnet därhän, att de utantill inlärda beskrifningarne, t. ex. klocka, gå, stå, ligga, öga, öra o. s. v. blifva dem till en ledtråd, medelst hvilken de bestämdt kunna uttrycka sig såväl muntligen som skriftligen om allt möjligt, hvars form och innehåll sålunda blifvit dem bekanta. Det förstås naturligtvis af sig självt, att detta sista resultat ej kan uppnås enbart genom den isolerade skriföfningen, utan genom dess sammanbindande med hela ordningsföljden af de medel, genom hvilka metoden höjer sina lärjungar till ett så småningom skeende begreppets klarhet.

På samma sätt måste man förstå hela gången af denna ledning, när jag säger, att om skrifundervisningen fulländas, ej allenast som90

konst utan också, om jag må så säga, som utvecklingsmedel, och om barnet på detta sätt bibringas färdighet däri, kan det göra ett lika lätt och ällmänt bruk af denna konst att uttrycka sig med ord som af talet självt.

VIII.

Det tredje elementarmedlet för våra kunskaper är: Antal.

Under det att ljud och form genom flera af deras elementar-omfattning underordnade undervisningsmedel föra oss till tydliga begrepp och till den andliga självständighet, hvilkens uppnående vi satt oss till mål, är räknekonsten det enda undervisningsmedel, som icke till sig fogar något underordnadt medel, utan ända till sina yttersta verkningar af sitt inflytande alltjämt förefaller som en enkel följd af elementarkraften, medelst hvilken vi vid alla åskådningar söka komma till klart medvetande om mer och mindre, och hvarigenom vi äro i stånd att på det tydligaste föreställa oss detta förhållande in i det omätliga.

Ljud och form bära ofta och på olika sätt inom sig självfva frö till misstag och villfarelser. Antalet aldrig. Det allena för till osvikliga resultat, och när mätkonsten gör anspråk på detsamma, är det endast tack vare den handräckning räknekonsten lämnar den, och genom föreningen med denna senare konst, som den förra kan vara påstående, d. v. s. är osvikligt säker, därför att den räknar.

Då detta undervisningsmedel såsom säkrast uppnående undervisningens mål — de tydliga begreppen måste anses vara det viktigaste af dessa medel, så är det klart, att detta undervisningsmedel också måste bedrifvas allmänt och med en alldeles särskild omsorg och konst, och att det, för uppnåendet af undervisningens sista mål, är högst viktigt, att också detta undervisningsmedel bringas in i former, hvilka draga nytta af alla fördelar, som en djup psykologi och den omfattande kännedomen om den fysiska mekanismens oföränderliga lagar kunna gifva åt undervisningen. Jag har därför till det yttersta bemödat mig om att i barnets åskådning bringa räknekonsten till det klaraste resultat af denna lag och ej allenast sökt förenkla dess element i människosjälen, därigenom att jag låtit det framträda i den verkliga åskådningen af naturen, utan jag har också sökt sammanlänka allt dess framskridande i alla dess omväxlingar, noga och utan luckor, med denna enkla begynnelsepunkt. Jag är nämligen öfvertygad om, att t. o. m. de yttersta gränserna af denna konst endast kunna vara medel till en sann upplysning, d. v. s. 90

konst utan också, om jag må så säga, som utvecklingsmedel, och om barnet på detta sätt bibringas färdighet däri, kan det göra ett lika lätt och ällmänt bruk af denna konst att uttrycka sig med ord som af talet självt.

VIII.

Det tredje elementarmedlet för våra kunskaper är: Antal.

Under det att ljud och form genom flera af deras elementar-omfattning underordnade undervisningsmedel föra oss till tydliga begrepp och till den andliga självständighet, hvilkens uppnående vi satt oss till mål, är räknekonsten det enda undervisningsmedel, som icke till sig fogar något underordnadt medel, utan ända till sina yttersta verkningar af sitt inflytande alltjämt förefaller som en enkel följd af elementarkraften, medelst hvilken vi vid alla åskådningar söka komma till klart medvetande om mer och mindre, och hvarigenom vi äro i stånd att på det tydligaste föreställa oss detta förhållande in i det omätliga.

Ljud och form bära ofta och på olika sätt inom sig själfva frö till misstag och villfarelser. Antalet aldrig. Det allena för till osvikliga resultat, och när mätkonsten gör anspråk på detsamma, är det endast tack vare den handräckning räknekonsten lämnar den, och genom föreningen med denna senare konst, som den förra kan vara påstående, d. v. s. är osvikligt säker, därför att den räknar.

Då detta undervisningsmedel såsom säkrast uppnående undervisningens mål — de tydliga begreppen måste anses vara det viktigaste af dessa medel, så är det klart, att detta undervisningsmedel också måste bedrifvas allmänt och med en alldeles särskild omsorg och konst, och att det, för uppnåendet af undervisningens sista mål, är högst viktigt, att också detta undervisningsmedel bringas in i former, hvilka draga nytta af alla fördelar, som en djup psykologi och den omfattande kännedomen om den fysiska mekanismens oföränderliga lagar kunna gifva åt undervisningen. Jag har därför till det yttersta bemödat mig om att i barnets åskådning bringa räknekonsten till det klaraste resultat af denna lag och ej allenast sökt förenkla dess element i människosjälen, därigenom att jag låtit det framträda i den verkliga åskådningen af naturen, utan jag har också sökt sammanlänka allt dess framskridande i alla dess omväxlingar, noga och utan luckor, med denna enkla begynnelsepunkt. Jag är nämligen öfvertygad om, att t. o. m. de yttersta gränserna af denna konst endast kunna vara medel till en sann upplysning, d. v. s.91

medel till tydliga begrepp och rena insikter, i den mån denna konst utvecklar sig i människosjälen i samma gradvisa stegring, som den gör i naturen själf, där den utgår från de första begynnelsepunkterna.

Räknekonst.

Räknekonsten uppstår från den enkla sammansättningen och delningen af flera enheter. Dess grundform är, som jag redan sagt, väsentligen denna: en och en gör två, och en från två gör en. Också är hvarje tal, hur det än låter, i och för sig ej annat än ett förkortningsmedel af denna väsentliga urform för all räkning. Det är emellertid viktigt, att kännedomen om urformen för talförhållandena genom räknekonstens förkortningsmedel ej försvagas hos människan. Tvärtom bör den i de former, medelst hvilka denna konst inläres, djupt och omsorgsfullt inpräglas, och allt framskridande i denna konst byggas på det fast åtrådda målet, nämligen det hos människan djupt grundade medvetandet om de realförhållanden, hvilka ligga till grund för all räkning. Om detta ej sker, blefve t. o. m. det första medlet i och för uppnåendet af tydliga begrepp endast förnedradt till ett lekverk för vårt sinne och vår inbillningskraft och skulle därigenom göras kraftlöst för sitt väsentliga ändamål.

Det kan ej vara annorlunda. När vi t. ex. endast lära oss utantill att tre och fyra är sju och sedan bygga på dessa sju, som om vi verkligen visste, att tre och fyra är sju, så bedraga vi oss själfva. Ty den inre sanningen af dessa sju är ej i oss. i det vi ej hafva kännedom om den försinnligade bakgrund, som enbart kan göra detta tomma ord till sanning. Det är samma förhållande med alla områden af mänskligt vetande. Också teckningen förlorar af brist på tillslutning till mätningen, hvaraf den uppstått, sitt väsens inre sanning, medelst hvilken den allenast kan upphöjas till ett medel, hvarigenom vi kunna föras till tydliga begrepp.

Jag börjar i mödrarnas bok med mina bemödanden, att på ett påfallande sätt bibringa barnen det fasta intrycket af talförhållanden, såsom varande verkliga realafväxlingar utaf mer och mindre, hvilka finnas i de föremål, barnen själfva hafva för ögonen. De första tabellerna af denna bok innehålla en följd af föremål, hvilka i bestämd åskådning framlägga för barnens ögon begreppen af ott, två, tre o. s. v. ända till tio. Nu låter jag således barnen

på dessa taflor uppsöka de föremål, hvilka äro betecknade som enheter, sedan de dubbla, så de tredubbla o. s. v. Sedan låter jag dem återföra dessa förhållanden på sina fingrar eller på ärter, småsten och andra föremål, hvilka äro tillgängliga. Hundratals gånger dagligen förnyar jag denna kunskap hos dem. Så frågar jag t. ex. med tillhjälp af den på stafningstafian uppställda lätta fördelningen af orden i stafvelser och bokstäfver: hur många stafvelser har det här ordet?92

och hur heter den första? den andra? den tredje? På detta sätt inpräglas hos barnen urformen för all räkning, och på så sätt lära barnen sig fullkomligt räkningsförkortningsmedlen (talen) med klar kännedom om deras inre sanning, innan de utan att äga åskådningens bakgrund gå vidare i deras auvändande. Oafsedt fördelen af att räkningen härigenom blir fundament för tydliga begrepp, är det otroligt, hur konsten själf genom denna säkra åskådningsförgrund göres lätt för barnen. Erfarenheten visar oss, att dess början endast förekommer oss svår, emedan denna psykologiska betingelse för räknekonsten ej användes i hela den utsträckning, i hvilken den kunde och borde användas. Jag måste därför bli litet vidlyftig vid beskrif-vandet af de mått och steg, jag härvidlag använder.

Förutom de antydda medlen och efter dem nyttja vi stafnings-taflan till räkning sålunda: vi uppställa på densamma hvarje bok-stafsplatta som en enhet och söka vid samma tidpunkt, på hvilken vi lära barnen känna bokstäfverna, också bibringa dem kännedomen om talförhållanden. Vi uppställa en bokstafsplatta1 och fråga barnet: Är det här flera bokstäfver? Barnet svarar: Nej, endast en bokstaf. Så sätta vi dit ännu en och fråga: En och en, hur mycket är det? Barnet svarar: En och en är två. Så fortsätter man sätta endast en till, sedan två, tre o. s. v.

När barnet sålunda fullständigt förstår sammansättningen af en och en till tio och fått uttalet fullständigt rent och felfritt, sätta vi åter bokstafsplattorna på taflan, men förändra nu frågan och säga: Om du har två plattor, hur många gånger en platta har du? Barnet ser, räknar och svarar riktigt: När jag har två plattor, har jag två gånger en platta.

När barnet sålunda genom denna bestämda och ofta upprepade räkning af indelningarne kommit till tydlig kännedom om, hur många enheter som finnas i de första talen, ändrar man frågan ånyo och frågar vid den ännu en gång likformiga uppställningen af plattorna: Hur många gånger en är två? Hur många gånger en är tre? o. s. v. Först då, när barnet lärt känna de enklaste begynnelseformerna af addition, multiplikation och division, och man fullkomligt medelst åskåd-ning gjort det förtroligt med dessa räkneformers väsen, försöker man på samma sätt genom åskådning bibringa barnet en fullständig kännedom om subtraktion. Detta sker på följande sätt: Man tager från de sammanräknade tio plattorna bort en och frågar: Om du tager bort en från tio, hur många återstå? Barnet räknar, finner nio och svarar: Om jag tar bort en från tio återstå nio. Så tar man bort en andra platta och frågar: En ifrån nio, hur många? Barnet räknar vidare, finner åtta och svarar: En ifrån nio är åtta. Så fortfar man ända till den sista.

1 »Täfelchen» — den lilla skifvan af papp eller trä, å hvilken en bokstaf blifvit skrifven. A. a. ö.93

Detta sätt att förtydliga räkningen kan nu, såsom ofvan blifvit antydt, fortsättas i nedanstående serie:

inn II o. s. v.

I III III III o. s. v.

I IIII o. s. v.

När sammanräkningen af hvarje rad ägt rum, sker borttagandet af de motsatta talen i samma förhållande som följer:

Om t. ex. 1 och 2_ är 3, och 3 och 2 därtill är 5, och 2 därtill är 7 o. s. v., tills 21 blifvit sammanräknadt, så tar man åter bort två plattor och frågar: 2 ifrån 21, hur mycket är det? och fortfar härmed, tills inga fler plattor återstå.

Kunskapen om mer eller mindre, hvad föremålen angår, hvilken förskaffas barnen genom framläggandet af

verkliga, rörliga föremål, förstärkes hos dem sedermera medelst räknetaflor, genom hvilka samma ordningsföljd i streck och punkter än en gång lägges dem för ögonen. Dessa taflor blifva, genom denna metod att räkna med föremål, på samma sätt använda till hjälpredor, som stafningsboken blir det genom uppställande af ord på taflan. När barnen blifvit öfvade att räkna med föremål och dessas ställföreträdare: streck och punkter, så vidt som dessa taflor, hvilka helt och hållet äro grundade på åskådning, gå, så blir kännedomen om de verkliga talförhållandena hos barnen så stark, att förkortningsmetoden medelst vanliga siffror, äfven utan åskådning, blir otroligt lätt för dem. Detta emedan deras själskrafter nu, tack vare räkningen, hållits fjärran från förvirring, luckor och lekfulla påhitt, så att man i egentlig mening kan säga, att en dylik räkning endast är en förståndsöfning och ej någon minnessak eller något rutinmässigt handtverk. Den är resultatet af den klaraste, bestämdaste åskådning och leder säkert, med hänseende på dessa förhållanden, till tydliga begrepp.

Då emellertid förökningen eller förminskningen af alla föremål icke allenast består i delning af enheterna utan äfven i delningen af enheterna i mindre delar, så uppstår härigenom en annan form af räkning, eller snarare, vägen öppnar sig, på hvilken hvarje enskild enhet kan göras till fundament för en oändlig afdelning af sig själf och en oändlig fördelning af inom densamma liggande enheter.

Såsom vid det första räknesättet, d. v. s. medelst förökning och förminskning af hela enheter, talet ett måste anses som begynnelsepunkten för all räkning, alla dess växlingar såsom fundament för åskådningskonsten, sammalunda måste vid den andra formen för räkning en figur uppfinnas, som vid detta räknesätt spelar samma rol, som talet ett i det första. En figur, som är oändligt delbar, och som i alla sina afdelningar alltid är sig själf lik, en figur, genom hvilken delarne af bråkräkningen i det oändliga kan - bringas till åskådning såsom varande på samma gång en del af det hela och94

åter en självständig, odelad enhet; en figur, som på ett bestämdt och säkert sätt ställer bråkdelen i förhållande till det hela, som vid vår metod i den enkla räkneformen talet ett står för barnets öga i talet tre, tre gånger.

Det gifves emellertid ingen fig ar, som kan uttrycka detta, undantagandes den liksidiga fyrhörningen.

Medelst denna kunna yi lika sinnligt ställa för barnets ögon enhetens förhållande eller fördelning o. s. v., bråket i dess progressiva ordningsföljd, från de allmänna begynnelsepunkterna af mer eller mindre, ända från talet ett, såsom vi i förökningen eller förminskningen vid de odelade enheterna sinnligt framställt det. Yi hafva nämligen inrättat en åskådningstabell för bråk, som]p| elfva rader, hvilka hvardera bestå af tio kvadrater.

, Kvadraten i första raden är odelad, den i andra raden är delad i två lika delar, den tredje i tre o. s. v.

På denna enkelt delade tafla följer en enda tabell, i hvilken dessa, enkla åskådningsafdelningar utveckla sig vidare i följande progression. Kvadraterna, hvilka i den första tabellen varit delade i två lika delar, delas nu i 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 delar. I den följande raden i 3, 6, 9, 12 o. s. v.

Då nu åskådningens -abc består i mätningsformer, hvilka samtliga hafva det tiofaldiga sönderdelandet af den liksidiga fyrhörningen till fundament, är det klart och tydligt, att vi likaledes lagt den gemensamma källan för åskådningens abc, den liksidiga fyrhörningen, till fundament för räknekonstens abc, eller, rättare sagdt, att vi bragt elementarmedlen för form och antal till en sådan harmoni, att våra mätningsformer kunna användas såsom första fundament för talens förhållanden och talens förhållanden såsom första fundament för utmätningsformerna.

På denna väg hafva vi kommit därhän, att vi ej efter vår metod kunna lära barnen räkna på annat sätt än genom användandet af just detta abc, som vi i början endast användt såsom I ett åskådningens abc i trängre förstånd, nämligen såsom fundament för mätning, skrifning och teckning.

Kännedomen om alla bråks verkliga realförhållande blir så rotfästad hos barnet genom användandet af dessa taflor, att äfven öfning med bråkräkning i vanliga tal, likaså räkning med odelade enheter, blir för det otroligt lätt. Erfarenheten visar, att vid denna metod får barnet 3 till 4 års försprång i färdighet, något som utan detta medel väl ej skulle vara möjligt. Barnets själ blir också vid dessa öfningar, liksom vid de föregående, förskonad från förvirring, luckor och lekfulla påhitt, och man kan också härvidlag med bestämdhet säga: Räknekonsten hos

dessa barn är ett resultat af den klaraste, bestämdaste åskådning och leder genom sin rena tydlighet till sanning och till mottaglighet för sanning.

IX.

Vän! När jag nu skådar tillbaka och frågar mig: Hvad har jag egentligen gjort för den mänskliga undervisningens väsen, finner jag, att jag har fastställt den högsta, öfversta grundsatsen för undervisningen i erkännandet af *åskådning* såsom varande all kunskaps absoluta grund. Jag har vidare, i det jag undvikit all specialundervisning, sökt utfinna själfva *undervisningens väsen* och dess urform, genom hvilken vårt släktes utbildning af naturen själf måste bestämmas. Jag finner, att jag tillbakafört all undervisningens enhet till tre elementarmedel, och att jag sökt utforska de speciella medel, genom hvilka det kunde vara möjligt att till bestämdaste nödvändighet upphöja resultaten af all undervisning i dessa tre ämnen.

Jag finner slutligen, att jag haft dessa tre elementarmedel sinsemellan i harmoni och därigenom gjort undervisningen mångsidigare och i alla tre ämnena öfverensstämmande, ej allenast med sig själfva utan också med den mänskliga naturen. Jag har sålunda bragt den närmare naturens egen gång i utvecklingen af människosläktet.

I det jag gjort detta, har jag, jag kunde ej annat, också funnit, att vår världsdels undervisningsväsen, som det nu offentligt och allmänt gifves folket, alldeles ej erkänner åskådningen såsom den högsta grundsatsen för undervisningen. Ej heller att den tager tillräcklig kännedom om den urform, från hvilken vårt släktes utbildning af vår egen naturs väsen själf bestämmes. Snarare har jag funnit, att man uppoffrar all undervisningens väsen för virrvarret af isolerad, enstaka stående undervisning, och i det man uppdukar alla möjliga sanningssmulor, dödar man sanningsanden själf och utplånar ur människosläktet den självständighetens kraft, som hvilar på denna sanningens ande. Jag har funnit, och det låg för mig klart som dagen, att detta undervisningsväsen ej tillbakaför sina enstaka medel hvarken till elementargrundsatser eller till elementarformer, att det snarare, genom försummandet af åskådningen såsom den absoluta grundvalen för all undervisning, sätter sig ur stånd att genom något af sina smulmedel uppnå vare sig undervisningens mål, tydliga begrepp eller att lyckas höja de små resultat, det själf föresatt sig ernå, till obetingad nödvändighet.

Detta bestämda tillstånd, i hvilket, hvad undervisningen beträffar, åtminstone 10 personer af 11 i Europa befinna sig, jämte det bestämda tillståndet, hvari själfva den undervisning, hvaraf de njuta, befinner sig, förefaller vid första betraktandet af saken hardt nära otrolig. Det är emellertid ej endast historiskt riktigt, det är också psykologiskt nödvändigt, det kunde ej vara på annat sätt.Europa måste, hvad beträffar dess undervisning, sjunka i den villfarelse eller snarare i det vansinne, i hvilket det verkligen befann sig. Den höjde sig på ena sidan till en jättehöjd af enstaka kunskaper och konster och förlorade på andra sidan alla naturenliga fundament för hela släktet. Så högt stod å ena sidan ej ännu någon världsdel, men å andra sidan var ingen så djupt nedsjunken. Undervisningsväsendets gyllene hufvud, bestående af några enstaka kunskaper och konster, höjer sig som profetens bild ända in i molnen, men folkundervisningen, som skulle vara fundamentet till detta gyllene hufvud, är däremot såsom fötterna till denna gigantiska bild, gjord af den eländigaste, ömtåligaste, odugligaste lera. Detta för människoanden förstörande missförhållande mellan de öfverstas fördelar och de lägres elände, eller snarare begynnelsepunkten, från hvilken detta kulturens stötande missförhållande i vår världsdel härleder sig, är *boktryckerikonstens uppfinning*. Vår världsdel har i sin första förvåning öfver boktryckerikonstens så nya och omätliga inflytande och underlättande af ordkunskapen, gripits af en sorts svindel och charlatanförtroende till det allmängiltiga af dess verksamhet. Detta var naturligt under den första människoåldern af denna uppfinning, men att vår världsdel efter så många århundraden ännu alltjämt lefver i denna svindel och låtit den öfvergå till en kropp och själ förstörande nervös feber, utan att den känner sig sjuk, hade säkerligen icke kunnat hända någon annan världsdel än vår egen. Men det vill ock härtill ett biinflytande från medverkande kapuciner-, feodal-, jesuit- och kabinettsystem, för att genom denna konst frambringa den påföljd, som den haft i Europa. Men med

dessa biomständigheter är det sannerligen ganska begripligt, att boktryckerikonsten kommit därhän, att sätta ett positivt tillstånd af våra konster och ett positivt tillstånd af folkundervisningen bredvid hvarandra så, som den verkligen har gjort. Det är till och med klart, att den under gifna omständigheter ej kunnat frambringa någon ringare konst, men också ingen bättre undervisning, än som verkligen frambragts. Det är ganska klart, hur den måst komma därhän, att i otrolig grad förminska de fem sinnena i vår världsdel och isynnerhet åskådningens allmänna verktyg, ögat. Ögat har till den grad blifvit hänvisadt till den nya uppfinningens förgudade helgedom, till bokstäfver och böcker, att jag snart måste säga: man har kommit därhän, att man gjort detta allmänna verktyg till kunskapers förvärfvade till enbara bokstafsögon och oss själfva till enbara bokstafsmänniskor. Reformationen har, genom försvagandet af dess egen anda och genom det däraf nödvändigt följande förgudandet af dess döda former och meningar, fulländat hvad boktryckerikonsten påbörjat, i det hon, utan att i tillräcklig mån gripa en munk- och feodalvärlds offentliga dumhet för hufvudet, i allmänhet endast öppnat munnen för abstraktionsbegrepp. Detta har ännu mer förökatvärldens inre förhärdande i bokstafsväsen och bragt till den punkt, att detta tillstånds villfarelser ej upplösts genom sanningens, kärlekens och trons framsteg, utan, i det dessa syntes upplösa sig, tvärtom stärktes genom än farligare villfarelser, nämligen otrons, kärlekslöshetens och rättslöshetens.

Som en förhärjande ström, när den af ett nedstörtande berg uppehälles i sitt lopp och tar en ny riktning, och hvilkens förödande makt sträcker sig från år till år, från människoålder till människoålder, sålunda har den europeiska folkkulturen öfvergifvit den naturliga åskådningens flodbädd och allt vidare tagit en allmän fundamentslös drömriktning. Den har allt vidare drifvit sin människoförödelse från år till år, från människoålder till människoålder, tills den ändtligen på denna väg till fullkomning bragt vårt vetande till ett allmänt *tungotröskande* och härigenom till en otrons tungotröskan, hvars djupa ord och drömfördärf i sanning ej i något fall kommer att föra oss till trons och kärlekens stilla vishet utan tvärtom till sken- och öfvertrons tungotröskande med all dess kärlekslöshet och förhärdelse. I hvarje fall är det ovedersägligt, att vår tidkulturs allt slukande ord- och bokväsen har bragt det därhän, att vi på ingen punkt kunna längre kvarstå, där vi äro.

Detta kunde ej ske annorlunda. Då vi länge användt en djupt anlagd konst och än djupare anlagda understödsmedel för att till den grad organisera vår förvirring, att vi allmänt beröfvat våra kunskaper och våra undervisningsmedel all åskådning och oss själfva all åskådningskraft, så kunde vår kulturs förgyllda svindelhufvud omöjligen stå på andra fötter än de, på hvilka det verkligen står. Något annat var ogörligt. Vår kulturs använda småmedel kunde ej i något enda af sina ämnen uppnå det egentliga målet för den offentliga undervisningen i tydliga begrepp och fulländad färdighet i det, som folket i alla dessa ämnen väsentligt och nödvändigt bör känna och veta. Också de bästa af dessa medel, öfverflödet på aritmetiska, matematiska och grammatikaliska hjälpredor måste under dessa omständigheter förlora sin kraft, i det de lämnades fullständigt blottade på dylika konstmedel för all undervisnings grundval — åskådningen. Så måste också dessa undervisningsmedel i ord, antal och form, hvilka ej tillräckligt underordnades den allmänna grundvalen för våra kunskaper, åskådningen, nödvändigtvis förleda vår tids släkte att endast ytligt, ändamålslöst och omgifvet af förvirrelsens och bedrägeriets afgrunder, syssla med dessa undervisningsmedel på ett konstladt och ensidigt sätt. Genom denna förkonstling försvagas vi i våra innersta krafter, i stället för att dessa krafter skola stärkas och bildas inom oss. Vi blifva sålunda nödvändigtvis genom samma krafter och samma organism, medelst hvilka konsten skulle räcka naturen en hand för att höja oss till sanning och vishet, förnedrade till lögn och dårskap och stämplade till eländiga kraft- och åskådningslösa ord- och pratmänniskor.Till och med vårt stånds och vårt yrkes åskådningskunskaper, hvilka ännu kvarstå i trots af alla dårskaper, framkallade af vårt genom förkonstling förnedrade uppförande, då det ej är möjligt för någon konst att någonsin fullständigt rycka dessa från människosläktet, dessa, säger jag, vårt stånds och yrkes åskådningskunskaper, blifva hos oss isolerade och därigenom ensidiga, illusoriska, egoistiska och allt annat än frisinnade. Vi måste, vi kunde vid en sådan ledning ej annat, blifva okänsliga för all sanning, som låg utanför kretsen af vår inskränkta och obildade åskådning, ej heller bli annat än uppretade mot det, som stred mot detta ensidiga, illiberala åskådningssätt. Vi måste, vi kunde i detta tillstånd ej annat, från människoålder till människoålder, besatta som vi voro af det onaturliga i vår

inskränkning och den därur sig härledande trångbröstheten, själfviskheten och det rangsjuka maktbegäret, sjunka allt djupare i den dy, hvari vi nu befinna oss.

Så, käre Gessner, på detta och ej på något annat sätt, kan det förklaras, att vi under loppet af det förflutna århundradet, under hvilket detta tillstånd drifvits till den högsta höjd, att vi, säger jag, försjunkit i ett drömmeri, eller, rättare sagdt, i ett raseritillstånd af en fundamentslös, men rasande förmätenhetssjuka, under hvilken vi än mer förgifta våra redan förut så reducerade sanningsbegrepp och rättsanspråk genom det våldsammaste upprörande af vår vilda och blinda naturkänsla. Det är detta som gjort att vi sjunkit ned, drifna på så många vägar och från så många sidor till en månghufvad och en oss alla behärskande sansculottistisk ande, hvilken måste ha till oundviklig följd den inre upplösningen af alla rena naturkänslor och alla på dem hvilande humanitetsmedel, ja, till och med upplösning af all humanitet i statsformen. Den verkade också, visserligen senare, till upplösandet af en ej human statsform, men också detta, tyvärr, ej till humanitetens fromma.

Detta, käre vän, är utkastet till min uppfattning af de nyaste händelserna. Så förklarar jag mig både de Robespierreska och de Pittska företagen, så rådets och så folkets uppförande. Och vid hvarje särskild uppfattning kommer jag tillbaka till min tro, att luckorna i det europeiska undervisningsväsendet eller, rättare sagdt, det konstlade däri, och att man vändt upp och ned på alla naturliga åsikter, hafva bragt vår världsdel dit, där den nu ligger. Vidare, att det ej finnes något annat medel mot det redan skedda störtandet af det borgerliga, sedliga och religiösa lifvet och den omstörtning, vi ännu ha att vänta, än tillbakavändandet från vår folkundervisnings ytlighet, brist på sammanhang och svindel till erkännandet af: *att åskådningen är det absoluta fundamentet till alla kunskaper*, med andra ord, *att hvarje kunskap utgår från åskådning och måste kunna därtill tillbakaföras.* 99

X.

Vän, åskådningen måste, i den mån den betraktas såsom varande den punkt, från hvilken undervisningen utgår, afsöndras från åskådningskonsten, hvilken är läran om alla formers förhållanden. Som den allmänna grundvalen till alla tre undervisningens elementar-medel går den långt före åskådnings konsten, liksom räknekonsten och språkkonsten. När man betraktar åskådningen i motsats till åskådningskonsten, ensamt och för sig själf, så är den ej något annat än det för sinnena stående intrycket af de yttre föremålen, och det första uppväckandet af medvetandet af dessa intryck. Därmed börjar naturen all undervisning. Det späda barnet drar fördel däraf, modern meddelar den, men konsten har intet gjort för att härvidlag hålla jämna steg med naturen. Förgäfves stod det skönaste skådespel för dess - ögon: modern, som visar världen för sitt späda barn. Konsten har ej tagit någon lärdom däraf, den har absolut ej dragit någon fördel för folket vid betraktandet af detta skådespel.

Jag vill för dig, käre Gessner, afskrifva det ställe, som känslan af vår^ ofvannämnda konst rörande denna punkt redan för ett år sedan afprässade mig: »Från och med det ögonblick, modern tar barnet på sitt sköte, undervisar hon det, i det hon bringar närmare dess sinnen hvad som naturen på ett skingradt och förvirradt sätt och i stort afstånd framställer och gör åskådningens handling och följaktligen den däraf afhängiga kunskapen själf, lätt, angenäm och tilldragande för barnet.

Kraftlös, obildad, följande naturen utan lednihg och utan hjälp, vet modern i sin oskuld själf icke hvad hon gtir, hon vill ej undervisa, hon vill endast lugna sitt barn, hon vill sysselsätta det, och det oaktadt följer hon naturens höga gång i dess renaste enkelhet, utan att hon har reda på, hvad denna genom henne verkar, och naturen verkar ändå mycket genom henne. Hon öppnar på detta sätt världen för barnet, hon bereder det till att använda sina sinnen och till en tidig utveckling af dess uppmärksamhet och dess åskådningsförmåga.

Om nu denna naturens höga gång blefve rätt använd, om man vid den anknöte det, som kunde anknytas, skulle det, tack vare den hjälpande konsten, bli möjligt, för mödrarna att med vis frihet fortsätta med det uppväxande barnet, hvad de, tvingade af en blind naturdrift, börjat med det späda. Äfven faderns hjärta och ställning kunde användas till detta ändamål och äfven för honom skulle den hjälpande konsten möjliggöra att till de förhållande och det tillstånd, hvari barnet lefver, knyta alla de färdigheter, som det behöfver för att genom en god vård af sina väsentliga angelägenheter

hela sitt lif igenom uppnå inre tillfredsställelse med sig själft. Hur lätt måste det ej vara att kunna bidraga mycket, ja, mycket till att höja vårt släkte och hvarje enskild människa i hela omfånget af dess ställning därhän, att hvar och en t. o. m. under alla svårigheterna af ett ogynnsamt läge och under alla ogynnsamma tiders vidrigheter, skulle kunna känna sig säker på ett stilla, lugnt och förnöjdt lif.

Gud, hvad vore ej härigenom vunnet för människosläktet! Men vi hafva ej härutinnan ens hunnit så långt som bondhustrurna i kantonen Appenzell, som redan de första veckorna efter barnets födelse hänga en med flera färger målad stor pappersfågel öfver vaggan och på detta sätt bestämma den punkt, vid hvilken konsten borde börja för att bringa barnet till en fast och klar kännedom om naturföremålen.»

Käre vän! Den, som sett hur det två eller tre veckor gamla barnet sträcker händer och fötter efter denna fågel, skulle den ej betänka, hur lätt det vore möjligt för konsten att genom en rad af dylika sinnliga framställningar lägga en allmän grund hos barnet för den sinnliga åskådningen af alla natur- och konstföremål! Detta kunde så småningom och på olika vägar närmare .bestämmas och vidare utvecklas. Den, som betänker allt detta och ej dervid inser, hvad vi vid vår, icke endast götiskt-munklika utan också förslappade götiskt-munklika till äckel vordna uppfostringsslentrian försummat, i sanning, den begriper ej mycket.

För mig är appenzellerfågeln, liksom tjuren var det för egyptierna, en helgedom, och jag har gjort allt för att börja min undervisning vid den punkt, från hvilken appenzellerkvinnan utgår. Jag går än vidare, jag öfverlåter hvarken vid självfva begynnelsepunkten ej heller i hela raden af kunskapsmedel åt slumpen det, som natur, förhållanden och moderskärlek från barnets spädaste ålder skola bringa inför dess sinne. Jag har gjort allt för att göra det möjligt, att med förbigående af det tillfälliga lägga självfva det väsentliga för barnets sinne äfven i denna späda ålder, och göra medvetandet af dess intryck outplånliga hos det. (

Den första kursen af mödrarnas 'bok är ej något annat än ett försök att höja självfva åskådningen till en konst och att föra barnet i alla de tre elementarämnena af dess kunskaper i form, antal och ord till det mest omfattande medvetande af alla åskådningar, hvilkas bestämda begripande skall utgöra fundamentet för allt barnets senare vetande.

Denna bok skall ej allenast vara en omfattande framställning af de väsentliga föremålen för våra kunskaper, den skall också innehålla stoffet till den utan luckor förekommande följd af dessa föremål, hvilka äro lämpliga att hos barnet redan vid första åskådningen uppväcka känslor för deras mångsidiga sammanhang och deras mångsidiga likheter.101

I detta afseende ger stafningsboken detsamma som mödrarnas bok gifvit. Det enkla frambringandet af tonen för örat och blotta uppväckandet af medvetandet om dess intryck på hörseln äro för- barnet Jika god åskådning som det enkla framställandet af föremålet på ögat och blotta uppväckandet af medvetandet om dess intryck på synsinnet. Grundadt härpå har jag uppställt denna stafningsbok så, att dess första kurs ej är något annat än en blott och bar åskådning, d. v. s. endast hvilar på det enkla bemödandet att bibringa barnet hela den följd af toner, hvilka hädanefter skola tjäna det till grundvalar för dess språkkännedom. Detta sker, d. v. s. jag bringar dessa toner inför hörselsinnet och gör medvetandet om dess intryck outplånligt i samma ålder, som jag genom mödrarnas bok bringar för barnets synsinne världens synbara företeelser, hvilkas bestämda inhämtande skall utgöra grundvalen för allt dess tillkommande vetande.

Denna samma grundsats att höja åskådningen till konst gäller äfven vid det tredje elementarmedlet för våra kunskapers bibringande. Också antalet i och för sig är utan åskådningsfundament för vår själ ett bedrägligt sken, en föreställning, hvilken visserligen på ett drömlikt sätt bemäktigar sig vår inbillningskraft, men som vårt förstånd ej förmår fasthålla som sanning. Barnet måste riktigt förstå det inre väsen för hvarje form, i hvilken antalets förhållande kan tänkas förefinnas, innan det är i stånd att rätt fatta en af dessa former såsom grundval till ett tydligt medvetande om dess bestämda mer eller mindre. Jag har därför i mödrarnas bok redan för barnet i denna ålder framställt till åskådning de tio första talen såsom fingrar, klor, blad, punkter, sedan också som

trianglar, kvadrater, åttahörningar o. s. v.

Sedan jag gjort detta i alla tre ämnena och sålunda fastställt den enkla åskådningen som absolut grundval för all sinnlig kunskap, höjer jag åter åskådningen vidare i alla dessa ämnen till åskådningskonst, d. v. s. till medel att uppfatta åskådningsföremål såsom föremål för mitt omdöme och min konstfärdighet.

På denna väg för jag barnet i afseende på våra förstå kunskapers elementarmedel: formen. Sedan jag i mödrarnas bok gjort det bekant med föremålens flersidiga åskådning, för jag det till åskådningskonstens abc. Genom detta skall barnet sättas i stånd att kunna gifva tydlig beskrifning öfver de föremåls form, hvilka det i mödrarnas bok lärt sig uppfatta bestämdt, men ej tydligt. Denna bok skall bringa barnen därhän, att de höja sig till tydliga begrepp i hänseende till alla föremåls form och deras innehållsförhållande till kvadraten. På detta sätt skola de i hela omfånget af detta undervisningsämne finna en hel ordningsföljd af medel att höja sig från dunkel åskådning till 'tydliga begrepp.

B102

Med afseende på det andra medlet till kunskapers bibringande, antalet, går jag åter samma väg. Sedan jag genom mödrarnas bok redan i dess späda år sökt bibringa barnet begreppet om de tio första grundtalen, försöker jag att lära det förstå uttrycket mer eller mindre beträffande alla föremål genom sammanflätningen af en enhet med en annan, beskaffenheten af två och sedan af tre o. s. v. Och så bringar jag först begynnelsepunkterna för alla räkne-arter inför barnens ögon i den klaraste åskådning och inpräglar samtidigt hos dem, så att de omöjligen kunna glömmas, de uttryck, genom hvilka dessa former betecknas. På så sätt ordnar jag räknekonstens början i ordningsföljder, hvilka från sina första begynnelsepunkter ej äro något annat än en psykologisk och utan luckor framskridande gång af djupt inpräglade åskådningsomdömen, ett litet tillsättande af något nytt, men endast en från 1 till 2 och från 2 till 3 stigande åskådning. Den genom erfarenheten bekräftade följden af detta förlopp är, att när barnen i någon räkneart alldeles förstått början, äro de i stånd till att utan vidare hjälp på detta sätt skrida framåt och fortfara så långt som ordningsföljden själf efter dess natur leder.

För öfrigt är det med hänseende till detta undervisningssätt att bemärka, att detsamma leder därhän att för barnen så klargöra hvarje ämnes fundament, att de vid hvarje lärdomstrappsteg så till fullkomlighet måste tillgodogöra sig det de kunna, att de i hvarje fall, i den mån de framskrida, också obetingadt kunna anses lämpliga och användas till lärare för yngre syskon.

Det väsentliga, som jag gifver i hänseende till förenklandet och förtydligandet af räkneundervisningen, är detta: ' att jag icke allenast inpräglar i barnets medvetande kännedomen om den inre sanningen af alla talförhållanden — detta genom åskådningsmedel och till den grad, att barnet aldrig förmår glömma det — utan jag förenar också medvetandet om åskådningens sanning med sanningen af läran om storheter. Jag upphöjer kvadraten till ett gemensamt medel för åskådnings- och räknekonsten.

Det tredje medlet för kunskapers förvärfvande, språket, är, med afseende på användandet af mina grundsatser, i stånd till den största tänjbarhet.

När på ena sidan kunskapen af form och antal skall föregå kunskapen om språket, och detta sista delvis måste hafva sin upprinnelse från de två förstnämnda, så går däremot intrycket af åskådning i form och antal före språkkraften. Däremot går språkkonsten före åskådningskonsten och räknekonsten. Det stora kännemärket för vår naturs egendomlighet och höga beskaffenhet, språket, börjar utveckla sig med ljudkraften, sedan blir det så småningom utvecklade ljudet till bestämda ord och genom det bestämda ordet så småningom till språk.» Naturen kräfde årtusenden för att höja vårt släkte till full-103

ändad språkkonst, och vi lära nu under få månader detta konststycke, till hvilket naturen behöfde årtusenden. Men det oaktadt måste vi, vi våga ej annat, när vi lära våra barn språket, gå samma väg, som naturen gick med människosläktet för att lära det detta samma språk. Och naturen utgick obestridligen också härvidlag från åskådning. Redan det enklaste ljud, genom hvilket människan sökte uttrycka det intryck åskådandet af ett föremål gjorde på henne, var ett uttryck för åskådning. Vårt släktes språk var länge ej något annat än en med

mimik förenad ljudkraft, hvilken efterhärmade den lefvande och liflösa naturens ljud. Från mimik och ljudkraft öfvergick språket till hieroglyfer och enstaka ord och gaf länge enskilda föremål enskilda namn. Detta språkets tillstånd är i första Moseboken, kap. 2, v. 19, 20 på ett upphöjdt sätt uttryckt. Herren Gud förde fram till Adam alla jordens djur och alla fåglar under himlen, på det han måtte betrakta dem och gifva dem namn; och Adam gaf hvarje djur dess namn.

Från denna punkt gick språket småningom vidare. Det lade först märke till de mest påfallande skiljaktigheterna hos de föremål det gaf namn. Sedan öfvergick det till egenskapsbenämningar och med dessa till benämnandet af olikheterna i föremålens verksamhet och krafter. Mycket senare utvecklade sig konsten att göra det enstaka ordet självt mångbetydande, nämligen att uttrycka enheten, flertalet, storleken af dess innehåll, det större eller mindre beträffande dess antal eller form. Slutligen att säkert beteckna ett föremåls förändringar, den olika beskaffenheten, som olikheten i tid och rum framkallar hos detsamma genom förändring i samma ords form och sammansättning.

Under ,alla dessa skiften var språket för vårt släkte ett konstmedel, hvarigenom icke allenast för ögonblicket dess mångsidiga intuitioner återgåfvos utan äfven intrycket af dem gjordes oförgätliga.

Språkundervisningen är sålunda efter sin natur icke något annat än en samling psykologiska fördelar, i och för uttalandet af intrycken (känslor och tankar). Vi göra dessa ord, som annars endast skulle vara förbigående och omedelbara, till medelbara och varande, därigenom att vi knyta dem till ett ord med alla dess modifikationer. Detta kan emellertid, till följd af människonaturens eviga likhet, endast ske genom språklärans öfverensstämmelse med det ursprungliga förlopp, medelst hvilket naturen själf upphöjt vår språkkraft till konstkraft, sådan som vi nu besitta den; d. v. s. all språkundervisning måste utgå från åskådning. Den måste medelst åskådningskonsten och räknekonsten göra mimiken öfverflödig. Den måste ersätta efterhärmandet af den liflösa och lefvande naturens ljud genom en följd af konstljud. Sedan måste den från tonläran, eller, rättare sagdt, från organets allmänna öfning i alla möjliga mänskliga toner, så småningom öfvergå till ordlära, namnlista, och104

från denna till språklära, till grammatikaliska förändringar och sammansättningar af ord. Men också vid detta läroskede måste man iakttaga ett långsamt framåtskridande, hvilket naturen, under utvecklandet af folkens språkkonst, själf påpekat.

Men nu är frågan den, hur har jag kunnat fasthålla denna naturens gång genom de tre tidsskiften, i hvilka natur och erfarenhet hafva indelat språkkraftens utveckling beträffande tonläran, ordläran och språkläran, och hur har jag kunnat bringa i öfverensstämmelse formen af mina undervisningsmedel i dessa ämnen med de ofvannämnda skedena? Jag har gifvit tonläran den högsta möjliga omfattning genom att fasthålla och beteckna vokalen såsom den egentliga roten till aha toner, och genom att så småningom tillsätta enstaka konsonanter före och efter vokalerna. Härigenom har jag möjliggjort att kunna bibringa det späda barnet ett klart begrepp om dessa omfattande språktoner och deras ordningsföljd. Jag har till och med gjort det möjligt att för det späda barnet vid denna undervisning låta en inre åskådning föregå den yttre, genom hvilken senare de villkorliga beteckningarne, för tonerna framställas för barnets ögon. Sålunda tryggar jag intrycket för örat ett försprång framför intrycket för ögat, hvilket med hänseende till tonläran ligger i naturen. Vidare har jag befordrat underlättandet af detta undervisningsämne därigenom, att jag i denna bok så ordnat tonernas ordningsföljd, att hvarje följande ton är genom sin likhet på det närmaste besläktad med den föregående och nästan endast genom tillsättandet af en enda bokstaf skiljer sig från densamma. Så öfvergår jag från ljudlärans fulländade färdighet till ordläran, till namnlistan och gifver barnet ett ord i den första- läseboken, i lexikonet, också i ordningsföljd, hvilket genom det största möjliga närmandet af likheten i formen, gör fortskridandet i lärandet af läsning till den lättaste lek. Jag anknyter nämligen detta ord genom att alltjämt tillsätta några få bokstäfver, hvilka förut blifvit fast inpräglade och flytande kunna uttalas, till förut inlärda bokstäfver. Härjämte lägger mödrarnas bok en mångsidig grund för åskådning i att lära barnet tala genom förtydligandet af de ord, som barnet skall uttala.

Den omätliga krets af åskådningskunskaper, som naturen bringar fram för barnet i dess spädaste år, är i denna

bok psykologiskt ordnad och koncentrerad, och den naturens höga lag, enligt hvilken hos barnet starkare inpräglas det närmare än det fjärmare, -är noga iakttagen, jämte den för undervisningen så viktiga grundsatsen, att tingens väsen göra på barnen ett långt större intryck än deras växlande beskaffenhet. Språkets och åskådningskunskape'rnas omätliga omfång blir genom koncentreringen och det psykologiska ordnandet lätt öfverskådbart för barnet. Endast de enstaka föremålen i naturen äro tallösa, de väsentliga olikheterna däri äro det ej, och därför105

kunna också föremålen, när de äro ordnade efter denna olikhet, lätt göras öfverskådliga för barnet.

Jag tillämpar på den egentliga språkläran samma grundsatser. Min grammatik är ej något annat än en följd af medel, hvilka skola föra barnet att med bestämdhet kunna uttrycka sig om hvarje åskådningsföremål, i hvilket ingår något tal- eller tidsförhållande och äfven om alla andra tal- och tidsförhållanden. Jag använder t. o. m. för detta ändamål skrifkonsten i den mån också den kan betraktas som språklära och har öfverhufvudtaget för samma ändamål sökt använda alla medel, som natur och erfarenhet erbjudit mig, att förtydliga begreppet. De empiriska försök, som jag anställt häröfver, visade mig företrädesvis, att vår munkundervisning genom sin försummelse af all psykologi, ej allenast i alla ämnen aflägsnat oss från detta sista undervisningens mål, utan också bestämdt varit medverkande till att beröfva oss de medel, naturen, äfven utan konstens hjälp, lämnar oss till förtydligandet af våra begrepp, och genom vårt inre fördärf omöjliggjort för oss användandet af dessa medel.

Vän! Tillintetgörelse af hela vår världsdels realkraft genom vår munkundervisnings onaturlighet, och eländet af dess isolerade stycklärdom öfvergår allt, hvad man kan föreställa sig. Det är också otroligt, huru alla naturmedel, genom hvilka vi medelst åskådning kunna höja oss till riktiga kunskaper och alla uppiggningsmedel, hvilka skulle användas för vinnandet af detta mål, gått förlorade ur vår midt. Detta emedan denna stycklärdom bländade oss med trollkraften af ett språk vi talade utan att hafva någon som helst åskådlig kännedom om de begrepp, som vi förde på läpparne. Jag säger det än en gång, våra offentliga skolor gifva oss icke allenast intet, de utplåna tvärtom hos oss det, som mänskligheten äfven utan skolor öfverallt har, och som hvarje vilde besitter till en grad, om hvilken vi icke kunna göra oss någon föreställning. Det är en sanning, som i högre grad är tillämplig på vår världsdel och vår tid än på någon annan världsdel och någon annan föregående tid. En människa, som med munkkonst blifvit bildad till en ordnarr, är långt mindre mottaglig för sanningen än en vilde och är därför mer oförmögen än någon att draga nytta af naturens ledning och af hvad hon själf gör till förtydligandet af våra begrepp. Dessa erfarenheter hafva äfven bragt mig därhän, att jag nu ända till visshet inser: den offentliga och allmänna europeiska skolvagnen måste icke allenast bättre förspännas, den måste vändas och föras in på en alldeles ny väg. Jag är genom denna erfarenhet öfvertygad om, att grunden för denna skolundervisningens misstag, vår tidsålders språkfördärf och vårt ensidiga, ytliga, tanklösa och åskådningslösa pladder, måste först slås ihjäl och ledas till grafven, innan det kan bli möjligt att genom undervisning och språk åter framkalla hos vårt släkte sanning och lif.106

Detta är visserligen ett hårdt tal, och jag tänker nästan själf: hvem vill höra därpå? Men jag har genom de erfarenheter, hvilka ligga till grund för detta mitt tal, kommit till den öfvertygelsen, att också med hänsyn till den elementära språkundervisningen alla halfva mått och steg äro förkastliga. Därför måste alla de läroböcker för denna undervisning läggas å sido, hvilka, om ock blott med' en rad, förutsätta att barnet kan tala, innan det lärt sig tala. Och då alla läroböcker, hvilkas ord i sina ändelser, förstafvelser och sammansättningar, liksom ock i sammanfogningen af fraser och satser, bära en öppen prägel af att vara en fulländad språkkonst, följaktligen ej alls äro ägnade att i barnets medvetande tydligt inplanta kännedomen om de orsaker och de medel, hvarigenom denna språkkonst blifvit fulländad, skulle jag, om jag hade inflytande gent emot dessa läroböcker, inskrida på ett sätt, som skulle förefalla skolbiblioteken vara tämligen obarmhärtigt tillämpade mått och steg. I annat fall måste jag uppgifva försöket att söka bringa språkundervisningen i öfverensstämmelse med naturens gång.

Käre vän! Det är en allmänt känd sak, att naturen i det första skede, under hvilket hon bildar folket till språk, alldeles uraktlåter den fulländade språkkonstens mångsidiga och konstlade sammansättningar. Barnet förstår lika litet som barbaren dessa sammansättningar. Det når på samma sätt som vilden gör det, endast så småningom

genom fortfarande öfning i enkla sammansättningar till kraften att begripa det invecklade. Därför ha mina språköfningar från början slagit in på en väg, som, med åsidosättande af allt vetande och alla kunskaper, hvilka endast kunna uppnås genom den fulländade språkkonsten, utforskar själfva språkets element och låter barnet tillägna sig fördelarne af det bildade språket pä samma gradvisa sätt, medelst hvilket naturen höjt människosläktet till detsamma.

Käre vän! Tror du ej, att människorna också härvidlag komma att misskänna mig? Tror du icke, att det endast blir få, hvilka med mig önska, att det skall kunna lyckas mig att sätta en dam och ett mål för det rasande ordförtroendet, hvilket så väl genom föremålets natur som genom dess utbildnings- och sammansättningskonst, är fullständigt obegripligt för den späda barnaåldern? A andra sidan, genom sin på all åskådning blottade inre tomhet, verkar den förödande på människosjälen och leder den till tro på tomma ljud och fåfängliga toner. Dessa ljud och toner vill jag genom språkundervisningen själf åter göra betydelselösa. Däremot lämnar åskådningen det öfvervägande inflytande, som jag kräfver för den, och hvarigenom allena språket åter blir en sann grundval för själsbildningen och alla ur denna bildning framträdande realkun-skaper, liksom den ock därur härflytande omdömeskraften.107

Ja, vän! Jag vet det. Under en lång, lång tid blir det endast få, hvilka anse dröm(?), ton och ljud såsom obetingadt förkastliga grundvalar för den mänskliga själsbildningen, och hvilka ej komma att missförstå mig. Orsakerna härtill äro mångfaldiga och djupt ingripande. Ordslamret hänger så noga tillsamman med äran af vår s. k. >.goda ton» och dess anspråk på vår tids allmänna mångvetande. Den hänger än mer tillsamman med grundvalen för brödförvärfvandet för tusen och åter tusen personer ur vår midt, för att det ej skall dröja länge, länge, innan våra samtida skola kärleksfullt i sitt sköte upptaga sanningar, som äro så stridande mot deras förslöade sinnesverktyg. Dock, jag går min väg och säger alltjämt, hvarje vetenskap, som dikteras, förklaras och analyseras af människor, hvilka ej lärt sig tala och tänka i öfverensstämmelse med naturens lagar och vidare, hvarje'vetenskap, hvars definitioner framtrollas i barnasjälen som en Deus ex machina, eller snarare, hvilken måst blåsas in i öronen så till sägandes förmedelst en teater-sufflör, kommer, i den mån den fortgår på denna väg, nödvändigtvis att sjunka ned till ett eländigt komediantbildningsmanér. Af de barn, hos hvilka man låtit den mänskliga själens grundkrafter slumra, och i hvilkas slumrade krafter man sedan proppat ord, bildar man drömmare, hvilka drömma desto onaturligare och lättsinnigare, i den mån de ord varit stora och anspråksfulla, som blifvit proppade in i deras eländiga, sömnsjuka väsen. Dylika barn drömma också hellre om allt annat i världen, än om att de själfva drömma och sofva. Men vakna människor rundt omkring dem känna till all deras inbilskhet, och de mest seende hålla dem bestämdt och i ordets fulla utsträckning för sömngångare.

Naturens gång i vårt släktes utveckling är oföränderlig. Det kan i detta afseende icke finnas två goda undervisningsmetoder. Det finnes blott en god, nämligen den, som fullkomligt hvilar på naturens lagar. Dåliga finnas däremot oändligt många, och hvars och ens dålighet blir större i samma mån, som den afviker från naturens lagar och minskas i samma mån, den söker närma sig och på sig tillämpa dessa lagar. Jag vet väl, att den enda goda metoden hvarken ligger i min hand, ej heller i någon annan människas, och att vi alla endast kunna närma oss denna enda goda. Dess fullkomlighets mål, nämligen dess fulländning, måste emellertid varda alla deras mål, hvilka grunda den mänskliga undervisningen på sanning, och genom denna undervisning söka tillfredsställa den mänskliga naturen och söka tillfyllestgöra hennes väsentliga anspråk. Med denna synpunkt för ögonen är det, som jag säger, att jag med alla krafter, som ligga i min hand, .forskar efter detta undervisningssätt. Med hänseende till bedömandet af mitt görande ock låtande, som ock med hänseende till bedömandet af alla deras görande och låtande, som sträfva efter108

samma mål, har jag endast en regel: utaf deras frukter skolen I känna dem. Människokraft, modersinne och modersförstånd såsom följder af hvarje undervisningsmetod, äro för mig den enda borgen för graden af dess inre värde. Hvarje metod däremot, som på lärjungens panna trycker prägeln af allmänt undertryckta naturkrafter och af bristen på människosinne och på modersförstånd, hvarje dylik metod, må den hafva aldrig så stora företräden, blir af mig utdömd. Jag förnekar visserligen icke, att ej äfven en sådan metod kan frambringa goda skräddare, skomakare, köpmän och soldater, men jag bestrider, att den kan frambringa en skräddare eller en köpman, som är

människa i ordets höga betydelse. Må dock människan en gång fasthålla, att all undervisnings ändamål evigt är och icke kan vara något annat än den genom en harmonisk utbildning af människonaturens krafter och anlag utvecklade och lefvande gjorda mänskligheten själf. Måtte hvar och en vid hvarje steg af sina bildnings- och undervisningsmedel, alltjämt fråga sig: leder det verkligen till detta mål?

Jag vill ännu en gång klargöra synpunkterna för det inflytande, som det tydliga begreppet har på mänsklighetens väsentliga utveckling. Tydliga begrepp äro för barnet blott de, till hvilkas klarhet dess erfarenhet icke mer kan bidraga. Denna grundsats bestämmer för det första de gradvis följande steg till utvecklandet af krafter och färdigheter, genom hvilka vägen banas för klarhet i alla begrepp, hvilket är målet. För det andra bestämmer den öfver föremålens ordningsföljd, efter hvilken öfningarne i definierande skola med barnen börjas och fortsättas och slutligen öfver den tidpunkt, utider hvilken definitioner af hvarje slag kunna för barnet innehålla verkliga sanningar.

Oförtydbart är att begreppets klarhet måste genom undervisningen bearbetas hos barnet, innan man kan hos detsamma förutsätta förmågan att förstå dess resultat, det tydliga begreppet eller snarare dettas framställning i ord.

Vägen till tydliga begrepp beror på en efter barnets förstånd lämpad anordning af klargörandet utaf alla föremål, hvars tydlighet man åsyftar. Men denna anordning beror i sin ordning åter på föreningen af alla konstmedel, medelst hvilka barnet bringas därhän, att det på ett bestämdt sätt kan uttrycka sig öfver beskaffenheten af alla föremål, företrädesvis öfver mått, antal och form hos ett hvart föremål. På denna väg och på ingen annan kan barnet föras därhän, att det får en omfattande kännedom om ett föremåls väsen i hela dess omfång, och härigenom kan det bringas till förmågan att definiera detta föremål, d. v. s. med största bestämdhet och korthet i ord framställa föremålets väsen i hela dess omfång. Alla definitioner, d. v. s. alla dylika bestämda ordframställningar af ett föremåls väsen, innehålla emellertid for barnet endast så till vida väsentliga sanningar, i den mån barnet har fullkomligt lefvande109

klart för sig den sinnliga bakgrunden för detta föremåls väsen. När det fattas barnet den bestämda klarheten i åskådningen af ett för det definieradt sinnligt föremål, då lär sig barnet endast göra taskspe-larekonster med ord, hvilka bedraga det självt, det lär sig tro på toner, hvilkas klang ditt begrepp bibringar det, utan att de föranleda några andra tankar, än att de verkligen gifva från sig ljud.

Hinc illæ lacrymæl1

Vid regnväder växa svampar hastigt ur hvarje dynghög. På samma sätt alstrar åskådningslösa definitioner lika hastigt en svampaktig vishet, som dock inför solljuset, mycket hastigt dör, och hvilken måste erkänna, att den klara himmeln är ett gift för dess tillvaro. En dylik fundamentallös vishets grundlösa ordprål fostrar människor, hvilka i alla ämnen tro -sig vara vid målet, emedan deras lif är ett tröttsamt prat om detta mål. De föra det emellertid aldrig därhän, att de söka nå detta mål, emedan de aldrig under hela sitt lif i åskådningen haft den tilldragande tjusning, hvilken väsentligen är nödvändig för att alstra någon som helst mänsklig ansträngning. Vår tid är full af dylika människor, och den är sjuk af en vishet, hvilken pro forma bär oss till vetandets mål, liksom krymplingen bäres till kapplöpningsbanan. Dessa krymplingar kunna ej göra kapplöpningens mål till sitt eget, innan deras fötter blifvit he-lade. Beskrifningskraften föregår väsentligen definitionskraften. Hvad som för mig är fullkomligt klart, kan jag ännu icke definiera, men väl beskrifva, d. v. s. jag kan bestämdt säga, hur det är beskaffadt, men icke hvad det är. Hvad som däremot icke är mig alldeles klart, om det kan jag ej bestämdt säga, hur det är beskaffadt, långt mindre hvad det är. Jag kan icke beskrifva, långt mindre definiera det. Om nu en tredje lägger mig orden i munnen, hvarigenom en annan, för hvilken saken var klar, har förklarat den för andra lika kunniga, så är saken det oaktadt ej klarare för mig. Den är och förblir så till vida den andres tydliga sak och icke min, emedan den andres ord ej kunna vara det för mig, som de äro för honom: det bestämda uttrycket för den fulländade klarheten af hans begrepp.

Målet, att med psykologisk konst och efter den fysiska mekanismens lagar föra människorna till tydliga begrepp och till dessas sista medel, till definitioner, hvilar på en detta senare medel väsentligen föregående ordningsföljd

af alla framställningar om den fysiska världen, hvilka så småningom framskrida från åskådningen af enstaka föremål till deras benämnande, från deras benämnande till bestämmandet af deras egenskaper, d. v. s. till kraften att beskrifva dem öch från kraften att beskrifva dem till kraften 'att förtydliga och definiera dem. Visheten i förandet till åskådning är sålunda uppenbarligen begynnelsepunkten, från hvilken denna följd

1 Häraf de där tårarne|af medel att nå till tydliga begrepp måste byggas. Det är tydligt, att den sista mognad för all undervisnings mål: tydligheten af hvarje begrepp, är i väsentlig grad afhängig af undervisningens första frö.

Öfverallt i hela kretsen af den allverkande naturen, har ett föremål, som är ofullkomligt bildadt i sitt frö, förlorat kraft att blifva fullkomligt i sin mognad. Allt, som icke är fullkomligt i sitt frö, blir i sin uppväxt, d. v. s. i den yttre utvecklingen af sina delar, förkrympt. Detta är lika sant, när det gäller din andes produkter, som när det gäller dina trädgårdars produkter. Det är i resultatet af hvarje enskildt åskådningsbegrepp lika sant, som i det bestämda tillståndet af ett utvuxet kålhufvud.

Det bästa medel att hindra förvirring, luckor och ytlighet i den mänskliga bildningen beror således hufvudsakligen på den omsorg, den riktighet och den omfattning, hvarmed vi så vidt möjligt är, sökt bringa begynnelseintrycken af de väsentliga föremålen för våra kunskaper inför barnets sinnen. Redan medan barnet ligger i vaggan, måste man börja med att undanrycka vårt släktes ledning från den i blindo lekande naturens händer och lägga denna ledning i de bättre krafters hand, hvilka krafter årtusendens erfarenhet i naturens eviga lagars väsen lärt oss särskilja.

Du måste väsentligen afsöndra naturens lagar från hennes gång, d. v. s. från deras enskilda verkningar och från framställningen af dessa verkningar. Med afseende på hennes lagar är hon evig sanning och utgör för oss det eviga rättesnöret för all sanning, men med hänseende till de modifikationer, inom hvilka användandet af hennes lagar måste äga rum för hvarje individ och vid hvarje individuellt fall, är hennes åt sig själf öfverlämnade sanning ej tillräcklig och ej tillfredsställande för vårt släkte. Den positiva sanningen rörande läget och omständigheterna hos hvarje individ och för hvarje individuellt fall, talar, till följd af lika eviga lagar, i samma grad nödvändighetens rätt som människonaturens eviga lagar. Följaktligen måste anspråk ställas på nödvändigheten af att båda lagarne sinsemellan bringas till öfverensstämmelse, om de skola tillfredsställande verka på människosläktet. Omsorgen om denna förening är af väsentlig vikt för vårt släkte. Det tillfälliga är, därigenom att det finnes till och genom sina följder, lika så nödvändigt som självfva det eviga och nödvändiga, men det tillfälliga måste i sin tillvaro och i nödvändigheten af sina följder, genom friheten i den mänskliga viljan bringas i öfverensstämmelse med det eviga och oföränderliga i människonaturen och dess anspråk.

Den sinnliga naturen, från hvilken det tillfälligas tillvaro och dess följder utgå, synes vara helgad åt det hela och är obekymrad för individen och det individuella fall, på hvilka det på ett ytligt sätt är bestämdt att inverka. Hon är från denna sida egentligen blind, och som blind är det icke hon, som kommer till harmoni eller111

söker att komma i harmoni eller kan komma i harmoni med människans seende, andliga och sedliga natur. Tvärtom är det endast den andliga och sedliga naturen själf, som är i stånd att bringa sig i harmoni med den sinnliga, som är i stånd till att göra detta, och som är förpliktigad att göra detta. Vår sinnlighets lagar måste således, till följd af självfva vår naturs väsentliga anspråk, varda underkastade lagarne för vårt sedliga och andliga lif. Utan detta underordnande är det omöjligt, att sinnligheten i vår natur någonsin i sanning skulle kunna verka för frambringandet af vår utbildnings sista resultat för mänsklighetens sanna utbildning. Människan blir endast genom sitt andliga och inre lif själf människa, hon blir endast därigenom självständig, fri och tillfredsställd Den sinnliga naturen för henne icke så långt och icke dit; den är till sitt väsen blind, dess vägar äro mörksens och dödens vägar. Vårt släktes bildning och ledning måste således ryckas ur den blinda, sinnliga naturens händer och inflytandet af hennes mörker och död och läggas i händerna på vårt sedliga och andliga inre väsen och dess gudomliga, eviga inre ljus, dess gudomliga, eviga, inre sanning.

Allt, allt, hvad du sorglöst öfverlåter på den yttre, blinda naturen går till grunden. Det är en sanning med afseende på den liflösa, sinnliga naturen, likasåväl som på den lefvande. När du sorglöst åt naturen öfverlämnar jorden, bär den ogräs och tistlar, och när du åt henne öfverlämnar ditt släktes bildning, för hon icke längre än in i

virrvarret af en åskådning, som hvarken för din eller dina barns fattningskraft är så ordnad, som den för den första undervisningen behöfde vara. För att på det mest tillförlitliga sätt föra barnet till riktig och fulländad kunskap om ett träd eller en planta, är det på långt när ej bästa sättet, att du utan vidare omsorg om barnet förer det ut i skogen eller på ängen, där träd och plantor af alla slag växa om hvarandra. Hvarken träd eller örter ställas här inför barnets ögon på ett sätt lämpadt att åskådliggöra hvarje art af desamma, ej heller att medelst det första intrycket af föremålet förbereda till en allmän kännedom om ämnet. För att på den kortaste tiden föra ditt barn till undervisningens mål, till tydliga begrepp, måste du med största omsorg inom hvarje kunskaps område först ställa det för ögonen sådana föremål, hvilka hos sig innesluta de väsentligaste kännetecknen för det ämne, hvartill dessa föremål höra. Detta måste ske på ett synbart och utmärkande sätt, så att de äro särskildt lämpade för att föremålets väsen, till åtskillnad från dess växlande beskaffenhet, särskildt faller i ögonen. Försummar du emellertid detta, så bringar du barnet vid första åsynen af föremålet lätt därhän, att det anser föremålens växlande beskaffenhet för det väsentliga. På detta sätt försenar du åtminstone barnets kännedom om sanningen och förfelar i hvarje ämne den kortaste vägen från dunkla åskådningar till tydliga begrepp.112

Om du vill undvika detta misstag i din undervisning, så är ordningsföljden, enligt hvilken alla föremål i alla dina undervisningsämnen skola bibringas barnen till åskådning, ända från de första begynnelsepunkterna, så ordnad, att intrycket af hvarje föremåls väsen redan vid föremålets första åskådning kan höja barnet till ett intryck af detsammas beskafEenhet. Barnet lär redan vid detta första intryck att låta det växlande hos föremålet underordnas dess väsen. Så vandrar barnet ovedersägligen på den säkra väg, på hvilken för hvar dag dess kraft utvecklar sig, till att med hög enkelhet sammanlänka hvarje föremålets tillfälliga beskaffenhet med den djupa kännedomen om dess väsen och dess inre sanning. Det lär sig sålunda att läsa i hela naturen som i en öppen bok. Då ett till sig själft lämnadt barn utan förstånd tittar ut i världen och genom förvirringen af enskilda, blindt påhittade kunskapssmulor dagligen sjunker ned från villfarelse till villfarelse, så stiger däremot ett barn, som alltifrån vaggan blifvit fördt på den ofvan nämnda vägen, dagligen från sanning till sanning. Allt, som finnes, eller åtminstone hela den erfarenhetskrets, i hvilken barnet lefver, länkar sig med klarhet och omfattning till hvartannat. De första orsakerna till villfarelser, hvilka ligga i naturen af barnets uppfattning och i det själft, äro båda undanskaffade. I dess inre har ingen benägenhet till någon som helst villfarelse på ett konstladt och skolrätt sätt blifvit inplan-tadt, och det nihil admirari,1 som nu snart endast kommer till syne som den förkrympta ålderns anspråk, blir genom denna ledning oskuldens och ungdomens lott. Uppnåendet àf undervisningens sista mål, tydliga begrepp — må dessa än föra oss till öfvertygelsen om, att vi ingenting kunna eller till öfvertygelsen om, att vi kunna allt, det är detsamma — uppnåendet af detta mål blir, sedan barnet nått så långt och har anlag att bli människa, alldeles nödvändigt. För att nå detta höga mål, ordna medlen och ställa dem säkért, och förnämligast för att lämna de första åskådningsintryck öfver de sinnliga föremålen med den omfattning och den bestämdhet, som väsentligen fordras för att på deras grundvalar uppbygga de serier af våra kunskapsmedel, som framskrida utan luckor, som undvika alla, villfarelser, och som grundlägga sanningar, har jag i mödrarnas lok företrädesvis haft klart för ögonen detta måls omfattande fordringar. Vän! Det har lyckats mig, jag har kommit därhän, att jag genom denna bok så stärkt min sinnliga naturs kunskapsförmögenheter, att jag förutser att barn, hvilka danas därefter, komma att i allmänhet bortkasta boken för att i naturen och i allt, som omger dem, finna en bättre vägledning till mitt mål än den, som jag gett dem. ' Vän! Boken finnes ännu icke till, och jag ser redan dess återförsvinnande genom dess verkningar.

1 Förundra sig öfver ingenting. 113

XI.

Vän! Jag visste egentligen icke för några och tjugu år sedan, hvarthän det bar, då jag nedkastade följande ställe i företalet till Lienhard och Gertrud: »Jag tar ingen del i striderna mellan människorna om deras olika meningar, men det, som gör dem fromma, goda, trogna och hederliga, det som för kärleken till Gud och kärleken till 'nästan i deras hjärtan, ocb som kan bringa lycka och välsignelse i deras hem, det, menar jag, står utom all strid Och har blifvit nedlagdt i våra hjärtan till vårt väl.»

Nu låter mig förloppet af mitt försök inse att i det undervisningssätt, för hvilkets kännedom och införande jag sträfvar, jag alldeles säkert ej i detsamma tar någon del i människornas strider. Som rent utvecklingsmedel för hela omfånget af våra krafter och anlag sträcker det sig i sitt väsen, i sitt inflytande och sin verkan intet steg utöfver det, som är oemotsägligt. Som rent utvecklingsmedel för våra krafter är det ej en sanningens lära, det kämpar ej mot villfarelser, det är en inre utveckling af sedliga och andliga krafter, hvilka stå villfarelserna emot, det' är en ren ledning i förmågan att skilja' sanning och villfarelse. Dess sträfvandes väsen går enbart därpå ut att psykologiskt grunda denna förmågas goda utbildning och genomdrifva den i hela omfånget af dess behof. Vän! Jag ser både hvad detta yttrande för med sig, och hur fjärran jag är från att i hela dess omfång kunna spåra de medel, genom hvilka det är möjligt att nå detta mål. Icke desto mindre lefver tron på möjligheten att nå detta mål outsläckligt i min själ. Men hur, genom hvem och hur snart denna min aning skall kunna gå i fullbordan, därom vet jag visserligen ännu intet. Härvidlag finnes heller ingen förmätenhet i min själ. Jag sökte vid alla mina sträfvanden, hvilkas resultat nu fört mig till dessa yttranden, ej något annat än undervisningsmedlens förenklande och underlättande för det lägre folket. I min allra närmaste opigifning har jag sett, hur detta folk genom denna försummelse på mångfaldigt sätt blifvit olyckligt, otillfredsställdt och bragt i fara. Mitt hjärta sträfvade allt ifrån ungdomen att råda bot för detta onda. Jag har haft tillfällen^ som endast få hafva det, att från min tidigaste ungdom och i dess sanna gestalt iakttaga orsakerna till folkets sedliga, andliga och husliga nedsjunkande och dess därmed innerligt förbundna lidanden och orättvisa behandling. Man kan tro mig, jag har med folket genomgått åtskilligt lidande och med det erfarit orättvis behandling. Jag säger detta för att ursäkta åtskilliga af mina yttrandens skenbara djärfhet. De äro -endast uttryck för det

8114

behof, som lefver i djupet af min själ att vilja hjälpa folket vid självfva källorna för dess kvarstående på samma plats och dess däraf uppstående lidanden. Jag hyser ej den ringaste förmätenhet att kunna göra detta. Jag ber, att man i detta ljus skärskådar mina skenbart djärfva yttranden. När jag till exempel mesd största bestämdhet säger, att utvecklingen af hela omfånget utaf de mänskliga krafterna utgår från en organism, hvars resultat har karaktären af obetingad nödvändighet, säger jag ej därför, att jag har klart för mig lagarne för denna organism eller att jag känner till dem i hela deras omfång. Och när jag säger, att det vid undervisningen gifves ett rent förståndsmässigt tillvägagående, så säger jag icke därför, att jag framställt och utöfvat lagarne för detta tillvägagående i deras höga fulländning. Jag har vid framställandet af mitt görande och låtande långt snarare sökt klargöra mina grundsatser, än jag försökt sätta det till hög grad hämpade tillvägagåendet af min ringa individualitet såsom måttstock för det, som genom utvecklandet af dessa grundsatser kan och måste framkomma till människosläktets fromma. Jag vet det icke själf och känner för hvarje dag mer, till hvilken grad, jag icke vet det.

Hvad som i hela min framställning är teori och omdöme är obetingadt intet annat än resultatet af en inskränkt och högst tröttsam empirik, och jag måste tillägga en ovanlig tur. Jag skall och vill icke dölja det. Om det ej lyckats den man, som ända in i sin gråa ålderdom af användbara eller också endast använda människor öfverensstämmande förklarats för oanvändbar, om det ej lyckats denne trötte stackare att bli skolmästare, och om Buss, Krüsi och Tobler ej kommit hans namnlösa tafatthet i all konst och i alla färdigheter på ett kraftigt sätt till hjälp, såsom jag aldrig vågat hoppas, skulle min teori öfver detta ämne liksom flamman från ett eldsprutande berg, som ej lyckas komma till utbrott, åter utslockna i mitt eget inre. Jag skulle som en drömmande dåre, öfver hvilken man ej förmår döma mildt, misskänd af de goda och föraktad af de onda, sjunkit ned i min graf. Min enda förtjänst, min ihärdiga, aldrig kufvade vilja att ägna mina dagars sträfvande åt folkets väl, därför offra mitt lif pch döda mitt eget jag, skulle i dag varit prisgifven åt eländigas hån, utan att jag ägde en vän, som skulle våga låta rättvisa vederfaras min hånade skugga. Jag hade aldrig själf låtit mig rättvisa vederfaras, jag hade aldrig kunnat det, jag skulle sjunkit ned i grafven med raseri öfver mig själf och förtviflad öfver eländet hos folket och de mina. Vän! Jag skulle under det jag så sjönk ned endast hos mig kunnat bevara den sorgliga kraften att anklaga mig för mitt öde. Jag hade gjort det, jag hade ej kunnat göra annorlunda, jag hade endast tillräknat mig själf skulden till mitt fördärf, mitt lifs grymma bild skulle då stått för mina ögon som en enda stor skugga utan en förmildrande

ljusstråle.115

Vän! Tänk dig' min förtviflan och bilden af denna skugga och af tanken i min tillintetgörelse, att jag själf hade tillintetgjort mitt lifs mål. Det är sant, jag hade verkligen genom min skuld förlorat målet i mig själf. Det är Gud, som åter gifvit mig det, sedan jag verkligen förlorat det. Jag förfelade det sju gånger och ännu sju gånger, till och med när det såg ut som om medlet därtill blifvit lagdt tillrätta i mina händer som för ett barn, ack, jag bar mig så dumt åt, som ingen skulle gjort. Det' gick mig i lång tid så, som det icke skulle gått någon annan. Ej allenast stodo mig i vägen för uppnåendet af mitt mål min alltsedan barnaåldern totala brist på utbildade praktiska färdigheter och ett ofantligt missförhållande mellan min viljas omfång och mina krafters skrankor. Jag blef också därtill med hvarje år allt mer olämplig till allt det, som syntes väsentligen nödvändigt för det yttre uppnåendet af mitt mål.

Men är det min skuld att förloppet af ett allt mer och mer nedtrampadt lif redan länge ej tillät mig gå den minsta lilla väglängd med lugnt hjäirta. Är det min skuld att uppmärksamheten från de lyckliga eller endast från de ej elända redan sedan länge är utslocknad från min själ som spåren af en i djupet nedsjunken ö. Är det min skuld att människorna rundt omkring mig, ack, redan sedan länge tillbaka, ej sågo något annat hos mig, än att jag var en blödande, nedtrampad, på landsvägen utkastad känslolös varelse, hos hvilken lifvets mål är såsom ett sädesax, hvilket mellan törnen, tistlar och vassrör, alltid med dödsfara att kväfvas, skjuter upp i höjden. Är det min skuld att mitt lifs mål nu står inför mig som en kal klippa i floden, från hvilket det framkvällande vattnets eviga anfall bortspolat det sista spåret af den sköna jord, som förut betäckt den.

Ja, vän! Det är min skuld, jag känner den djupt och böjer mig i stoftet, visserligen ej för de illasinnades omdöme, icke som en af en getingsvärm omhvärfd människa utan för min egen bild och det ipre värde, till hvilket jag hade kunnat upphöja mig, om jag midt under mitt förlorade lifs eviga natt hade kunnat höja mig öfver mitt öde och öfver de dagars fasa, under hvilka sannerligen allt, som gläder och höjer; människonaturen, fullständigt försvunnit rundt omkring mig, och allt, allt, som förvirrar och drager ned henne oupphörligt och oafbrutet trängde sig på mig och med hela sin makt störtade sig öfver mitt hjärtas svaghet, hvilken i mitt hufvud ej fann någon motvikt mot de intryck, som söndersleto det. Dock är det min skuld, vän, jag, har själf skulden till hela min olycka. Jag hade kunnat motverka den, jag hade bort göra det, och jag kan säga, jag har velat det, om jag kan kalla det vilja, som ej är utfördt. Så mycket är emellertid sant, jag har blifvit gammal och mina dagars elände har bragt mig nära grafven, innan den fullständiga förstörelsen af mina nerver alldeles bragte mig ur jämvikten, och mitt eget sista inre uppror lät mig kasta bort mig själf jämte människosläktet.116

Vän! En kvinna, större än någon man, en kvinna, som genom ett lif, hvars olycka uppvägde mitt elände, en olycka, som endast förädlade och aldrig vanärade henne, såg att jag närmade mig detta bortkastande af mig själf, svarade mig- på mitt förvirrade ord, hvad gör det till eller ifrån: »O, Pestalozzi! om människan en gång kommer därhän att uttala detta förtviflans ord, så hjälpe henne Gud, hon kan ej mer hjälpa sig själf.»

Jag såg vemodets och sorgens blick i hennes ögon, när hon uttalade detta varningens ord, och vän, om jag icke hade någon annan skuld i det slutliga försvinnandet af mitt bättre jag än den, att jag kunde höra och åter förgäta detta ord, så vore min skuld större än alla männniskors skuld, hvilka ej sett denna dygd och aldrig hört detta ord.

Vän, låt mig nu ett ögonblick förgäta mitt görande och låtande och mitt mål, fullständigt öfverlämna mig åt den vemodskänsla, som öfverväldigade mig, när jag tänkte på, att jag ännu lefver och ej mer är mig själf. Jag har förlorat allt, jag har förlorat mig själf, men det oaktadt har du, o Herre, i mig uppehållit mitt lifs önskan, du har icke inför mina ögon krossat mina smärtors mål, såsom du för tusentals människor, hvilka fördärfvat sina egna vägar, krossat deras mål inför deras och mina ögon. Du har midt under förstörelsen för mig upprätthållit mitt lifs verk och för mig i min hopplöst försvinnande ålder ännu låtit ett aftonrodnadens skimmer uppstiga, hvars kära anblick uppväger mitt lifs lidande. Herre, jag är icke värdig den barmhärtighet och den trohet, som du bevisat mig! Du, du allena, har ännu förbarmat dig öfver den söndertrampade masken. Du allena har ej sönderbrutit det sköra röet. Du allena har ej utsläckt den glimrande veken och ej vändt bort ditt ansikte under hela mitt lif från det offer, hvilket jag från min barndomstid velat bringa och aldrig kunnat bringa de öfvergifna i landet.

XII.

Käre vän! Min känsla tillät mig ej i mitt sista bref att tala vidare, jag lade därför bort min penna, och jag gjorde rätt däri. Hvad äro ord, när hjärtat är böjdt till dyster förtviflan eller i den högsta sällhet höjer sig till molnen?

Vän! Hvad äro ord också utan denna höjd och detta djup?

Jag ser i det eviga intet vårt släktes upphöjdaste egenhet och sedan åter i den upphöjda kraften af detta eviga intet — i man- 116

Vän! En kvinna, större än någon man, en kvinna, som genom ett lif, hvars olycka uppvägde mitt elände, en olycka, som endast förädlade och aldrig vanärade henne, såg att jag närmade mig detta bortkastande af mig själf, svarade mig- på mitt förvirrade ord, hvad gör det till eller ifrån: »O, Pestalozzi! om människan en gång kommer därhän att uttala detta förtviflans ord, så hjälpe henne Gud, hon kan ej mer hjälpa sig själf.»

Jag såg vemodets och sorgens blick i hennes ögon, när hon uttalade detta varningens ord, och vän, om jag icke hade någon annan skuld i det slutliga försvinnandet af mitt bättre jag än den, att jag kunde höra och åter förgäta detta ord, så vore min skuld större än alla männniskors skuld, hvilka ej sett denna dygd och aldrig hört detta ord.

Vän, låt mig nu ett ögonblick förgäta mitt görande och låtande och mitt mål, fullständigt öfverlämna mig åt den vemodskänsla, som öfverväldigade mig, när jag tänkte på, att jag ännu lefver och ej mer är mig själf. Jag har förlorat allt, jag har förlorat mig själf, men det oaktadt har du, o Herre, i mig uppehållit mitt lifs önskan, du har icke inför mina ögon krossat mina smärtors mål, såsom du för tusentals människor, hvilka fördärfvat sina egna vägar, krossat deras mål inför deras och mina ögon. Du har midt under förstörelsen för mig upprätthållit mitt lifs verk och för mig i min hopplöst försvinnande ålder ännu låtit ett aftonrodnadens skimmer uppstiga, hvars kära anblick uppväger mitt lifs lidande. Herre, jag är icke värdig den barmhärtighet och den trohet, som du bevisat mig! Du, du allena, har ännu förbarmat dig öfver den söndertrampade masken. Du allena har ej sönderbrutit det sköra röet. Du allena har ej utsläckt den glimrande veken och ej vändt bort ditt ansikte under hela mitt lif från det offer, hvilket jag från min barndomstid velat bringa och aldrig kunnat bringa de öfvergifna i landet.

XII.

Käre vän! Min känsla tillät mig ej i mitt sista bref att tala vidare, jag lade därför bort min penna, och jag gjorde rätt däri. Hvad äro ord, när hjärtat är böjdt till dyster förtviflan eller i den högsta sällhet höjer sig till molnen?

Vän! Hvad äro ord också utan denna höjd och detta djup?

Jag ser i det eviga intet vårt släktes upphöjdaste egenhet och sedan åter i den upphöjda kraften af detta eviga intet
— i man-117

nens ord — brännmärket för helvetets yttersta gräns, i hvilket min bundna ande försmäktar. Jag ser i denna kraft bilden af mitt släktes förlorade oskuld, men sedan också bilden af den blygsel-rodnad, som skuggan af denna förlorade helgedom alltid uppväcker hos mig, så länge jag ej är fullkomligt ovärdig mitt släkte. Så länge jag ej är sjunken ned i djupet, väcker tanken här alltid hos mig en ny kraft att åter söka efter det förlorade och åter upprätta mig i mitt fördärf. ' Vän! Så länge människan är värdig sitt släktes upphöjda egenhet, språket, så länge hon håller detta i sitt innersta som ett kraftfullt medel, genom hvilket hon med ren vilja kan yttra och uppehålla sina mänskliga företräden och därigenom förädla sig själf, göra sig mera mänsklig, är språket en hög helgedom för människan. Men när hon ej mer är det värdig, då hon ej bär det inom sig som ett kraftfullt medel för att uttrycka sina mänskliga företräden, och då hon ej har en ren vilja att genom språket göra sig mer mänsklig, blir språket för henne ej något annat än ett sinnligt upplifvadt villomedel för hennes djuriska natur, ett medel, hvars användande så småningom leder henne till förlust af sin mänsklighet, till omänsklighet. Språket blir för henne det första Och det kraftfullaste medlet till ett förkonstladt fördärfvande af hennes sedliga och andliga natur och därigenom den första och starkaste källan till hennes husliga elände och hennes orätta handlingssätt i det borgerliga lifvet samt den orätt hon däri lider och de häraf uppkomna, offentliga förbrytelserna, hvarunder hon samtidigt upphöjer språket till den vanligaste täckmanteln för allt detta fördärf och all denna förbrytelse. Det är

emellertid oförnekligt, hur djupt språkets fördärf, pratsjukan, ingripit i alla vår tids världshändelser, hur den i den goda tonen, i hoftonen, i kanslistilen, i bokstilen, i komedianttonen, i journaler, i dagblad, kort sagdt öfverallt i vår midt, står där i hela i kraften af sitt fördärf. Det är ett sakförhållande- i våra dagar mer än någonsin, att denna pratsjuka uppeggas alltifrån vaggan, upplifvas genom skolorna, starkes genom lifvet, jag kan säga skaffar sig luft hos oss från predikstolen och rådstugorna ned till ölstugorna och krogarne, och att alla källorna till mänskligt fördärf och vår naturs sinnlighet finna i henne sin medelpunkt, i hvilken de samtliga förena sig såsom i gemensamt intresse, och därigenom ömsesidigt smitta ned hvarandra. Härigenom och härigenom allena kan man också förklara den förskräckliga sanningen: hos fördärf våde människor växer genom språket deras eget fördärf. Genom det 'blir de eländigas elände ännu större, genom det blir villfarelsens natt än dunklare, genom det blifva de illasinnades förbrytelser än mer vidtgripande. Vän! Ännu är Europas fördärf genom dess pratsjuka i tilltagande. Det hänger på det innerligaste tillsamman med det på alla delar af våra känslor, vårt tänkande, våra handlingar ingripande tillståndet af förkonstling och118

hela omfånget af dess följder. Det hänger tillsamman med det i det oändliga gående förökandet af vårt tjänstefolk. Det hänger tillsamman med den i det omätliga gående brist på själfständighet, ej endast hos det simpla, lägre folket i landet utan till och med hos de högre klasserna, adelsmän och ståndspersoner och ej mindre hos det också i det omätliga tilltagande försjunkandet af vår medelklass, det erkändt första och väsentliga stödet för all sann statskraft och all sann borgerlig välsignelse. Också är den dagligt växande tjockleken på våra marknadskataloger endast en obetydlig biföreteelse till detta tidens stora onda. Också de dagligen allt mer och mer tillväxande offentliga och privata anslagstaflorna på hörnen af våra murar äro ofta lika tydliga bevis på det samma ondas existens som våra tjocka marknadskataloger. Men tydligt är i hvarje fall, hvarthän detta slags pratsjuka skall föra oss i ännu en tidsålder, denna pratsjuka, hvars följder, hvars förirringar, hvars våldsdåd och inkonsekvenser redan bragt oss till den punkt, på hvilken i detta fall redan så många af vår världsdels länder stå.

Men jag går vidare på min väg. Jag utgick vid det empiriska efterforskandet af mitt ämne ej från något positivt lärobegrepp. Jag kände ej till något utan frågadè helt enkelt: Hvad skulle du göra, om du ville' bibringa ett enda barn de kunskaper och färdigheter i hela det omfång, som detta barn nödvändigt behöfver för att genom ett godt besörjande af sina väsentliga angelägenheter nå till en inre tillfredsställelse med sig själf?

Men nu ser jag, att jag i den långa raden af mina bref till dig blott betraktat frågans första synpunkt, barnets ledning till' insikter och kunskaper, men däremot icke dess ledande till färdigheter, såvida dessa icke äro färdigheter, hvilka direkt beröra kunskaper och vetenskaper. Och dock äro de färdigheter, af hvilka människan är i behof för att genom deras besittande komma till inre tillfredsställelse med sig själf, ingalunda inskränkta till de få ämnen, undervisningsväsendets natur nödgade mig beröra.

Jag vågar ej lämna denna lucka oberörd. Det är måhända den farligaste gåfva en fientlig genius gifvit vår tid: kunskaper utan färdigheter och insikter utan de ansträngnings- och öfvervinningskrafter, hvilka underlätta och möjliggöra öfverensstämmelse mellan verklig tillvarelse och lif.

Sinnesmänniska! Du mycket begärande och allt fordrande väsen, du måste för dina begärs och behöfs skull veta och tänka, men just för dessa behöfs och begärs skull måste du äfven kunna och handla, och det förra står med det senare och det senare med det förra i ett så innerligt sammanhang, att, genom upphörandet af det ena, äfven det andra måste upphöra, och omvändt. Men detta kan aldrig ske om färdigheterna, utan hvilka tillfredsställandet af dina behof och begär är omöjligt, icke hos dig bildas med samma119

konst och upphöjas till samma kraft, hvilka utmärka dina insikter framför föremålet för dina behof och dina begär. Men bildandet af sådana färdigheter hvilar då på samma organiska lagar, hvilka läggas till grund vid bildandet af våra kunskaper.

Naturens organism i en lefvande planta, i det enbart sinnliga djuret och i den lika sinnliga, men med fri vilja begåfvade människan, är en och samma. Den är i det trefaldiga resultat, som den är i stånd att frambringa, alltid sig själf lik. Dess' lagar verka antingen endast fysiskt, och så till vida på samma sätt som på den allmänna djuriska naturen, på mitt fysiska väsen. De verka för det andra på mig, i den mån de bestämma de sinnliga

orsakerna för mitt omdöme och min vilja. I detta afseende äro de de sinn-liga grundvalarne för mina insikter, mina böjelser och mina beslut. De verka slutligen för det tredje på mig, i det de göra mig duglig för de fysiska färdigheterna, hvilkas behof jag förstår genom min instinkt, och till hvilkas inlärande jag tvingar mig genom min vilja. Men också i detta hänseende måste konsten rycka vårt släktes bildning ur händerna på deu sinnliga naturen eller, rättare sagdt, på denna sinnliga naturs tillfälliga ställning gent emot hvarje individ för att lägga den i händerna på de krafter, insikter och de mått och steg, som bildningen sedan årtusenden lärt oss känna till fördel för vårt släkte.

Mänskligheten förlorar visserligen ej fullkomligt känslan för behofvet af utbildning till lifvets allmänna nödiga färdigheter, ej ens vid den högsta grad af hennes förkonstlingsfördärf och hennes dresseringsfördärf. Ännu mindre förlorar den enskilda människan denna känsla. Naturens instinkt drifver henne i sedligt, andligt och konsthänseende med förenade krafter till lefnadsbanor, på hvilka känslan af detta behof dagligen utvecklas och lifvas hos henne, och från alla sidor leder till att rycka detta slag af hennes utbildning från den blinda naturens hand och till och med från det med denna naturens blindhet innerligt sammanhängande, ensidiga förkonstlings- och dresseringsfördärfvet af hennes sinnlighet, och att lägga denna utbildning i handen på konstens insikter, krafter och medel, till hvilka vårt släkte sedan årtusenden tillbaka höjt sig. Mänsklighetens flertal nedtynges emellertid i hvarje fall af ensidigheten hos den sinnliga naturens anspråk och hennes dresserings- och förkonstlingsfördärf, långt mer än fallet är med den enskilda människan. Detta är sant t. o. m. hvad regeringen angår. Hon undertrycker som massa, som kår . vår sinnliga naturs anspråk och dess förhärdelse långt mer än fallet är med enskilda människor och till och med med enskilda personer, tillhörande hennes egen kår. Det är sant, på det sätt som i detta hänseende ej lätt en fader skulle förgå sig gent emot sin son eller en mästare gent emot sin lärling, förgå sig regeringar lätt mot folket. Det kan väl ej vara120

annorlunda. Den sinnliga människonaturen verkar på hvarje enskild människa med långt större ömhet och renare kraft än den förmår göra det på människohopar, på kårer, på massföreningar af vårt släkte, hvilka dessa än må vara. Den första impulsen af all naturenlighet i människolifvet, instinkten, förblir och uppehåller sig hos individen oändligt renare och oändligt kraftfullare än den är i stånd att göra det i hvilken människomassa, i hvilken förening af människor som helst. Ingen människohop, ingen slags kår, ingen slags människomassa bär inom sig sitt ursprungliga väsens renhet och oskuld, som individen förmår göra det och hans natur alltjämt traktar efter att göra. Men hos hvarje människomassa förloras den ursprungliga renheten af dessa inflytanden, förloras grundvalarne för harmoni, från hvilkens inflytande på hela omfånget af de mänskliga krafterna hos individen man kan räkna, och efter hvilken man sträfvar. Man kan ej förneka, att det heliga, gudomliga, som ligger i instinkten, blir, i hvilken form, under hvilken ensidighet det vara må, i sitt väsen förlamadt och overksamt, när dess förhärdade dresseringskonst för-konstlande inverkar på hvilken människomassa som helst, på hvilket kollektivt förhållande som helst hos vårt släkte och genom denna inverkan inför en skråanda i denna massa. Instinkten verkar på hvarje människomassa, af hvilket- slag denna ock vara må, med den förhärdade våldsmakten, som hvarje slag af mänsklig förening medför i sig själf, och alltjämt, där detta är fallet, där är dess inflytande på sanning och rätt, och följaktligen på nationalupp-lysning och nationallycka, nödvändigtvis förlamad. Denna skillnad uti instinktens inverkan på enskilda människor och på föreningar af sådana är af den - största betydelse och förtjänar i alla afseenden långt större beaktande, än som kommit den till del. Den kastar ett bestämdt ljus öfver många frestelser i det mänskliga lifvet och i synnerhet blifva därigenom ganska många offentliga regeringshandlingar, hvilka annars skulle förefalla obegripliga, lätt förklarliga om man riktigt skärskådar dem. Denna skillnad förklarar, att mänskligheten med hänseende till vårt släktes individuella kraf, med hänsyn till folkbildning och omsorg för folket och hela omfånget af grundvalarne för folkets väl, ej har att vänta så mycket och ej kan vänta af regeringarne det, hvilket i detta hänseende ensamt kan gifvas af individerna bland folket. Nej, det är en evig, förmedelst människonaturen lätt förklarlig och genom hela världshistorien bekräftad sanning, hvad i detta hänseende kan göras för upplifvandet och höjandet af individen i staten, d. v. s. för folket, det kan regeringen ej göra. Man kan ej vänta det, än mindre fordra det af henne. Hvad man allena af henne kan fordra är, att hon ej skall låta individerna hos folket sjunka ned till kraft- och viljelöshet, tvärtom, hon

bör söka förhindra kraft- och viljelösheten hos individerna bland folket, hvad beträffar det, som dessa i hän-121

seende till grundandet af det offentligas väl själf kunna utföra och bidraga till. Hon bör ej försumma det, som hvarje enskild individ behöfver till bildandet af insikter, böjelser och färdigheter för att som individ lämna sitt bidrag till det offentligas väl. Men det gör mig ondt att härvidlag behöfva säga, att vår tids regeringar äro på mångfaldigt sätt ej nog starka eller nog lefvande i de öfningsfärdig-heter, hvilka fordras till detta mål. Det är oemotsägligt, att vår världsdels folk njuta på mångfaldigt sätt af den bildning, de insikter, böjelser och färdigheter, som deu enskilda människan behöfver för att på ena sidan genom en god omsorg för de egna angelägenheterna nå till inre tillfredsställelse med sig själf, å andra sidan för att för staten bana väg, grundlägga och trygga allt den behöfver för att som stat finna kraftfull hjälp och handräckning af de millioner utaf dess individer och för det, som den endast genom det goda tillståndet i sedligt och andligt afseende samt med hänseende till konstkraften hos dessa individer, förmår erhålla.

Här är ett stort tomrum*

Färdigheterna, på' hvilkas ägande kunnandet och handlandet af allt det beror, som den bildade anden och det förädlade hjärtat fordra af hvarje människa, gifva sig emellertid lika litet af sig självva som de insikter och kunskaper människan härför behöfver. Liksom utbildandet af själs- och konstkrafterna förutsätter ett för människonaturen afpassadt psykologiskt ordnadt framskridande hos medlen för denna utbildning, hvilar äfven bildandet af de krafter, hvilka förutsätta dessa färdigheter, på den djupt ingripande mekanismen af ett konstens abc, d. v. s. på allmänna konstregler, genom hvilkas tillämpning barnen kunna bildas medelst en serie af öfningar, hvilka småningom, fortskridande från de högst enkla till de högst sammansatta färdigheterna, måste med fysisk säkerhet verka därhän att gifva dem en dagligt stigande lätthet att utöfvä de färdigheter, hvilkas utbildande de nödvändigt behöfva. Men äfven detta abc är allt annat än uppfunnet. Men det är också ganska naturligt, att sällan det uppfinnes, som ingen söker efter. Dock, om man blott sökte därefter med ungefär samma allvar, hvarmed man söker efter äfven ganska små framsteg i sidenväfnadskonsten, så vore det ganska lätt att finna, och en gång funnet blefve det säkerligen en stor gåfva för mänskligheten. Det måste utgå från de fysiska krafternas enklaste yttringar, hvilka krafter innehålla grunderna för äfven de mest sammansatta mänskliga färdigheter. Slå, bära, kasta, stöta, draga, vrida, slita, svinga o. s. v. äro de förnämsta, enkla yttringame för våra fysiska krafter. Sinsemellan väsentligen olika, innehålla de

* Hvad som här stått har uteslutits af Pestalozzi i andra upplagan.122

alla gemensamt och hvar för sig grunderna för alla möjliga äfvèn de mest sammansatta färdigheter, på hvilka de mänskliga yrkena hvila. Det är därför uppenbart, att detta färdigheternas abc måste utgå från tidiga, men psykologiskt ordnade öfningar i dessa färdigheter, såväl i allmänhet som uti hvar och en särskildt. Detta lem-öfningarnes abc måste då helt naturligt förenas och bringas i öfverensstämmelse med sinnesöfningarnes abc och alla tänkandets mekaniska föröfningar med tal- och formlärans öfningar.

Men såsom vi i åskådningens abc stå vida tillbaka för appen-zellerkvinnan och hennes pappersfågels konst, så stå vi också i färdighetens abc vida tillbaka för den eländigaste vilde och hans konst i att slå, kasta, stöta, draga o. s. v.

Det är säkert, att trappstegen från början i dessa öfningar till deras fulländade konst, d. v. s. till deras högsta grad af nervtakt, som tryggar slag och stötar, svängningar och kast i hundrafaldig omväxling och gör handen och foten lika säkra i motrörelser som i jämsidiga,. äro för oss, hvad folkbildningen beträffar, fullkomligt okända. Grunden är klar; vi hafva endast lässkolor, skrifskolor, katekesskolor och härtill fordras det människoskolor. Men dessa kunna ej på något sätt tjäna det låt-gå-system, den mannamån och den rättslöshet, som så gärna smyger sig in i detta tillstånds eländighet, lika litet som nervtillståndet hos de högre klasserna, hvilka äro gripna af ett dylikt går-an-tillstånd. Dock, jag glömmer nästan den synpunkt, från hvilken jag utgick.

Färdigheternas mekanism går fullständigt samma gång som kunskapernas, och dess grundvalar föra i afseende på din självbild-ning måhända ännu längre än de grundvalar, från hvilka dina kunskaper utgå. För att kunna utföra

något, måste du i hvarje fall vara verksam, för att veta behöfver du i många fall blott hålla dig passiv, blott se och höra. Däremot är du med afseende på dina färdigheter icke blott deras utbildnings medelpunkt, du bestämmer i många fall äfven det yttre af deras användning, men dock alltid innanför de skrankor, som den fysiska mekanismens lagar hafva bestämt för dig. Liksom i den döda naturens omätliga haf, läge, behof och förhållanden bestämma det specifika i hvarje individuell åskådning, likaledes bestämmas i den lefvande naturens omätliga haf, som din kraftutveckling frambringar, läge, behof och förhållanden det specifika af dessa färdigheter, som du företrädesvis och särskildt behöfver.

Då dessa synpunkter sprida ljus öfver sättet för utbildandet af våra färdigheter, så sprida de också ljus öfver sättet att-använda de bildade färdigheterna. Liksom hvarje ledning, hvilken vid utvecklandet af våra krafter och färdigheter för oss bort från den medelpunkt, på hvilken den individuella omsorgen af allt det hvilar, som människan genom alla sina lefnadsdagar är förpliktigad123

att gifva, bära, draga försorg om och uträtta, liksom hvarje sådan ledledning måste anses vara stridande mot den mänskliga kraftutbildningen, så måste också detsamma vara fallet med hvarje ledning för användandet af våra krafter och färdigheter, som för oss bort från denna medelpunkt och sålunda försvagar eller beröfvar oss det specifikt egna hos de nödiga färdigheterna, som vår egentliga lokalitets- och personaltjänst af oss fordrar, som misstämmer oss därför eller på något sätt gör oss odugliga för densamma. Hvarje sådan ledning måste anses afvikande från en efter naturens lagar lämpad ledning till en god mänsklig konstbildning, som en afvikelse från harmoni med mig själf och med min omgifning, följaktligen som ett hinder för min sjafbildning, min yrkesbildning, min pliktutveckling och som en bedräglig mig själf i fara störtande afvikelse från den rena och älskvärda tillgifvenhet för min individualitets verkliga sanning, från mina positiva förhållanden. Och hvarje undervisnings- och bildningssätt som ock hvarje lefnadssätt, hvarje användningssätt af våra bildade anlag och krafter i lifvet, hvilka inom sig bära fröet till en dylik disharmoni mellan vår bildning, vår verksamhet och vårt väsens verkliga sanning, våra förhållanden och våra plikter, måste hos hvarje fader och moder, som ömma för sina batns lugna lefnadsdagar, uppväcka oro, då det omätliga onda hos vår fundamentallösa skenupplysning och till och med vår eländiga maskeradrevolutions källor företrädesvis måste sökas i villfarelser af detta slag, hvilka i undervisning och lif och till och med i vårt undervisade och icke undervisade folks lif i lika mån ägde rum. Nödvändigheten af en större omsorg i de psykologiska utvecklings- och bildningssätten för våra färdigheter som ock för den psykologiska ledningen till utveckling af våra kun-skapsförmögenheter är således uppenbar. Liksom denna psykologiska ledning till utveckling af vår kunskapsförmåga grundas på ett åskådningens abc och måste ledas därhän, att vi med samma grundvals ledtråd höja barnen till den högsta renhet af tydliga begrepp, så måste äfven för bildandet af de färdigheter, hvarpå vår dygds sinnliga grund hvilar, ett abc utforskas för denna kraftutveckling, vid hvilkas trådar vi kunna sträfva mot målet, en sinnlig utbildning, en de fysiska krafternas och färdigheternas behändighet, som vårt släktes lefnadsplikter fordra, och hvilken vi måste erkänna så länge vår lärotid ' till dygd varar och intill dess den under denna ledning förädlade sinnligheten icke mer har behof af detta ledband. Efter dessa synpunkter utvecklar sig den allmänna, på människosläktet lämpade bildningsformen af de yttre färdigheterna, hvilkas uppfyllande förutsätter uppfyllandet af våra lefnadsplikter. Den går från fulländade färdigheter till igenkännandet af regeln, liksom insikternas bildningsform går från fulländade åskådningar till tydliga begrepp och från dessa till deras uttryck i ord, till definitioner. Häraf124

kommer det ock, att när definitionerna gå före åskådningen, göra de människorna allmänt till öfvermodiga pratmakare. Likaså föras människorna till liknande förvillelser med afseende på dygd och tro, när den muntliga lärdomen om dygd och tro går före verkligheten af den lefvande åskådningen af dygd och tro. Det kan ej förnekas, den inbilskhet, som också denna förvirring medför, till följd af den inre syndfullhet och orenhet, som ligga till grund för all inbilskhet, leder också den dygdige och den troende själf så småningom till inbilskhetens gemena last. Jag tror också, att erfarenheten bekräftar detta, och det kan ej vara annorlunda; dylika luckor för den sinnliga begynnelsebildningen till dygd måste och kiinna ej ha andra följder än sådana, som luckorna för den sinnliga begynnelsebildningen till kunskaper och vetenskaper medföra.

Men jag ser mig vid begynnelsepunkterna. till ett vida större problem än det, hvilket jag hoppades ha löst; jag ser

mig vid begynnelsepunkterna till problemet:

»Huru kan barnet, såväl i afseende på naturen af dess bestämmelse som i afseende på sitt läges och sina inre förhållandens ombytlighet, blifva så bildadt, att hvad nöd och plikt under loppet af dess lif fordra af det, blir för det lätt och om möjligt till dess andra natur?»

Jag ser mig vid begynnelsepunkterna för uppgiften att göra barnet i linda till <en god hustru för mannen, till en kraftfull, sin ställning fullt vuxen moder. Jag ser mig vid begynnelsepunkterna för uppgiften att göra barnet i linda till en god man för sin hustru och till en kraftfull, sin ställning fullt vuxen fader.

Hvilken uppgift, min vän, att göra det blifvande kallet till andra natur hos människornas barn. Och hvilken än högre uppgift att bringa de sinnliga uhderlättningsmedlen för en dygdig och vis sinnesstämning in i blod och ådror, innan hos barnet den sjudande lusten efter de fria naturnjutningarne djupt fördärfvat blod och ådror för vishet och dygd.

Vän, också detta problem är löst. Just de lagar för den fysiska mekanismen, som utveckla hos mig vishetens sinnliga fundament, utveckla också de sinnliga underlättningsmedlen för min dygd. Men nu, käre 'vän, är det mig ej möjligt att ingå i detaljer för denna lösning; jag sparar dem till en annan gång. 125

XIII.

Vän! Det hade, som sagdt, fört mig för långt att omständligt ingå i de grundsatser och regler, på hvilka bildningen till lifvets väsentliga färdigheter, hvilar, däremot vill jag ej ännu sluta mina bref, innan jag berört slutstenen i hela det system, jag kallar mitt. nämligen frågan: Hur hänger gudsdyrkans väsen tillsamman med de grundsatser, hvilka jag med hänseende på människosläktets utveckling i allmänhet anser för sanna?

Jag söker också" härvidlag inom mig själf lösningen af min uppgift och frågar mig: Hur har gudsbegreppet uppstått i min själ? Hur kommer det till, att jag tror på en Gud, att jag kastar mig i hans armar och känner mig uppfylld af salighet, när jag älskar honom, när jag förtröstar på honom, när jag tackar honom, när jag följer honom?

Jag inser snart att kärlekens, förtröstans och tacksamhetens känslor samt lydnadens färdighet måste hos mig utvecklas, innan jag kan använda dem på Gud. Jag måste älska människorna, jag måste förtrösta på människorna, jag måste tacka människorna, jag måste lyda människorna,- innan jag kan höja mig därhän att älska Gud, förtrösta på Gud och lyda Gud, »ty den, som icke älskar sin broder, hvilken han har sett, huru kan han älska Gud, hvilken han icke har sett?»

Jag frågar mig således: Hur komma de känslor i min natur, på hvilka människokärlek, människotack och människoförtröstan hufvudsakligen hvila och de färdigheter, genom hvilka den mänskliga lydnaden bildar sig? Jag finner då, att de hufvudsakligen utgå från de förhållanden, hvilka förefinnas mellan det lilla barnet och dess moder.

Modern måste, hon kan ej annat, hon tvingas därtill genom kraften af en fullkomligt sinnlig instinkt, taga vård om barnet, sköta och föda det, göra det tillfreds och glädja det. Hon gör det, hon sörjer för dess behof, hon fjärmar från det allt, som är obehagligt, hon hjälper" dess hjälplöshet; barnet är sörjdt för, det glädes, kärlekens frö har slagit rot inom det.

Nu står ett obekant föremål för dess ögon, barnet förvånas, det känner fruktan och gråter, modern trycker det fastare till sitt bröst, hon skämtar med det, hon förströr det, gråten aftager, men ögonen äro ändå länge tårfyllda; föremålet synes åter, modern tager barnet ånyo i sin skyddande famn och ler. Nu gråter det ej mer, det ler igen åt modern med gladt, af tårar oomtöcknadt öga: fröet till förtröstan har utvecklat sig hos barnet.126

Moder ii ilar vid hvarje barnets behof till dess vagga. Hon är där, då det hungrar, hon ger det att dricka, när det törstar. Det tiger, när det hör ljudet af hennes steg- När barnet ser henne, sträcker det ut sin hand, dess ögon stråla vid hennes bröst. Det är mättadt; wioder och känslan af att vara mätt uppgå i en enda tanke, det är tacksamt.

Kärlekens, förtroendets och tacksamhetens frön utveckla sig snart. Barnet igenkänner moderns steg, det småler åt hennes skugga, det älskar den, som liknar henne; en varelse, som liknar dess moder, är för barnet en god varelse. Det småler åt sin moders afbild, det småler åt människoanletet. Den, som modern älskar, älskar barnet ock, den, som modern omfamnar, åt den sträcker det sina armar för att omfamna, den som modern kysser, kysser äfven det. Fröet till människokärlek, fröet till broderskärlek har slagit rot lios barnet.

Lydnaden är till sitt ursprung en färdighet, hvilken genom sina drifhjul står i direkt strid mot vår sinnliga naturs första böjelse. Den bildas genom konst. Den är ej en enkel följd af den rena instinkten, men den hänger innerligt därmed tillsamman. Dess första utbildning är instinktmässigt bestämd. På samma sätt som behofvet går före kärleken, tillfredsställandet af behofvet, tacksamheten, omsorgen, förtroendet, på samma sätt går ett våldsamt begär före lydnaden. Barnet skriker, innan det väntar, det är otåligt, innan det lyder. Tålamodet utvecklar sig före lydnaden, barnet blir egentligen först lydigt genom tålamod. De första färdigheterna vid denna dygd äro endast passiva, de utvecklas hufvudsakligen genom känslan af den hårda nödvändigheten. Men också denna utvecklas först på moderns sköte. Barnet måste vänta, tills modern ger det bröstet, det måste vänta, tills hon öppnar sina armar för det. Mycket senare utvecklar sig hos barnet den aktiva lydnaden och ännu långt senare det verkliga medvetandet, att det är godt för ett barn att lyda' sin mor.

Människosläktets utveckling utgår från ett starkt, våldsamt begär efter tillfredsställandet af de sinnliga behofven. Modersbröstet stillar den första stormen af fysisk hunger och föder kärlek. Snart därpå uppstår fruktan, moderns famn stillar fruktan; detta moderns handlingssätt föder en förening af känslor utaf kärlek och känslor af förtroende, och häraf uppstår tacksamhetens första frön.

Naturén visar sig obeveklig gent emot bkrnets häftighet; det slår trädet och stenen, naturen förblir obeveklig, och barnet slår ej längre träd och sten. Nu är modern obeveklig gent emot dess stormande begär, barnet rasar och skriker, hon är alltjämt obeveklig, det skriker ej mer, det vänjer sig vid att foga sin vilja efter moderns, det första fröet till tålamod, det första fröet, till lydnad har utvecklat sig.

Lydnad och kärlek, tacksamhet och förtroende i förening utveckla hos barnet det första frö till samvete, den första lätta skuggan af känslan, att det ej är rätt att vara ond på den kärleksfulla127

modern. Barnet börjar känna en skugga af förnimmelsen, att modern ej allenast är till i världen för dess skull, det börjar befara den första skuggau af en förnimmelse, att ej allt i världen är till för dess skull och härmed uppstår också den andra känslan; det känner att ej ens det själf är till i världen ensamt för sin egen skull, den första förnimmelsen af plikt och rätt har uppstått hos barnet.

Dessa äro de första grunddragen till den sedliga självutveck-lingen, hvilken naturförhållandet mellan dibarnet och modern föder. Häri ligger emellertid också helt och i hela sitt omfång det sinnliga fröet till den sinnesstämning, hvilken drager människan i sin kärlek till vår naturs Skapare, d. v. s. fröet till alla känslor af kärlek till Gud genom tron är i människans väsen samma frö, som det späda barnets kärlek till modern. Också är sättet, på hvilket dessa känslor utveckla sig, på båda vägarne ett och detsamma.

På båda vägarne hör det späda barnet, tror och följer, men det vet vid denna tidpunkt i båda hänseenden ej, hvad det tror och hvad det gör. Emellertid börja de första motiven till dess tro och dess handlingar i denna tidpunkt snart att försvinna. Dess sig så småningom utvecklande personlighet tillåter det nu att släppa moderns hand, det börjar få känslan af sin personlighet, och i dess bröst utvecklar sig en stilla aning: jag behöfver ej mer min moder. Modern läser denna groende tanke i barnets ögon, hon trycker fastare än någonsin den älskade till sitt hjärta och säger till barnet med en röst, det ännu aldrig hört: Barn, det är en Gud, som du behöfver, då du icke mer behöfver mig, det är en Gud, som tager dig i sina armar, då icke jag mer förmår att skydda dig; det är en Gud, som bereder dig lycka och glädje, då jag icke mer förmår det — då rör sig i barnets bröst något outsägligt, en helig rörelse, en böjelse att tro, som höjer det öfver sig självt. Det gläder sig åt Guds namn, när modern uttalar det. Kärlekens, tacksamhetens och förtröstans känslor, som utvecklat sig vid moderns barm, vidga sig och omfatta från denna stund Gud, som det omfattat fader och moder. Lydnaden har erhållit ett större fält, barnet, som nu tror på Guds öga som på moderns öga, gör nu det rätta för Guds skull, som det hittills gjort det för moderns.

Dessa första modersoskuldens och modershjärtats försök att förena självständighetens första känslor genom gudsfruktans böjelser med de just utvecklade sedlighetskänslorna visa, på hvilken väg undervisningen och uppfostran väsentligen måste slå in, om de med säkerhet vilja uppnå vår förädling.

Liksom de första fröen till kärlek, tacksamhet, förtröstan och lydnad endast varit en enkel följd af sammanträffande instinktsartade känslor mellan moder och barn, så är nu den vidare utvecklingen af dessa frön en hög, mänsklig konst, men en konst, hvilkens trådar genast falla ur dina händer, när du om blott ett ögonblick förlorar128

ur sikte de begynnelsepunkter, från hvilka dessa trådar utgå. Detta utgör en stor fåra för barnet, och denna fara visar sig snart. Barnet framjollrar modersnamnet, det älskar, är tacksamt, förtröstar och följer. Det framjollrar Guds namn, det älskar, är tacksamt, förtröstar och följer. Men bevekelsegrunden för tacksamheten, kärleken och förtroendet försvinna vid första utveckling: Barnet behöfver ej längre modern. Världen, som omgifver barnet, tillropar det med hela sinnestjusningen af dess första uppenbarelse: nu är du mitt.

Barnet hör denna den nya uppenbarelsens röst, det måste höra den. Det helt späda barnets instinkt är försvunnen, instinkten af dess alltjämt växande krafter intager dess plats, och sedlighetens frö, i den mån det utgår från känslor, hvilka tillhöra det späda barnet, dör ögonblickligen och måste dö — såvida ej någon i detta ögonblick fäster vid skapelsens gyllene slända dess lifs tråd, d. v. s. de första intrycken uppväckta hos barnet genom de upphöjda känslorna i dess sedliga natur. Moder, moder! Världen börjar nu att skilja ditt barn från ditt hjärta, och om i detta ögonblick ingen fäster dess ädlare naturs känslor vid sinnesvärldens nya uppenbarelse, så har det skett, moder, moder, barnet är ryckt från ditt hjärta. Den nya världen blir dess moder, blir dess Gud. Sinnenas njutning blir barnets. Barnets egenmäktighet blir dess Gud.

Moder, moder! Det har förlorat dig, det har förlorat Gud, det har förlorat sig själft, kärlekens låga har utslocknat i dess själ, självfaktningens frö har dött hos barnet, det går emot fördärfvet af ett ohäjdadt sträfvande efter sinnesnjutning.

Mänsklighet, mänsklighet! Se här den öfvergångsperiod, vid hvilken det späda barnets känsla försvinner och lämnar plats åt de första af modern oafhängiga intryck, som världens tjusning uppväcker. Se här den stund, då för första gången den för vår naturs ädlaste .känslor mest gynnsamma jordmån viker undan barnets fötter. Den stund, då modern börjar att ej mer vara det för barnet, som hon förut varit, då tvärtom fröet till förtroende för världens nya och lifliga uppenbarelse utvecklas hos barnet, då tjusningen af denna syn utplånar och uppslukar dess tro på modern, som ej mer är för det, hvad hon varit, och därmed också förtroendet till den osedde och okände Guden. Sålunda kväfva de hårdt och djupt i hvarandra sig slingrande gräsrötterna de ädlaste plantors finaste rottrådar. Mänsklighet, mänsklighet! Här är det lifvets skede, då skilsmässan äger rum mellan de förtroendets känslor, som barnet ägnat modern och Gud, och det förtroende, som det ägnar åt denna världs nya uppenbarelse och allt som finnes i den, här på denna skiljoväg skulle du använda liela din konst och hela din kraft att hos ditt barn i all sin renhet upprätthålla tacksamhetens, kärlekens, förtroendets och lydnadens känslor.129

Gud är i dessa känslor, och hela kraften af vårt sedliga lif är innerligt förenad med bevarandet af dessa känslor.

Mänsklighet! Din konst skulle göija allt för att efter försvinnandet af de fysiska orsaker, som hos barnet utvecklat dessa känslor, ersätta dem med nya medel för återuppväckandet af dessa känslor i barnets själ och ej låta tjusningen af den nya uppenbarelsen af världen komma inför barnets sinnen annat än i förbindelse med dessa känslor.

Det är här för första gången, som man ej mera vågar förlita sig på naturen utan måste göra allt för att undandraga barnet hennes blinda ledning och lägga ledningen i händerna på regler och krafter, som årtusenden hänvisat oss till. Den värld, som barnet nu har för ögonen, är ej Guds första skapelse, det är en värld, som är lika fördärflig för dess sinnesnjutnings oskuld som för dess inre naturs känslor, en värld, uppfylld af krig för egoistiska ändamål, en värld full af motspänstighet, våld, högmod, lögn och bedrägeri.

Ej Guds första skapelse utan denna värld lockar ditt barn att kasta sig i vågornas hvirflande dans, i hvilkas

afgrunder kärlekslöshet och sedlig, död lura. Ej Guds skapelse utan den brutala styrkan och konsten i dess eget fördärf, se där, hvad denna värld ställer inför ditt barns ögon.

Arma barn, din barnkammare är din värld, men din fader är bunden vid sin verkstad, din moder har i dag förargelser, i morgon besök, i öfvermorgon sina nycker; du frågar, din sköterska svarar dig icke, du vill ut på gatan, du törs icke; nu kifvas du med din syster om leksaker. Arma barn, hur eländig, hjärtlös och hjärtfördärfvande är ej din värld! Och om du åker i guldsirad vagn under skuggrika träd, är du därigenom lyckligare? Din sköterska bedrager din moder, du lider mindre, men du blir sämre än de som lida. Hvad har du vunnit? Din värld är för dig en större börda än för dem som lida.

Dénna värld har så slumrat in i sin onaturliga konst och i sitt onaturliga tvång, .att den ej mer har sinne för medlen att i människans bröst bevara hjärtats renhet. Den prisgifver tvärtom i de farligaste ögonblick vårt släktes oskuld, såsom den hjärtlösaste styfmoder sorglöst prisgifver sitt styfbarn, och hundra gånger mot en medför detta och måste medföra undergång för de sista medel, som återstå oss till människosläktets förädling. Världen ställes för barnets ögon i all dess tjusande nyhet, just då barnet är i en ålder, under hvilken intet ställes som motvikt till dess makt och den ensidiga tjusning den utöfvar på sinnena. Skillnaden, mellan å ena sidan dess makt, å andra sidan dess tjusning, tager hos barnet en bestämd öfvervikt gent emot erfarenhetens och känslans intryck, hvilka ligga till grund för vårt släktes andliga och sedliga utbildning. Från detta ögonblick erhålla de egoistiska och

9130

neddragande passionerna ett omätligt och omätligt lifligt spelrum. Däremot går den sinnesstämning förlorad, på hvars sinnliga föreställningar de viktigaste krafter hvila, som stå i samband med barnets sinnlighet och upplysning, och barnet ser den moraliska världens redan förut så trånga portar stängas för sig. Slutligen taga alla de fysiska drifterna i dess natur den riktningen, att de skilja förnuftets väg från kärlekens, skilja själsutbildningen från tron på Gud, göra mer eller mindre barnets egoism till den enda driffjädern för användandet af dess krafter och sålunda bestämma öfver följderna af dess utbildning till dess eget fördärf.

Det är obegripligt, att mänskligheten ej känner denna allmänna källa till sitt fördärf; obegripligt är, att det ej är det angelägnaste för dess konst att söka tilltäppa denna källa och underkasta vårt släktes uppfostran grundsatser, som ej förstöra det verk, Gud redan från barnets spädaste år grundlagt, nämligen kärlekens, tacksamhetens och förtröstans känslor. Man borde sträfva därhän, under denna för vår andliga och sedliga förädling så kritiska tidpunkt, att företrädesvis uppodla de hjälpmedel, Gud själf har gifvit den mänskliga naturen för att befrämja hennes intellektuella fullkomlighet och hennes moraliska förädling. Det, som bör göras, är att öfverallt bringa undervisningen och uppfostran i harmoni, å ena sidan med lagarne för den fysiska mekanismen, medelst hvilka vår ande höjer sig från dunkla åskådningar till tydliga begrepp, å andra sidan med vår innersta naturs känslor, genom hvilkas så småningom skeende utveckling vi föras till erkännande af och vördnad för de sedliga lagarne. Det är obegripligt, att människosläktet ej höjt sig därhän, att det kunnat uppgöra en graderad och följdriktig stegring för alla vår andes och våra känslors utvecklingsmedel. Denna borde hufvudsakligen hafva till mål att grunda undervisningens fördelar och dess mekanism på bibehållandet af en sedlig fullkomlighet och att söka uppnå att, tack vare bibehållandet af hjärtats renhet, förnuftet hindras från att gå vilse och förirras genom en ständig sträfvan efter egen fördel samt framför allt att söka underordna de sinnliga intrycken under åsikter, underordna drifterna under kärleken till det goda och kärleken till det goda under den väl styrda viljan.

Orsakerna, som bjuda denna underkastelse, ligga djupt nere i vår natur. I den mån sonl våra sinnliga krafter utveckla sig, fordrar intresset för vår förädling att deras öfvervikt försvinner, d. v. s. de måste underordna sig högre lagar, och hvart enda ett af våra framsteg till förädling måste vara fulländadt, innan det kan underkastas högre ändamål, och denna underkastelse af det fulländade under det som skall fulländas fordrar framför allt ett stadigt fasthållande vid begynnelsepunkterna för alla kunskaper, och att vi fortskrida steg för steg och utan den minsta afvikelse beträffande ordningsföljden från dessa begynnelsepunkter till det fulländade målet. Men den första131

lagen för detta gradvisa framskridande är denna: barnets första undervisning skall aldrig vara en hufvudets eller

förnuftets sak, den skall evigt vara en sinnenas, en hjärtats, en moderns sak.

Den andra lagen är denna: den mänskliga undervisningen skall blott framgå långsamt från öfvandet af sinnena till öfvandet af omdömet, den måste länge förblifva en hjärtats, innan den blir en förnuftets sak, den måste länge förblifva en kvinnans, innan den börjar blifva en mannens sak.

Hvad skall jag säga mera? Med dessa ord föra mig naturens eviga lagar åter till din hand, moder, moder! Oskuld, kärlek, lydnad, mina ädlare känslors triumf inför de nya intryck världen hos mig väcker, allt detta kan jag ej bibehålla utan vid din sida. Moder, moder, har du ännu en hand, har du ännu ett hjärta för mig, så låt mig ej Vika från dig, och har någon lärt dig känna världen, som jag måste känna deh, så kom, låtom oss lära känna den tillsamman, såsom du skulle ha lärt känna den, och som jag måste lära känna den. Moder, moder, i det ögonblick, då jag löper fara att till följd af världens lockelser aflägsna mig från dig, från Gud och mig själf, låtom oss ej skiljas åt, moder, moder, helga du min öfvergång från ditt hjärta till denna värld genom att låta mig hållas uppe af ditt hjärta.

Käre vän! Jag måste tiga; mitt hjärta är rördt, och jag ser tårar i dina ögon. Lef väl!

XIV.

Vän! Jag går nu vidare och frågar mig, hvad har jag gjort för att äfven i religiöst afseende verka till bekämpandet af det onda, som rört mig på min lefnadsbana? Vän! Om mitt försök att rycka människornas bildning undan den blinda naturens hand och deras sinnliga fördärfs anspråk och rutinmakten i all dess dresseringselände och lägga den i handen på vår naturs förädlade krafter och hennes heliga medelpunkt, i trons och kärlekens hand, om dessa mina sträfvanden hafva till följd ett förberedande närmande till målet, så skall jag prisa j mig lycklig. Om det endast från fjärran skulle lyckas mig att mer än hittills skett låta uppfostrans konst utgå från hemmets helgedom och upplifva vårt släktes religiositet från deuna vår mänsklighets känsliga sida, om det i någon mån skulle lyckas mig att föra mina samtida närmare de händöende grunderna för 131

lagen för detta gradvisa framskridande är denna: barnets första undervisning skall aldrig vara en hufvudets eller
förnuftets sak, den skall evigt vara en sinnenas, en hjärtats, en moderns sak.

Den andra lagen är denna: den mänskliga undervisningen skall blott framgå långsamt från öfvandet af sinnena till öfvandet af omdömet, den måste länge förblifva en hjärtats, innan den blir en förnuftets sak, den måste länge förblifva en kvinnans, innan den börjar blifva en mannens sak.

Hvad skall jag säga mera? Med dessa ord föra mig naturens eviga lagar åter till din hand, moder, moder! Oskuld, kärlek, lydnad, mina ädlare känslors triumf inför de nya intryck världen hos mig väcker, allt detta kan jag ej bibehålla utan vid din sida. Moder, moder, har du ännu en hand, har du ännu ett hjärta för mig, så låt mig ej Vika från dig, och har någon lärt dig känna världen, som jag måste känna deh, så kom, låtom oss lära känna den tillsamman, såsom du skulle ha lärt känna den, och som jag måste lära känna den. Moder, moder, i det ögonblick, då jag löper fara att till följd af världens lockelser aflägsna mig från dig, från Gud och mig själf, låtom oss ej skiljas åt, moder, moder, helga du min öfvergång från ditt hjärta till denna värld genom att låta mig hållas uppe af ditt hjärta.

Käre vän! Jag måste tiga; mitt hjärta är rördt, och jag ser tårar i dina ögon. Lef väl!

XIV.

Vän! Jag går nu vidare och frågar mig, hvad har jag gjort för att äfven i religiöst afseende verka till bekämpandet af det onda, som rört mig på min lefnadsbana? Vän! Om mitt försök att rycka människornas bildning undan den blinda naturens hand och deras sinnliga fördärfs anspråk och rutinmakten i all dess dresseringselände och lägga den i handen på vår naturs förädlade krafter och hennes heliga medelpunkt, i trons och kärlekens hand, om dessa mina sträfvanden hafva till följd ett förberedande närmande till målet, så skall jag prisa j mig lycklig. Om det endast från fjärran skulle lyckas mig att mer än hittills skett låta uppfostrans konst utgå från hemmets helgedom och upplifva vårt släktes religiositet från deuna vår mänsklighets känsliga sida, om det i någon mån skulle lyckas

mig att föra mina samtida närmare de händöende grunderna för132

själens och hjärtats bildning och förena dessa med en med hjärtats och själens förädlade krafter öfverensstämmande konstbildning; om detta skulle lyckas mig, skulle jag välsigna mitt lif, och mina sträfvandens största förhoppningar skulle varda uppfyllda.

Jag uppehåller mig vid dessa synpunkter ännu några ögonblick. Fröet, ur hvilket de känslor, hvilka utgöra gudsfruktans och sedlighetens väsen, framspringa, är detsamma som utgör min lärometods väsen. Det utgår fullkomligt från det naturförhållande, som finnes mellan det späda barnet och dess moder. Det stöder sig väsentligen på konsten, att sammanlänka undervisningen allt ifrån vaggan med detta naturförhållande och genom fortsatt konst grunda den på en sinnesstämning, densamma som den, hvilken drifver oss att älska vår Skapare. Den gör allt för att hindra att vid det första försvinnandet af det fysiska sammanhanget mellan modern och barnet, fröet till de ädla känslor, som spirat upp ur detta förhållande, går förloradt. I det ögonblick de fysiska orsakerna till denna förening försvinna, skaffar den medel att upplifva dem. Den använder i det viktiga ögonblick, då för första gången förtroendet till modern och Gud råkar i strid med förtroendet till världen och dess lockelser, den använder, säger jag, hela sin konst för att aldrig inför barnets ögon ställa denna nya uppenbarelses tjusning annat än i förbindelse med dess naturs mest upphöjda känslor. Den utvecklar all sin kraft och all sin konst att låta denna värld framträda för barnets ögon, sådan som den framsprungit som Guds första skapelse och ej endast som en värld full af lögn och bedrägeri. Den förminskar det ensidiga och ensidigt lockande i den nya uppenbarelsen genom att upplifva barnets kärlek till Gud och modern. Den uppställer skrankor för det oerhörda egoismens fält, som öppnar sig, och till hvilket åsynen af världens fördärf drager den sinnliga naturen: Den tillåter ej, att vi uppställa ett oöfverstigligt hinder mellan vårt förnuft och vårt hjärta, mellan vår intellektuella bildning och vår gudsfruktan.

Min metods väsen är att vid försvinnandet af de fysiska orsakerna till samhörigheten mellan moder och barn icke allenast återgifva det senare sin moder utan äfven gifva denna en följd af konstmedel, genom hvilka hon kan få länge fortsätta sitt hjärtas, samhörighet med barnet, intill dess dygdens sinnliga hjälpmedel förenade med insikternas sinnliga hjälpmedel förmå genom öfning bringa till mognad barnets själfständighet. i allt, som rör rätt och plikt.

Min metod har gjort det lätt för hvarje moder, hvars hjärta hänger fast vid hennes barn, ej allenast att bevara detta barn i den kritiska tidpunkten från faran att afvika från Guds och kärlekens väg, från att i sitt innersta väsen bli prisgifvet åt den gräsligaste förödelse, ett oundvikligt förvildande, utan än mer, min metod för barnet, ledt af moderns kärlek och bevarande oberörda sina133

ädla instinkter, in bland Guds ädlaste skapelser, innan barnets hjärta genom all denna världens lögn och bedrägeri fullständigt gått förloradt för alla intryck af oskuld, sanning och kärlek.

Den kvinna, som tillägnar sig min metod, ser ej sitt barn inneslutet i den eländiga, trånga och begränsade kretsen af sina nuvarande kunskaper. Mödrarnas bok öppnar för henne och för hennes barn den värld, som är Guds värld, den öppnar för henne den renaste kärleks språk för allt, hvad barnet ser genom henne. Hon har vid sitt bröst lärt det att stamma Guds namn, nu visar hon det den allsmäktiga kärleken i den uppgående solen, i den svallande bäcken, i trädets fibrer, i blommornas färgprakt, i daggens droppar. Hon visar det, att den är allestädesnärvarande i barnet själft, i ögonens glans, i ledernas smidighet, i röstens ljud, i allt, allt visar hon barnet Gud. Och öfverallt, där .det ser Gud sväller dess hjärta, där det i världen ser Gud, där älskar det världen, glädjen öfver Guds värld smälter hos barnet tillsamman med glädjen öfver Gud, det omfattar Gud, världen och modern med en och samma känsla, det sönderslitna bandet är åter sammanfogadt, -barnet älskar modern mera nu, än det älskade henne, då det ännu låg vid hennes barm. Det står nu ett steg högre. Genom samma värld, genom hvilken det skulle blifva förvildadt, om det ej lärt känna den vid moderns hand, blir det nu höjdt. Den mun, som från dess födelsestund så ofta förkunnade det någon glädje, denna samma röst lär nu barnet att tala, den hand, som så ofta tryckte det till det älskande hjärtat, visar det nu bilder, hvilkas namn det redan ofta hört. En ny känsla uppspirar i dess bröst, barnet gör sig nu i ord reda för hvad det ser. Det första gradvisa steget för att förena barnets sedliga och andliga

utveckling är nu taget, det har blifvit taget vid moderns hand. Barnet lär, känner och säger vid namn, det vill kunna mer, tala mer, det ber modern att läsa med det. Hon lär med barnet och båda höja sig för hvarje dag mer i kunskaper, i kraft och kärlek. Nu försöker hon lära barnet de första grunderna af konsten, de räta och krokiga linierna, barnet öfverträffar henne snart, bådas glädje är lika stor. Nya krafter utveckla sig i barnets själ, det tecknar, mäter, räknar. Modern visade barnet Gud i världen. Nu visar hon barnet Gud i dess teckningar, dess mätningar, dess räkning. Hon visar det Gud i hvarje af dess krafter. Det ser nu Gud i dess eget fullkomnande, fullkomnandets lag är lagen för dess ledning. Det erkänner den i det första fulländade strecket, i en rät eller krokig linie. Ja, vän! Vid den första fullkomligt dragna linien, vid det första fullkomliga uttalet af ett ord, utvecklar sig i barnets bröst den första rörelsen af den höga lagen: Våren fullkomlige såsom eder himmelske fader är fullkomlig. Och då min metod väsentligen hvilar på ett ständigt sträfvande efter fullkomnandet af134

det enskilda, så verkar den kraftfullt och omfattande därhän att djupt i barnets bröst, ända från vaggan, inprägla denna lags anda.

Till denna första lag af vår inre förädling sluter sig en annan, med hvilken den första är innerligt förenad, nämligen att människan ej är till i världen enbart för sin egen skull, att hon fullkomnar sig själf endast genom sina bröders fullkomnande. Min metod är särdeles lämplig att göra förenandet af dessa två höga lagar till barnets andra natur, nästan innan barnet ännu vet skillnaden mellan höger och vänster. Barnet, som danas efter min metod, kan knappt tala, innan det är sina syskons lärare, sin moders hjälpreda.

Vän! Det -är ej möjligt att fastare knyta det känslans band, på hvilket den sanna gudsfruktan hvilar, än som sker medelst min metod. Genom den har jag låtit modern behålla sitt barn och förskaffat varaktighet åt modershjärtats inflytande. Genom den har jag förenat gudsfruktan med den mänskliga naturen och säkrat dess bibehållande genom att upplifva de samma känslor, ur hvilka gudsfruktan uppstår i vårt hjärta. Moder och skapare, moder och försyn blifva härigenom hos barnet en och samma känsla. Genom min metod förblir barnet längre sin moders barn, det förblir längre sin Guds barn. Genom min metod blir den förenade framskridande utvecklingen af dess själsförmögenheter och dess hjärta längre sammanknutna med de rena begynnelsepunkter, från hvilka de första frön till dess utveckling utgått. Den öppnar för barnet på en gång storslaget och enkelt den väg, som för till människokärlek och vishet. Jag är genom min metod de fattiges fader, de eläudas stöd. På samma sätt som en moder försummar sitt friska barn för att ägna sig åt sitt sjuka och dubbelt sörjer för detta barn, som är olyckligt, något som hon måste göra, därför att hon är moder, emedan hon är för barnet i Guds ställe, på samma sätt måste jag handla, om modern är för mig i Guds ställe, och om Gud är, för mig i moderns, ställe och uppfyller mitt hjärta. En känsla liknande moderskänslan griper mig. Människan är min broder, min kärlek omfattar hela mänskligheten, men jag ägnar mig åt de olyckliga, jag är i dubbelt afseende deras far. Guds vägar äro mina vägar. Jag är ett Guds barn, jag trodde på min moder, hennes modershjärta har visat mig Gud. Gud är min moders Gud, han är mitt hjärtas Gud, jag känner ingen annan Gud. Min hjärnas Gud är ett hjärnspöke, jag känner ingen annan Gud än mitt hjärtas Gud och känner mig endast såsom människa i tron på mitt hjärtas Gud. Min hjärnas Gud är en afgud, jag fördärfvar mig genom att tillbedja den, mitt hjärtas Gud är min Gud, jag förädlar mig i hans kärlek. Moder, moder, du visade mig Gud i dina befallningar, och jag fann honom i min lydnad. Moder, moder, om jag glömmer Gud, så glömmer jag dig, och om jag älskar Gud, så är jag för de omyndige i ditt ställe, jag sluter mig till dina elända och dina gråtande hvila i mina armar som i modersarmar.135

Moder, moder, om jag älskar dig, älskar jag Gud, och min plikt är min högsta Gud. Moder, om jag förgäter dig, så förgäter jag Gud, och de elända hvila ej längre i mina armar, och jag är ej mera för de lidande i Guds ställe. När jag förgäter din vilja, förgäter jag Gud, lefver nu likt ett lejon endast för mig själf och använder i förtröstan' på mig själf mina krafter för mig emot mitt eget släkte. Då finnes ej längre något faderssinne i min själ, ingen gudomlig känsla helgar mer min lydnad, och min låtsade pliktkänsla är ej något annat än ett bedrägligt sken.

Moder, moder, om jag älskar dig, älskar jag Gud. Moder och lydnad, Gud och plikt äro mig då ett och detsamma. Guds vilja och det ädlaste, bästa, som jag förmår verka är detsamma för mig. Jag lefver då ej längre för mig själf, jag förlorar mig i mina bröders krets, min Guds barns. Jag lefver ej längre för mig själf, jag lefver för den, som

tagit mig i sina moderliga armar, och som med fadershand höjt mig från mitt jordelifs stoft till sin kärlek. Och ju mer jag älskar honom, den evige, ju mer jag följer hans bud, ju mer jag hänger fast vid honom, ju mer jag förlorar mig själf och blir hans, desto mer blir också min natur ett gudomligt väsen, desto mer känner jag min egen öfverensstämmelse med mitt väsen och med mitt hela släkte. Ju mer jag älskar honom, ju mer jag följer honom, desto mer hör jag från alla sidor den eviges röst: frukta ej, jag är din Gud, jag vill ej öfvergifva- dig; följ mina bud, min vilja är din frälsning. Och ju mer jag följer honom, ju mer jag älskar honom, ju mer jag tackar honom, ju mer jag förtröstar på honom, den evige, desto mer erkänner jag honom, som är, som var och som skall blifva den mig ej behöfvande orsaken till min tillvaro.

Jag har igenkänt den evige i mig själf, jag har sett Herrans vägar, jag har läst hans allmakts lagar i stoftet, jag har utforskat hans kärlek i mitt hjärta, jag vet, pä hvem jag tror. Min förtröstan på Gud blir, genom kännedomen om mig själf och genom den däraf uppstående insikten i den sinnliga världens lagar, en obegränsad förtröstan. Begreppet om det obegränsade väfver sig tillsamman inom mig med begreppet om det eviga, jag hoppas på ett evigt lif. Och ju mer jag älskar honom, den evige, desto mer hoppas jag på ett evigt lif, och ju mer jag förtröstar på honom, ju mer jag tackar honom, ju mer jag följer honom, desto mer blir tron på hans eviga godhet en sanning för mig, desto mer öfvertygar mig tron på hans eviga godhet om min egen odödlighet.

Jag tystnar åter, vän! Hvad äro ord, när de skola uttrycka en visshet, som fyller hjärtat? Hvad äro ord rörande ting, om hvilka en man, som jag ställer lika högt i afseende på hufvud som hjärta, yttrar sig sålunda: »Det blotta vetandet gifver ingen kännedom om Gud, den sanne Guden lefver endast i tron, i den barnsliga tron.136

Hvad ej förståndets skärpa mäktar fatta, I enfald skådas af ett barnsligt sinn!

Således endast hjärtat känner Gud, det hjärta, som har höjt sig från omsorgen för den egna, inskränkta tillvaron för att omfatta mänskligheten, vare sig som helhet eller blott som del.

Detta rena mänskliga hjärta fordrar och skapar för sin kärlek, sin lydnad, sin förtröstan, sin tillbedjan en personifierad högsta urbild, en högsta helig vilja, som är själen för all andlig gemensamhet.

Fråga den gode — hvarför är plikten det högsta för dig, hvarför tror du på Gud? Gifver han dig bevis, så är det blott skolan, som talar från hans mun. Kommer ett öfvadt förnuft och kullkastar alla dessa bevis för honom, darrar han ett ögonblick, men hans hjärta kan dock icke förneka det gudomliga, han drages dit längtande och älskande såsom till sin moders barm.

Hvarifrån kommer således den godes öfvertygelse om Gud? Icke från förståndet utan från denna oförklarliga, af intet ord, ja af intet begrepp fattbara drift att förklara och föreviga sin tillvaro i det helas höga och oförgängliga tillvaro. Icke mig utan bröderna, icke det egna jaget utan släktet, detta är den gudomliga röstens orubbliga ord i vårt inre, ord, i hvilkas förnimmelse och efterföljande ligger den mänskliga naturens enda adel.» TILLÄGG.

För fullständighetens skull lämnas här en öfversättning äfven af de noter| Pestalozzi bifogat bokens andra upplaga. Sidornas nummer hänföra till föreliggande svenska öfversättning.

Sid. 22. Han vill förenkla undervisningens och inlärandets mekanism*)

Det är obestridligt, att den mänskliga anden icke är lika mottaglig för hvarje form, i hvilken de intryck, som skola bibringas den genom lärandet, blifva framställda. Konsten att utfinna de former, som mest uppväcka dess mottaglighet, är lärometodens mekanism, som hvarje lärare skall utforska i den fria naturen och till konstens nytta lära af henne:

Sid. 68........och framlägger den för barnen endast i

dessa un deraf delningar*)

*) Anmärkningar till den nya upplagan. Alla dessa försök hafva blifvit liggande såsom resultat af omogna åsikter.

Sid 79......organiserade mätningsafdelningar af fyrhörnin-

gen*)

*) Anmärkning till den nya upplagan. Detta ställe är, liksom hundra andra, ett uttryck för omogna, oformliga åsikter om de första empiriska efterforskningarne rörande det till sitt omfång då blott dunkelt anade begreppet om elementarbildningen och dess väsentliga medel. Det är numera blott så till vida af intresse, som det i hela dess inskränkning visar den första empiriska gång, som detta begrepp tagit hos mig och mina medarbetare.

Sid. 80. Detta åskådningens abc*).

*) Jag måste här anmärka,-att åskådningens abc blott förekommer såsom det väsentliga och enda sanna undervisningsmedlet för det riktiga bedömandet af alla tings former. Emellertid är detta medel hitintills alldeles försummadt och lemnadt ur sikte ända till fullkomlig okunnighet. För kunskap öm antal och språk hade man däremot hundratals sådana medel. Likväl är bristen på undervisningsmedel för formen icke att betrakta såsom helt enkelt en brist i de mänskliga kunskapernas bildning, utan den visar sig såsom en lucka i alla kunskapers verkliga fundament. Den visar sig som en brist på kunskaper138

i en punkt, hvilken väsentligt måste underordnas tal- och språkkunskaperna. Mitt åskådningens abc skall afhjälpa denna undervisningens väsentliga brist och göra grunden, på hvilken alla de öfriga undervisningsmedlen skola byggas,' säker. Jag ber Tysklands män, som känna sig befogade att döma härom, att anse denna synpunkt såsom min metods fundament, på hvilkets riktighet eller oriktighet värdet eller betydelselösheten af alla mina försök beror.

Sid. 95. Det är emellertid ej endast historiskt riktigt*)

*) Självfve den gode, skonsamme och det positiva i världstillståndet såsom ingen annan vördande Lavater, kände och tillstod det. Han svarade på frågan: Hvilka enkla elementarmedel vore möjliga. att föra fram för konsten och i synnerhet för att beriktiga åskådningen af alla ting? »Han kände inga, och man kunde ej tro, hur fundamentslös den europeiska konstbildningen vore.»

Sid. 112.....och jag ser redan dess återförsvinnande genom dess verkningar.*)

Anmärkning till den nya upplagan. Den drömmande framställningen af denna Mödrarnas bok, som aldrig kom ut, hvars författande då tycktes mig så lätt, och hvars uteblifvande är att söka i de åsikternas villfarelse, hvari jag själf försjönk, påkallar en mångsidigare, närmare förklaring om mitt eget bestämda tillstånd med hänsyn till den dåvarande graden af sanningen af mina i detta fall djärfva aningar och de stora luckor, som dessas omogna tillstånd införde i mina dåvarande omdömen. Det är nu 20 år sedan dessa uttalandén, och knappast nu börjar jag att kunna göra mig tydligt reda för de här yttrade åsikterna. Jag måste fråga mig: huru hafva de tjugu åren med hänsyn till dessa aningar förflutit för mig? och gläder mig åt att kunna vid deras slut säga: så mycket som de syntes verka mot mitt sträfvande efter mina dåvarande aningars mognad, så vidt hafva de befordrat denna mognad efter det mått, hvilket för mig, enligt min individualitet, var möjligt att uppnå. Men de hafva också, för så vidt de för min individualitets inskränkta krafter voro omöjliga att nå, stillat dessa känslor, sä att jag nu icke mer, såsom ett barn på sin sköterskas arm, sträcker ut min hand efter månen för att taga ned den från himmeln.

Sid. 116......velat bringa oeh aldrig kunnat bringa de

öfvergifna i landet*).

*). Anmärkning till den nya upplagan. Jag läser detta för tjugu år sedan skrifna bref med djupt vemod. Det uttrycker det yttersta försjunkande i mig själf och min förtviflan öfver gången af mitt lif och öfver tillintetgörandet af mina förhoppningar i ett ögonblick, då början gjordes till en ny lifgifvande väg till mitt mål, och jag kan icke säga, huru det tröstar mitt hjärta och förnyar i mig intrycket af de känslor, hvilka så länge nedböjt och återupprättat mig. Anklagelsens ord mot mig själf skaka mitt innersta, liksom mildheten af min anklagelse förvirrar det, men jag skulle falla ned på mina knän och tillbedja, om jag åter läste detta bref i ett ögonblick, då jag ånyo efter dessa förflutna tjugu år kunde begynna en ny lifgifvande väg mot mitt mål. Läsare! Huru bör jag vara till mods, då jag i dag efter så många förflutna år åter ser mig på samma punkt, hvarest jag då stod och med hänsyn till mina sträfvanden och förhoppningar måste upprepa, att jag utan ett nästan till det

underbara gränsande bisländ af försynen och ulan medverkan af vänner, hos hvilkajag nästan erkänner människonaturens hjältekrafter, oundvikligt hade kommit därhän, att mina dagars ansträngningar, mitt lifs hängifvande. ja, till och med uppoffringen af de mina återigen skulle blifva prisgifna åt den blinda mängdens hån. Läsare! Huru bör jag vara till mods, då jag efter så många år åter läser följande: >Vän! tänk dig min förtviflan och bilden af denna skugga och af tanken i min tillintetgörelse, att jag hade själf tillintetgjort mitt lifs mål» — och då läsare, tänk dig mitt bjärtas jubel till tack mot Gud, att han hade uppehållit i mig mitt lifs önskan och icke alldeles krossat mina smärtors mål för mina ögon. Och dock, läsare, om också detta hade skett, om jag också verkligen hade gått till grunden, icke blott blifvit bragt nära förtviflan utan verkligen hade gått under, så kan jag dock vittna, jag hade nu, såsom cfå i detta bref, anklagat mig själf för min olycka och hade skonande, förlåtande, tacksam och kärleksfull sjunkit ned i grafven. Men läsare, hur måste det ej vara upplyftande för mitt hjärta, när jag också i dag såsom för tjugu år sedan, kan säga: »Herren har hjälpt». Hur är det ej upplyftande för mitt hjärta, när jag i dag kan och skall upprepa dessa ord:

»Vän! låt mig nu ett ögonblick förgäta mitt görande och låtande och mitt mål, fullständigt öfverlämna mig åt den vemodskänsla, som öfverväldigade mig, när jag tänkte på, att jag ännu lefver och ej mer är mig själf. Jag har förlorat allt, jag har förlorat mig själf, men det oaktadt har du, o Herre, i mig uppehållit mitt lifs önskan, du har icke inför mina ögon krossat mina smärtors mål, såsom du för tusentals människor, hvilka fördärfvat sina egna vägar, krossat deras mål inför deras och mina ögon. Du har midt under förstörelsen för mig upprätthållit mitt lifs verk och för mig i min hopplöst försvinnande ålder ännu låtit ett aftonrodnadens skimmer uppstiga, hvars kära anblick uppväger mitt lifs lidande. Herre, jag är icke värdig den barmhärtighet och den trohet, som du bevisat mig! Du allena har ännu förbarmat dig öfver den söndertrampade masken. Du allena har ej sönderbrutit det sköra röet. Du allena har ej utsläckt den glimrande veken och ej vändt bort ditt ansikte under hela mitt lif från det offer, hvilket jag från min barndomstid velat bringa och aldrig kunnat bringa de öfvergifna i landet.»

Läsare, du förlåter mig upprepandet af samma ord på samma sida, men mitt hjärtas trängtan tillåter mig icke att med hänsyn till den nya känslan af min räddning och min lycka blott häntyda till, att dessa känslor voro uttryckta och nedlagda i ord, som jag skrifvit för tjugu år sedan; jag måste, såsom jag känner dem i närvarande ögonblick, uttrycka dem med den närvarande stundens ord. Läsare, du förlåter mig således gärna, jag vet det, detta återupprepande. »

Sid. 121. Här är ett stort tomrum.*)

*) Anmärkning till den nya upplagan. Huru mycket jag än hade önskat det, och fastän jag föresatt mig att låta den gamla upplagan af denna bok vara oförändrad och lämna mina dåvarande åsikters och känslors ström fritt lopp, så har jag dock här öfverhoppat ett långt stycke, som betecknar mina dåvarande åsikter om folkets tillstånd i vår världsdel, fastän händelsernas vederstygglighet under den tjuguåriga mellantiden mellan den första och den nuvarande upplagan af denna bok på många sätt bevisar sanningen af mina dåvarande åsikter. Jag måste undertrycka dem. Jag ser i min nuvarande stämning på folkets tillstånd med mycket mera vemod än häftighet, och åsikterna om att råda bot för tidens onda öfverensstämma också mycket mer med detta vemod än med den ungdomliga häftighetens kraftspråk, hvars skarpa yttringar, om de än aldrig så mycket hafva till bakgrund kärlek till sanning och rätt, dock ofta förr utplåna än förfäkta kärlekens heliga och eviga inre väsen. RÄTTELSER.

Sid. 8 rad 8 uppifrån står oförskyld läs oförskylld.'

» 10 » 5 » » hälst . » helst.

» 17 » 9 nedifrån » katekesering » katekisering.

» 24 » 8 uppifrån » värktyg » verktyg.

» 24 » 19 nedifrån » handtvärk » handtverk.

»' 28 » 8 » » hälst » helst.

» 32 » 14 uppifrån » påvärkas » påverkas.

* 58 » 14 » »De enda svårigheter » Den enda svårighet

i 65 » 4 » » ett » en.

» 77 » 13 nedifrån » Form » Form.

» 89 » 12 » » barnet » barnen.

» 97 » 8 » » förvirrelse » förirrelse.

» 105 » 18 uppifrån » Tillintetgörelse » Tillintetgörelse».

» 128 » 1 » » led-ledning * ledning.